

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

KRİZDEN (2001) KRİZE (2008) BANKACILIK SEKTÖRÜNDE
YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİNİN ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

EMİNE YALAS

Tez Danışmanı

YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA TORUN

Çanakkale – 2010

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Krizden (2001) Krize (2008) Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Sürecinin Analizi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

15/06/2010

Emine YALAS

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Emine Yalas'a ait "Krizden (2001) Krize (2008) Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Sürecinin Analizi" adlı çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Engin ERDOĞAN

Üye Yrd. Doç. Dr. Bünyamin BACAK

Yrd. Doç. Dr. Mustafa TORUN

Danışman

Tez No : 374490

Tez Savunma Tarihi : 15 / 06 / 2010

OKAY

Doç. Dr. Yücel ACER

Enstitü Müdürü

12.107/2010

KRİZDEN (2001) KRİZE (2008) BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİNİN ANALİZİ

EMİNE YALAS

ÖZET

Kriz; toplumsal belirsizliğin giderilmesi için gerekli kararların alındığı sosyal, politik ve ekonomik hayatta kendini tekrarlayan bir yıkım ve onarım sürecidir. Günümüz dünya ekonomisinde 1970’li yılların sonunda gelişmiş ülkelerde başlayan, 1980’li yıllarla birlikte gelişmekte olan ülkeleri de kapsayacak bir biçimde yaygınlaşan küreselleşme olgusu, krizin kararların verildiği an olarak tanımlanır hale gelmesine yol açmıştır.

Türkiye’de Şubat 2001 krizinde yaşananlar krizin bu tanımını doğrulamaktadır. Krizin bankacılık sektörü başta olmak üzere tüm sektörleri etkisi altına alması sonucu 14 Nisan 2001’de acil önlem planı olarak hazırlanan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” uygulamaya geçirilmiştir. Bu programla yıkıma uğrayan bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, sektördeki problemlerin ortadan kaldırılması, bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve bankacılık sektörüne olan güvenin tekrar sağlanması amaçlanmıştır.

2008 yılının son dönemlerinde ABD ve diğer batı ekonomilerinde ortaya çıkan finansal krizden, diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye’de ciddi şekilde etkilenmiştir. Küresel krizin, Türkiye ekonomisindeki olumsuz etkileri bankacılık sektörüne de yansımıştır. Türk bankacılık sektörünün karlılık performansı azalırken, toplam krediler içinde, sorunlu kredilerin payında da artışlar olmuştur. Bu olumsuz gelişmeler dışında bankacılık sektörünün sermaye yapısı 2001 krizinden sonra yeniden yapılandırma programının etkisi ile düzenli uygulanan reformlar sayesinde güçlü yapısını korumuş ve bankacılık sektörü büyümesini sürdürmüştür. Bundan dolayıdır ki diğer ülkelere oranla Türkiye krize çok daha hazırlıklı ve güçlü girmiştir. Türkiye, küresel krizden çok fazla yara almadan çıkabilmiştir.

Buradan hareketle bu çalışmada, 2008 küresel krizinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkileri, 2001 krizi sonrası yapılan düzenlemeler de göz önünde tutularak incelenmiş, 2001 krizi sonrası yeniden yapılandırma programının bankacılık sistemini krizlere karşı dayanıklı hale getirdiği ve kırılmalardan uzaklaştırdığı ortaya konulmuştur. Model, 1999-2008 yılları arasında 24 bankaya ait bazı göstergelerden oluşup, panel veri analizi metodu yardımıyla ortaya konulmuştur.

**ANALYSIS OF RESTRUCTURING PROCESS IN BANKING SECTOR
SINCE 2001 CRISIS TO 2008 CRISIS**

EMİNE YALAS

ABSTRACT

Crisis is a repetitive destruction and repair process in social, political and economic life in which the decisions necessary to solve social uncertainty are taken. Globalization phenomenon came out in the developed countries by the end of the 1970s in today's world economy and spread as to cover developing countries by the 1980s, became to be defined as the moment that the decisions on crisis were given.

Experiences of the February 2001 crisis in Turkey have confirmed this definition. After the crisis affected all sectors, mainly the banking one, “Strong Economy Transition Program” prepared as an emergency measure plan in April 14, 2001 was implemented. This program aimed to restructure of the degraded banking sector, eliminate the problems in the sector, strengthen capital structure of the banks and restore confidence towards the banking sector.

In the late periods of 2008, like other developing countries, Turkey also has been severely affected by the financial crisis emerged in the United States and other western economies. The negative effects of the Global crisis in Turkey's economy were also reflected in banking sector. While profitability performance of Turkish banking sector reducing, the share of troubled loans in total loans have been in an increase. Apart from these negative developments, capital structure of the banking sector has maintained its strong structure and continued to grow due to the reforms implemented regularly owing to the restructuring program after the 2001 crisis. Therefore, in comparison with other countries Turkey has confronted the crisis much better prepared and stronger and as a result Turkey could overcome the crisis without taking too much injury.

In this respect, in the study, the effects of the global financial crisis on Turkish banking sector has been evaluated regarding regulations implemented after 2001 crisis and it has been put forward that the restructuring program after the 2001 crisis made the banking system more resistant to crises and less fragile. The model has been composed of indicators of 24 banks covering 1999-2008 and presented via panel data analysis method.

ÖNSÖZ

Kriz; beklenmedik bir anda ortaya çıkan ve sistemde var olan bozuklukların giderilememesi sonucu riskin gerçekleştiği bir durumdur. Krizler birçok nedenden dolayı ortaya çıkabilmektedir. Türkiye’de 1990’ların sonunda ortaya çıkan Kasım 2000 krizi likidite sorunlu bir krizken, Şubat 2001 yılında yaşanan krizle, likidite sorunlu kriz döviz krizine dönüşmüştür. Türkiye’de yaşanan bu krizler bankacılık sektörünü fazlasıyla zora sokmuştur. Krizlerin sonucunda sektöre olan güvenin yeniden sağlanması ve bankacılık sektöründeki problemlerin giderilmesi amacıyla yeniden yapılandırma programı uygulamaya konulmuştur.

Bu çalışmada, krizin ortaya çıkış nedenleri, bankacılık sektöründe yaşanan Kasım 2000 - Şubat 2001 krizleri sonrası bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve sonrasında 2008 yılında ortaya çıkan küresel krizin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ayrıca çalışmada yeniden yapılandırma programıyla bankacılık sisteminin krizlere karşı dayanıklı hale geldiği ve sistemdeki kırılmanın uzaklaştırıldığı ortaya konulmuştur. Çalışma da, krizlerin ortaya çıkmadan engellenmesi ve bankacılık sektörünün krizlere karşı daha sağlam durabilmesi konusunda öngörülerde bulunmaktadır.

Çalışmanın hazırlanmasında maddi ve manevi destekleri ile her zaman yanımda olan ve bana güvenen sevgili aileme ve her türlü desteğiyle her zaman yanımda olan Utku ÇETİN’e, çalışmam esnasında desteğini ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mustafa TORUN’a teşekkürü borç bilirim. Görüş ve eleştirileri ile bana yol gösteren hocalarım Yrd. Doç. Dr. Serdar KURT, Yrd. Doç. Dr. Murat AYDIN, Araş. Gör. Mesut SAVRUL, Araş. Gör. Feyza ARICA ve Okutman Özgür TOPKAYA’ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR CETVELİ	viii
TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK KRİZ KAVRAMI VE BANKACILIK KRİZLERİNİN NEDENLERİ

1. Genel Olarak Kriz Tanımı ve Kriz Türleri	4
1.1. Kriz Tanımı	4
1.2. Kriz Türleri	5
1.2.1. Para Krizi	5
1.2.2. Dış Borç Krizi.....	5
1.2.3. Mali Kriz	5
1.2.3.1. Finansal Kriz.....	5
1.2.3.2. Bankacılık Krizi.....	6
2. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri.....	7
2.1. Mikro Ekonomik Faktörler	7
2.1.1. Sermaye Yeterliliğinin Düşük Olması.....	8

2.1.2. Aktif Kalitesinin Düşük Olması	8
2.1.3. Karlılık Oranlarının Düşük Olması	9
2.1.4. Bankaların Riske Açık Yapıları.....	9
2.1.4.1. Piyasa Riski	9
2.1.4.2. Kredi Riski.....	12
2.1.4.3. Likidite Riski	12
2.1.4.4. Yönetim riski	13
2.1.4.5. Operasyonel Risk	13
2.1.4.6. Yasal Düzenleme Riski	14
2.2. Makro Ekonomik Faktörler.....	14
2.2.1. Enflasyon ve Büyüme Oranlarındaki İstikrarsızlık	14
2.2.2. Faiz Oranları ve Döviz Kurundaki İstikrarsızlık	15
2.2.3. Cari Açık ve Sermaye Hareketlerindeki İstikrarsızlık.....	16
2.2.4. Dışsal Şoklar.....	16
2.2.5. Siyasi İstikrarsızlık	17
2.3. Yapısal Faktörler	17
2.3.1. Finansal Liberalizasyon	17
2.3.2. Bankacılıkta Kamu Kesiminin Büyüklüğü ve Politik Müdahaleler	18
2.3.3. Mevduat Sigortası.....	18
2.3.4. İlişkili Kredilendirme ve Aşırı Risk Alma	19

İKİNCİ BÖLÜM

2000 - 2001 TÜRK BANKACILIK KRİZLERİ VE KRİZLER SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

1. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Finansal Krizlerinin Nedenleri	20
2. Enflasyonu Düşürme Programı.....	21
3. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri ve Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	23

4. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.....	26
5. Şubat 2001 Krizi Sonrası Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırma Süreci	28
5.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması.....	29
5.2. TMSF Bankalarının Yeniden Yapılandırılması.....	32
5.3. Özel Bankalarının Yeniden Yapılandırılması.....	35
6. Türk Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırma Sürecinin Etkileri.....	37
6.1. 2001 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler.....	38
6.2. 2002 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler.....	42
6.3. 2003 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler.....	46
6.4. 2004 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler.....	50
6.5. 2005 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler.....	54
6.6. 2006 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler.....	59
6.7. 2007 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler.....	65
6.8. 2008 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler.....	71
6.9. 2009 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler.....	78
7. 2008 Global Krizi.....	83
7.1. 2008 Krizinin Ortaya Çıkışı.....	84
7.2. 2008 Krizi'nin Dünya Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkisi.....	86
7.3. Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkisi	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK UYGULAMA

1. Uygulamaya İlişkin Literatür Taraması	91
2. Uygulamanın Amacı ve Veri Seti	95
3. Uygulamanın Teorik Çerçevesi	95
3.1. Havuzlanmış (Pooled) Regresyon.....	96

3.2. Sabit Etkiler (Fixed Effects)	96
3.3. Rassal Etkiler (Random Effects)	97
4. Sonuçlar ve Değerlendirme	97
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	113
EKLER	129

KISALTMALAR CETVELİ

A.Ş	: Anonim Şirketi
AB	: Avrupa Birliği
AIG	: American International Group
ASOMEDYA	: Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
EKK	: En Küçük Kareler
FED	: (Federal Reserve System) Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası
FHFA	: (Federal Housing Finance Agency) Federal Emlak Finansmanı Otoritesi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKZ	: Net Kambiyo Kar-Zararı
LSDV	: Kukla Değişkenli En Küçük Kareler
MDP	: Menkul Değerler Portföyü
MUFAD	: Muhasebe ve Finansman Öğretim Üyeleri Bilim ve Araştırma Derneği
NFGTFG	: Net Faiz Gelirlerinin Toplam Faaliyet Gelirlerine Oranı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OKRAV	: Öz Kaynakların Risk Ağırlıklı Varlıklara Oranı

SYR	: Sermaye Yeterlilik Rasyosu
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEPAV	: Türkiye ekonomisi Politikaları Araştırma Vakfı
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TK	: Takipteki Krediler
TKTA	: Toplam Kredilerin Toplam Aktiflere Oranı
TMSF	: Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
UNCTAD	: (United Nations Conference on Trade and Development) Birleşmiş Milletler Gelişme ve Ticaret Konferansı
vd.	: Ve diğerleri
YP	: Yabancı Para

TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ

Tablo 2.1. Banka, Şube ve Personel Sayısı	39
Tablo 2.2. Bilanço Büyüklüğü.....	43
Tablo 2.3. Sektör Payları.....	48
Tablo 2.4. Aktiflerin Yapısı	53
Tablo 2.5. Pasiflerin Yapısı.....	58
Tablo 2.7. Öz Kaynaklar	64
Tablo 2.8. Gelir-Gider Durumu	71
Tablo 2.9. Gayri Nakdi Krediler.....	78
Tablo 3.1. Toplam Aktiflerin Dönem Etkisi	98
Tablo 3.2. Takipteki Kredilerin Dönem Etkisi.....	99
Tablo 3.3. Toplam Kredilerin Toplam Aktifler İçindeki Payının Dönem Etkisi	100
Tablo 3.4. Öz Kaynaklar / Risk Ağırlıklı Varlıkların Dönem Etkisi.....	102
Tablo 3.5. Net Faiz Gelirler / Toplam Faaliyet Gelirlerin Dönemsel Etkisi.....	103
Tablo 3.6. Kambiyo Kar / Zararı Dönemsel Etkisi.....	104
Tablo 3.7. Faiz Dışı Gelirlerinin Toplam Aktifler İçindeki Payının Dönemsel Etkisi.....	105
Grafik 3.1. Toplam Aktifler	98
Grafik 3.2. Takipteki Krediler	100
Grafik 3.3. Toplam Kredilerin Toplam Aktifler İçindeki Payı	101
Grafik 3.4. Öz Kaynakların Risk Ağırlıklı Varlıklar İçindeki Payı.....	102
Grafik 3.5. Net Faiz Gelirlerin Toplam Faaliyet Gelirleri İçindeki Payı.....	103
Grafik 3.6. Kambiyo Kar / Zarar	105
Grafik 3.7. Faiz Dışı Gelirlerinin Toplam Aktifler İçindeki Payı	106

GİRİŞ

Kriz, beklenmedik bir zamanda ortaya çıkan, faktör, mal veya döviz piyasasındaki fiyat ve miktarlarda kabul gören değişme sınırından farklı olarak meydana gelen değişimlerdir. Savunma direncini etkisiz hale getiren kriz, ekonomileri ve sistemleri tehdit eder. Krizler birçok şekilde ortaya çıkabilir. Bunlardan bazıları; para krizleri, dış borç krizleri, finansal krizler ve bankacılık krizleridir. Bankalar sistematik risk taşıma özelliğine sahiptirler. Bankacılık sisteminde var olabilecek bir bozukluk veya düzensizlik önlenemediği zaman kritik sorunlara yol açar ve bunların kontrolü imkansızlaştığında ise ekonominin tüm dengeleri alt üst olur. Bankacılık sektöründeki kriz etkisi diğer bütün sektörlerle oranla daha hızlı yayılmakta ve kısa sürede tüm sektörleri etkisi altına almaktadır.

Bankacılık sisteminde ortaya çıkan krizler için birçok neden gösterilebilir. Öncelikli olarak bankaların sermaye yapılarının ve aktif kalitelerinin güçlü olması, karlılıklarının yüksek olması, bankaların riske açık yapılarının sağlam olması, faiz ve döviz kurlarının, enflasyon ve büyüme oranlarının istikrarlı olması, cari açıklarının olmaması gibi daha birçok neden gösterilebilir. Ayrıca ülkedeki siyasi istikrarsızlıklar, dışsal şoklar ve politik müdahaleler de krizlerin ortaya çıkmasına neden olduğu görülmektedir. 2001 yılında yaşanan bankacılık krizinde de cari işlemler açıkları oluşmuş, TL aşırı değerli hale gelmiş, mali sektörün sermaye yapısı bozulmuş, likidite sıkışıklığı sonucu döviz talebinde hızlı artışlar yaşanmış ve kamu bankalarının görev zararları artmıştır. Yanı sıra o dönemde meydana gelen siyasi istikrarsızlığın da etkisiyle 2001 krizi ortaya çıkmıştır.

Krizin bankacılık sektörü olmak üzere tüm sektörleri etkisi altına alması sonucu acil önlem planları hazırlanmaya başlanmıştır. Böylece 14 Nisan 2001'de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı açıklanmıştır. Bu programla, enflasyon problemine çözüm bulmak, faizlerin kontrol altına alınması, bankacılık sistemine olan güvensizliği ortadan kaldırmak, bankaların açık pozisyonlarını kapatma ve sermaye yapılarını güçlendirme amaçlanırken, sabit kur sistemi bırakılarak değişken kur uygulamasına geçilmiştir.

Güçlü ekonomiye geçiş programı ile bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması amaçlanmıştır. Yeniden yapılandırma programı kapsamında, kamu bankalarının yeni kurumsal yapıları oluşturulmuş, kurumsal yönetim yaklaşımı

benimsenmiş, operasyonel, finansal ve yönetsel açıdan yeniden yapılandırılmaları sağlanmıştır. Yanı sıra TMSF bünyesindeki bankaların yapılandırılmaları; devir, satış, birleşme ve tasfiye yoluyla olurken, finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılmaları da söz konusu olmuştur. Özel bankalarda ise sermaye yapılarının, gözetim ve denetim çevrelerinin iyileştirilmesine önem verilmiştir.

Bu çalışmanın amacı bankacılık sektöründe yaşanan Kasım 2000 - Şubat 2001 krizleri sonrası bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve sonrasında 2008 yılında dünyada yaşanan krizin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini incelemektir. Ayrıca bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırma programıyla, Türkiye’de bankacılık sektöründeki eksikliklerin giderilmesi ve güven ortamının sağlanmasının 2008 krizi sürecinde Türk bankacılık sektörüne çok fazla olumsuz etkisinin yansımamış olduğunu ortaya koymaktır.

Bu çerçevede birinci bölüm de, teorik yönden genel olarak kriz kavramı tanımlanarak, kriz türleri açıklanacak, bankacılık krizlerinin nedenleri ise makro, mikro ve yapısal nedenler olmak üzere üç grupta incelenecektir. Bankacılık krizlerine neden olan mikro ekonomik faktörler; sermaye yeterliliği, aktif kalitesinin düşük olması, düşük karlılık ve bankaların riske açık yapıları olmak üzere dört ana başlık altında, makro ekonomik faktörler; enflasyon ve büyüme oranlarındaki istikrarsızlık, faiz oranları ve döviz kurundaki istikrarsızlık, cari açık ve sermaye hareketlerindeki istikrarsızlık, dışsal şoklar ve siyasi istikrarsızlık olmak üzere beş ana başlık altında ve yapısal faktörler ise; finansal liberalizasyon, kamu kesiminin büyüklüğü ve politik müdahaleler, mevduat sigortası, ilişkili kredilendirme ve aşırı risk alma olmak üzere dört ana başlık altında incelenecektir.

İkinci bölüm de, Türkiye’de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin nedenleri, 9 Aralık 1999 Enflasyonu düşürme programı, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ortaya çıkışı ve Türk Bankacılık sistemi üzerindeki etkileri, kriz sonrası Güçlü Ekonomiye Geçiş programı ve Türk Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması kamu, özel ve TMSF bankalarının yapılandırılması ile denetim ve gözetim çevrelerinin iyileştirilmesi bağlamında ele alınacak, yeniden yapılandırma sonrası Türk bankacılık sistemindeki gelişmeler 2001 - 2009 yılları da dahil olmak üzere yıllık bazda incelenecek ve son olarak da 2008 krizinin ortaya çıkışı, Türk bankacılık sistemi ile etkileri üzerine odaklanılacaktır.

Üçüncü bölüm, Türkiye’de 2001 krizi sonrası bankacılık sektörü ile ilgili düzenlemelerin 2008 krizi sürecinde Türk bankacılık sistemi üzerindeki etkisini incelemeye yönelik ekonometrik bir uygulamaya ayrılmıştır. Bu bölümde Panel Data Modeli kullanılarak, 1999-2008 dönemlerini kapsayan ve 24 bankaya ait değişkenler analiz edilecektir. Çalışmada kullanılacak değişkenler toplam aktifler, takipteki krediler, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, öz kaynakların risk ağırlıklı varlıklara oranı, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, net faiz gelirlerinin toplam faaliyet gelirlerine oranı, net kambiyo kar-zararıdır. Modelin tahmin edilmesi sonucunda, 2001 krizi sonrası yeniden yapılandırma programının bankacılık sistemini krizlere karşı dayanıklı hale getirdiği ve sistemi kırılganlıktan uzaklaştırdığı ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK KRİZ KAVRAMI VE BANKACILIK KRİZLERİNİN NEDENLERİ

Kriz kavramını genel olarak ortaya koymak amacıyla bu bölümde kriz tanımı yapılarak, kriz türleri ele alınmaktadır. Krizleri ortaya çıkaran nedenler mikro, makro ve yapısal nedenler olmak üzere üç bölüme ayrılmakta ve bu nedenler maddeler halinde geniş bir biçimde anlatılmaktadır.

1. Genel Olarak Kriz Tanımı ve Kriz Türleri

Etimolojik kökeni Yunanca “crisis” kelimesine dayanan kriz kelimesi, çoğu kez “birden bire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişme, büyük sıkıntı, buhran ve bunalım” gibi kelimelerle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Aktan ve Şen 2001: 1225).

1.1. Kriz Tanımı

Kriz; hizmet, faktör, mal veya döviz piyasasındaki fiyat veya miktarlarda kabul gören değişme sınırından farklı olarak gerçekleşen dalgalanmalardır (Eren ve Süslü 2001: 662-674). Bir başka tanımıyla kriz, bir örgütün rutin sistemini bozan ve aniden ortaya çıkan acil bir durum olarak tanımlanır (Normal 1986: 5).

Kriz bir takım özelliklere sahiptir (Aktan ve Şen 2001: 1225-1226):

- Önceden bilinmeyen ve tahmin edilmeyen bir anda ortaya çıkar.
- Makro düzeyde devleti, mikro düzeyde ise firmaları ciddi bir şekilde etkiler.
- Krizlerin süreci uzun veya kısa olabilir. Bu da krize karşı alınan önlemlere göre değişir.
- Krizler firmalar ve organizasyonlar için tehdit unsuru olurken aynı zamanda yeni fırsatlar da yaratabilir.
- Bir organizasyon da ortaya çıkan bir kriz diğer sektörleri de etkisi altına alabilir. Bu da krizin sirayet etkisine sahip olduğunu göstermektedir.

1.2. Kriz Türleri

Kriz türleri; para krizi, dış borç krizi ve mali kriz olmak üzere üç başlık altında incelenirken, Mali krizler ise; finansal ve bankacılık krizleri olmak üzere iki başlık altında incelenebilir.

1.2.1. Para Krizi

Bir ülke parasının ani bir şekilde aşırı değer kaybetmesi, bir ülkede uygulanmakta olan para programına yönelik sermaye akımlarında hızlı bir değişme ve döviz kurunda ani bir hareket sonucunda yerli paranın değerinin hızla düşmesi ya da döviz rezervlerinin hızlı bir şekilde azalması sonucunda faiz oranlarının hızla yükseltilmesi para krizini ortaya çıkarmaktadır (Afşar 2004: 77-78). Para krizi, döviz kuru, yabancı rezerv ve faiz oranı değişimlerinin ağırlıklı ortalaması olan spekülatif baskı endeksinin değeri olarak tanımlanabilir (Kaminsky ve Reinhart 1999: 476).

Para krizi en çok sabit ya da yarı-sabit döviz kuru, para kurulu ya da ülke parasından kaçış durumu söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır (Yay 2001: 1236).

1.2.2. Dış Borç Krizi

Ülkenin kamu veya özel sektöre ait dış borçlarını ödeyemez duruma düşmesi sonucu dış borç krizi ortaya çıkar (Demir 1999 : 65). Dış borç krizleri özellikle 1980'lerde gelişmekte olan ülkelerde görülmüştür. Bu ülkelerde cari hesap fazlaları oluşmuş ve bu cari hesap fazlaları gelişmekte olan ülkelere borç olarak verilmiştir. Sonuçta faiz oranlarının da yükselmesiyle ülkelerin borç yükleri artmıştır. Bu da dış borç krizlerini ortaya çıkarmıştır (Yay ve Diğerleri 2001: 17).

1.2.3. Mali Kriz

Mali kriz; bankacılık krizi ve finansal kriz olmak üzere ikiye ayrılarak incelenecektir.

1.2.3.1. Finansal Kriz

Reel ekonomi üzerinde yıkıcı etkiler yaratabilen ve piyasaların işleyişinde bozulmalara yol açabilen finansal göstergelerin, kısa ve dönemsel bir şekilde bozulması

veya çökmesidir (Karacan 1996: 31). Mishkin' e göre, "Finansal kriz, verimli yatırım olanaklarına sahip finansal piyasaların ahlaki tehlike ve ters seçim problemlerinin gittikçe kötüleşmesi sonucu, fonları etkili biçimde kanalize edememesi ile ortaya çıkan doğrusal olmayan bozulmadır" (Mishkin 1996: 1-2). Edward ise krizleri paranın değerindeki ciddi bir düşüş olarak tanımlamıştır (Edwards 2001: 29). Finansal krizler şirketlerin borçlarını ödeyememesi sonucu bankaların batık kredilerini arttırdığından bankacılık kesimini de içine alır. Bazen finansal krizler bankacılık krizlerinden de kaynaklanabilir. Bu da finansal sistemdeki aksamalara ve reel sektördeki olumsuzluklara neden olur (IMF 1998: 75).

Finansal krizler iki şekilde ortaya çıkabilir. Bunlardan birincisi; spekülasyon amaçlı ataklar, ikincisi ise piyasanın likidite ihtiyacı sonucu oluşan atakların yarattığı döviz talebindeki artıştır. Türkiye ekonomisinde yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ikinci şekilde oluştuğu söylenebilir (Tunç 2001: 20).

1.2.3.2. Bankacılık Krizi

Banka bilançolarının kötüleşmesi, bilanço aktif yapılarının bozulması, geri dönmeyen kredilerin artması, banka başarısızlıkları ve iflasları durumunda bankacılık krizleri ortaya çıkmaktadır. Bankacılık sektöründe oluşabilecek bir kriz mevduat sahiplerinin mevduatlarının geri ödenmeyeceği korkusu ile bankadan kaçışlarına ve paniğe neden olmaktadır. Bu da bankaların likidite sıkıntılarını üst seviyelere çıkarmaktadır. Likidite riski yüksek, dövizde pozisyon açığı fazla olan ve öz kaynakları yetersiz olan bir bankacılık sistemi ekonomik kriz için uygun bir ortam oluşturur (Eren ve Süslü 2001: 662-674).

Bankacılık krizlerine neden olan banka hücumları sadece likiditesi az olan bankalar için geçerli olmaktadır. Mali yapısı sağlam olan bir bankanın bile aktiflerinin tasfiye değeri sahip olduğu mevduat tutarından az olabilir. Mevduat sahiplerinin bankaya hücum etmeleri, bankanın nakit kaynaklarını kısa sürede tüketerek iflasına yol açabilir. Hücumun aynı anda birçok bankaya yapılmasına ise banka paniği denir. Likidite bir banka için çok büyük önem taşır. Çünkü banka müşterilerinin ne zaman paraya ihtiyaçları olacağı önceden bilinmediği için bankaların her daim müşterilerinin isteklerini karşılayabilecek likiditeye sahip olmaları bankacılık krizlerinin çıkmaması için en önemli koşullardandır. Bankacılık krizlerinin önlenmesinde bir başka mekanizma ise; mevduat sigortası kurumudur. Bu yöntemde, Merkez Bankası, Hazine veya doğrudan devlet, ticari bankalardaki bazı veya

tüm mevduatı bankanın batma riskine karşı sigorta eder, bu durum mudiler açısından devlet garantisidir (Karacan 1996: 33).

2. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri

Bankalar sistematik risk taşıyan yapılara sahiptirler. Sistemde var olan bir bozukluk veya dengesizlik kritik bir düzeye ulaştığı zaman bankacılık sektöründe sorun ortaya çıkar ve bunlar kontrol altına alınmadığı takdirde tüm ekonominin dengelerini tehdit eden bir krize dönüşür.

Bankacılık sektöründe yaşanan krizlerin, diğer ekonomi ve finans sektörlerinden farklı olarak, ekonomik birimlere yansımaları daha hızlı ve şiddetli olmaktadır. Bankacılıkta yaşanan bir kriz kısa sürede tüm sektörleri etkisi altına almaktadır. Bankacılık sektöründe yaşanan krizleri genellikle tek bir nedenle açıklamak mümkün değildir. Bu nedenlerin bir kısmı bankacılık sektörünün yapısı ve ekonomideki temel göstergelerin istikrarsızlık göstermesidir (Güler 2006: 44).

Türk bankacılık sektöründe krizleri belirleyen faktörler; makro ekonomik faktörler, mikro ekonomik faktörler ve yapısal faktörler olmak üzere üç aşamada incelenebilir.

2.1. Mikro Ekonomik Faktörler

Bankacılık krizlerine neden olan mikro ekonomik faktörler bankaların mali yapılardan ve bilanço yapılarından kaynaklanır. Bu yapılarda görülen herhangi bir risk unsuru bankaları krize sürükleyebilir. Bankaların mali durumları CAMELS finansal analiz yöntemiyle incelenilir. Bu yöntem uluslararası alanda kabul edilmiş bir analiz yöntemidir. CAMELS analiz yöntemini kısaca açıklayacak olursak; "C" Sermaye Yeterliliğini (Capital Adequacy), "A" Varlık Kalitesini (Asset Quality), "M" Yönetim Yeterliliğini (Management Adequacy), "E" Karlılık Durumunu (Earnings), "L" Likiditeyi (Liquidity), "S" ise Piyasa Risklerine Duyarlılığı (Sensitivity to Market Risks) ifade etmekte ve analizdeki her harf bankaların mali tablolarından yola çıkarak hesaplanan bir rasyoyu ifade etmektedir (Küçükbaşakçı 2004: 6).

Bankacılık krizlerine neden olan Mikro ekonomik faktörler; sermaye yeterliliği ve aktif kalitesinin düşük olması, karlılık oranlarının düşük olması ve bankaların riske açık yapıları olmak üzere dört ana başlık altında incelenebilir (Tunalı 2007: 26).

2.1.1. Sermaye Yeterliliğinin Düşük Olması

Bankaların herhangi bir risk durumunda sermayelerindeki yetersizlik, onların finansal açıdan sağlamlığını zedeler. Yani bankalar sıkıntıya düştüklerinde sahip oldukları öz kaynaklar önemli hale gelir. Bankaların öz kaynakları içerisinde yedek akçeler, sabit kıymet yeniden değerlendirme fonu, ödenmiş sermaye, enflasyon düzeltme farkı, menkul değerler değer artış fonu, dönem karı-zararı, geçmiş yıllar karı-zararı bulunmaktadır. Bankaların bu unsurlarla oluşturulan öz kaynakları müşterilerinden gelen paralarla sağlanmaktadır. Bu paraları kredi olarak kullanan bankanın herhangi bir iflası durumunda asıl zararı mevduat sahipleri üstlenirken, banka hissedarları bankaya koydukları sermaye kadar sorumluluk altına girmektedirler (Tunalı 2007: 26). Bankaların sermaye yeterliliğinin düşük olması krizi tetikleyen en önemli nedenler arasında görülmektedir. Bir bankanın sermaye oranları ne kadar yüksek olursa o bankanın krize karşı dayanıklılığı o kadar yüksektir.

2.1.2. Aktif Kalitesinin Düşük Olması

Kriz durumlarında bankaların içinde buldukları risk ortamını ortadan kaldırmak için sermaye yeterlilik oranı tek başına yeterli değildir. Bunun yanı sıra bankaların aktif kalitesinin güçlü olması gerekir. Çünkü aktif kalitesi düşük olan bir banka ödeme güçlüğü çeker ve bu durum da olası bir krizin başlangıcı olabilir. Ayrıca büyümenin hızlandığı koşullarda bankalar verdikleri kredileri çoğaltmakta ve bankaların yurtiçi ve yurtdışından borçlanma oranları artmaktadır. Verilen kredilerin geri dönme olasılığının az olduğu durumlarda ise bankaların bilanço yapıları olumsuz etkilenmektedir. Bu da bankaların aktif kalitesinin bozulmasına yol açar. Bankaların aktif kalitesini belirleyen bir başka unsur; toplam krediler içinde takipteki kredilerin oranıdır. Bankaların alacaklarını tahsil etmede yaşadığı problemler, bankaların nakit akışını olumsuz yönde etkiler, bankaların karlılığını azaltır ve bankalar yükümlülüklerini zamanında yerine getiremezler. Bankaları aktif kalitesini bozan diğer bir unsur ise; iştiraklere, grup şirketlerine ve ana sermayedarlara kredi kullandırmaktır. Böylece bankalar kendi şirketlerine, iştiraklerine ve ana sermayedarlarına piyasaya göre çok daha ucuza kredi kullandıracaklardır. Kredi bulmanın ve vermenin bu kadar kolaylaştığı ortamlarda bankaların aktif kalitesi giderek bozulmaktadır ve bu nedenle mukabil bankalar takipteki kredilere yeterli oranda karşılık ayırmamaktadırlar (Küçükbaşakçı 2004: 7).

2.1.3. Karlılık Oranlarının Düşük Olması

Bankalar kar amacı güden ve bu amaçla kurulmuş şirketlerdir. Bankaların karlılığının düşük olması bankaların öz kaynaklarının güçlenmesini önlemektedir. Bu da sermaye yeterlilik standart oranının da düşmesine yol açmakta ve bankayı zamanla risklere daha açık hale getirmektedir (Tunalı 2007: 31).

2.1.4. Bankaların Riske Açık Yapıları

Bankacılık, risk almasını bilmek, bu risklerle mücadele edip onlara yenik düşmeden yaşayabilmek, bankaya kaynak sağlayan ve bankadan kaynak kullanan kişi ve kuruluşları memnun ederek, ortakların arzu ettiği büyüme ve kârlılık hedeflerine ulaşabilmeyi amaçlamaktır (Senver 1987: 9). Çok sayıda, farklı ve karmaşık riskle iç içe yaşamak zorunda olan bankalar için söz konusu risklerin ölçülmesi ve yönetilmesi önemli olmaktadır.

Risk bankacılığın ayrılmaz bir parçasıdır. Bankacılıkta karşılaşılan riskler çok boyutlu olup, bankanın kârlılığı ve sermayesi üzerine doğrudan bir etkiye sahiptir. Bankacılık açısından risk, bankanın yatırımlarının uğrama olasılığı olan zararları ifade eder. Bankacılıkta esas olarak sistem, risk üzerine oturtulmuştur. Risk bankacılığın doğasında var olan bir unsurdur (Karabulut 2002: 37-38). Riski en aza indirecek önlemler alınsa ve yatırımlar yapılsa da bankacılıkta para kazanmanın yolu risk almaktan geçer. Riski zararın belli bir olasılıkla gerçekleşme ihtimali olarak da ifade edebiliriz (Uludağ 2001: 7).

Bankaların faaliyetleri esnasında karşı karşıya kaldıkları riskler; piyasa riski, kredi riski, likidite riski, yönetim riski, operasyonel risk ve yasal düzenleme riski olmak üzere altı başlık altında toplamak mümkündür.

2.1.4.1. Piyasa Riski

Faiz oranları, döviz kurları veya hisse senetlerinin fiyatlarındaki değişikliklerin bankanın satılabilir varlıklarının değerini düşürmesiyle karşılaşılabilecek zarar tehlikesidir (Altıntaş 2006: 6). Bir başka deyişle piyasa riski, finansal varlık ve yükümlülüklerin fiyatlarında meydana gelen değişimlerden kaynaklanan risk türüdür. Piyasadaki

dalgalanmalar doğrudan bankaların varlık ve yükümlülükleri üzerinde etki yaratarak bilanço yapısının değişmesine yol açabilir.

Faiz ve döviz kuru riskleri piyasa riskiyle doğrudan ilişkili risklerdir. Bu bağlamda söz konusu risklere kısaca değinilecektir.

- **Faiz Oranı Riski**

Faiz, ödünç verilebilir fonlara uygulanan ve piyasalarca belirlenen ödül veya bedel ya da üretim sürecini daha etkin hale getirmek için kullanılan sermayenin verimliliğindeki artış olarak tanımlanmaktadır. Faiz oranı riski ise, bankaların faiz vade ve oranlarındaki değişimler nedeniyle finansal araçların değerlerinde ortaya çıkardığı değişimlerin firmaların nakit akımları, bilançolarının aktif ve pasif yapıları üzerinde yarattığı olumsuz etkilerdir. Faiz oranı riski, yüksek ve düşük faiz oranlarının olduğu ekonomilerde geçerlidir (Çolak ve Yiğidim 2001: 25-43). Faiz oranlarında yaşanan dalgalanmaların nedenlerine bakacak olursak; para politikası, para arzında meydana gelen değişimler, fon arz ve talebindeki değişimler, piyasa ve getiri beklentileri, güvenilirlik ve pazar likiditesidir (Atan 2002: 19). Bankaların aktifleri ve pasifleri genellikle sabit faizlidir. Bankaların sabit faizli aktifleri pasiflerinden genellikle daha uzun vadeli olduğundan faiz oranlarındaki bir artış karlılığı düşürür bu da faiz riskini oluşturur. Buna pozitif açık denir. Ters bir durum gerçekleştiğinde ise sabit faizli pasifler aktiflerinden daha uzun vadeli olması durumunda faiz oranlarındaki düşüşten olumsuz etkilenir buna da negatif açık denir (Seyidoğlu 2003: 342).

Faiz oranı riski 5 grupta incelenmektedir (Eken 1994: 35).

- **Temel Risk:** Herhangi bir nedenle faizlerde meydana gelen değişikliklerin, bankaların aktif ve pasif kalemlerine aynı oranda yansımaması halinde ortaya çıkan risktir.
- **Fiyat Riski:** Bilançonun piyasa değerindeki değişiklikleri ifade eder. Faiz dengesizlikleri, faize duyarlı olan aktif ve pasiflerin getirilerini etkiler aynı zamanda faize duyarlı olmayan ve sabit getirili bilanço kalemlerinin fiyatlarında da oynamalara neden olur. Bu da bankaların net bugünkü değerlerinde ve sermaye yeterlilik oranlarında değişimleri meydana getirir. Böylece fiyat riski oluşur.
- **Gelir Riski:** Faize duyarlı bilanço kalemleri için söz konusu olan aktif ve pasifin fiyatlarında meydana gelen değişiklikler ve net kar marjındaki dalgalanmalardır.

- **Yeniden Yatırım Riski:** Bankaların aktiflerinden vadeleri boyunca elde ettikleri gelirler, farklı faiz oranlarında yeniden yatırıma dönüşebilirler. Bu da banka açısından yeniden yatırım riskini oluşturur.
- **Önceden Ödenme Riski:** Bankaların aleyhinde bir durum oluşturan bu risk türünde yüksek faizle verilen kredilerin faizlerin düşmesi nedeniyle vadesinden önce ödenmesi, riski oluşturur.

Bir banka için, faiz oranı riskiyle karşı karşıya kalmak ve bu riski tümüyle ortadan kaldırmak imkanı değildir. Bu gibi durumlarda bankanın yapması gereken karında olumlu bir artış gerçekleştirmek ve bilanço kalemlerinden hangilerinin faiz oranlarındaki değişmeye daha duyarlı olduğunu tespit edip bu riski en düşük seviyelere indirmektir (Kılınç 1991: 56).

- **Döviz Kuru Riski**

Döviz kuru riski özellikle 1970'li yıllardan sonra sabit kur sisteminden, dalgalı kur sistemine geçilmesiyle ön plana çıkmış, mali piyasalarda küreselleşme ve yabancı paralı işlemlerin banka bilançolarındaki göreceli payının artması kur riskinin önemini daha da arttırmıştır. Döviz kuru riski, döviz piyasalarında para birimlerinin birbirine karşı değer kazanmaları ya da değer kaybetmeleriyle oluşan risktir.

Bankalar mevduat toplamada sorun yaşar veya yurt dışından ucuz kredi bulabilirlerse dövizle borçlanırlar. Eğer bankanın döviz yükümlülükleri döviz varlıklarını geçiyorsa banka açık pozisyonundadır (short position) ve döviz kurunda meydana gelen artış bankayı ödeme güçlüğüne sokar. Tersisi durumda ise döviz varlıkları döviz yükümlülüklerini geçiyorsa kapalı pozisyonundadır (long position) ve döviz kurunun düşmesi bankayı zarar ettirir (Seyidoğlu 2003: 326-346). Ancak, bankanın döviz yükümlülükleri ile döviz varlıklarının tutarı, birbirine eşit ise bu durumda kare pozisyon söz konusudur. Bu durumda banka açısından herhangi bir kur riski yoktur (Asomedy 2001: 39-40). Gelişmekte olan ülkelerde aşırı sermaye akışı nedeniyle döviz kurları baskı altında kalır. Bu durum bankaların açık pozisyon taşımaları için uygun bir ortamdır. Çünkü kur baskılaması nedeniyle hiç artmayan, çok az artan hatta düşen döviz kurları ortaya çıkar. Böyle zamanlarda büyük miktarlarda açık pozisyonla çalışan bankalar kurlarda meydana gelebilecek ani ve hızlı kur artışı karşısında büyük zararlara uğrarlar. Türkiye’de yaşanan banka krizlerinde bu husus çok açık olarak görülmektedir (Babuşcu 2005: 21).

Döviz kuru riskinden korunmak için, döviz pozisyonunun düzenli bir şekilde takip edilmesi gerekir. Kur riski iyi bir şekilde yönetilmez ise bankanın zarar etmesine ve bunun sonucu olarak ödeme gücünü yitirerek krize girmesine neden olur. Ayrıca döviz kuru riskinden korunmak için futures, options, hedging ve swap türü işlemlere başvurulmaktadır (Seyidoğlu 2003: 326-346).

2.1.4.2. Kredi Riski

Bankaların temel faaliyeti mevduat toplayıp kredi kullanırmak ve buradan faiz elde etmektir. Verilen kredilerin geri dönmeme ihtimali en büyük risktir. Kısaca kredi riski; bankanın kendi müşterisi veya kendisiyle bir anlaşmaya taraf olanın anlaşma koşullarına göre borcunu ödeyememesidir. Bilhassa belli sektörlerde krediyi arttırmak, az sayıda müşteriye büyük krediler vermek, grup içi kredi kullanımı gibi riskler kredi riskini arttırmaktadır. Herhangi bir iflasta banka büyük zarara uğrar (Kaval 2000: 111). Kredi riski bankaların finansal ürünleri ve bilanço dışı kalemleri için de geçerlidir. Banka kabulleri, interbank işlemleri, garantiler, taahhütler, türev ürünlerin kullanımı, yatırım ve ticaret portföyü, gecelik mevduat, kredi riskinin diğer kaynakları olarak sayılabilir (Babuşcu 1997: 76-77).

Kredi riskinin azaltılması için Basel Komite tarafından belli kriterler getirilmiştir. Risk / öz sermaye oranı, belli bir şahıs veya gruba verilecek kredinin banka sermayesinin belli bir oranını geçmemesi ve risk yoğunlaşmasının azaltılması gibi kriterler bunlardandır. Ayrıca verilen krediler karşılığında alınan teminatlar ve kefiller sağlam tutulursa kredi riski azaltılabilir (Karacan 1996: 25).

2.1.4.3. Likidite Riski

Likidite, birikim sahiplerinin, bankadan ihtiyaçları doğrultusunda para çekebilmeleri için bankada bulundurulmuş nakit tutardır (Ağaoğlu 1989: 92). Bankalar genelde kısa vadeli mevduat toplayıp uzun vadeli kredi kullanır. Vade uyumsuzluğundan doğan bu riske likidite riski denir. Bir başka deyişle bankaların zamanı geldiğinde yükümlülüklerini yerine getirememesi riskidir (Karabulut 2002: 39). Bankalar, yasal yükümlülüklerini yerine getirmek, borçlarını zamanında ödemek ve faaliyetlerini devam ettirebilmek amacıyla zor durumda kalmamak için yeterli miktarda likiditeye sahip olmalıdırlar (Aydın 1993: 65-66). Bankaların likit kalabilmeleri aynı zamanda onlara

doğacak fırsatlardan da yararlanabilme imkanı sunmaktadır. Likidite riski genelde bankacılık sektörünün tümü için değil tek tek bankalar için geçerlidir. Eğer bir bankanın sıkıntıya düşmesi mudileri panikletip banka hücumuna yol açarsa tüm sistemi tehlikeye sokabilecek bir durum ortaya çıkar. Bu yüzden bankaların mevduatlarının ne kadarını nakit olarak tutacağı, ne kadarını karşılık olarak ayıracağı, ne kadarını yüksek likiditesi olan enstrümanlara yatıracağı kanunlarla belirlenir. Likidite sorunları, ciddi sorunlar yoksa ve sadece vade uyumsuzluğu nedeni ile ortaya çıkmışsa bankaların finansal piyasalardan borçlanması yöntemi ile çözülebilir (Cade 1999: 60).

2.1.4.4. Yönetim riski

Yönetim riski; üst düzey yönetici kadrosunda bulunması gereken tecrübelerin, niteliklerin ve yeterli bilgi düzeyinin olmamasından kaynaklanan, ölçülmesi zor bir risktir (Akgüç 1989: 744-745). Bankacılık sektöründe, kaliteli ve sürekli hizmetin verilebilmesi ve bankanın finansal yapısının çok daha fazla güçlendirilmesinde yönetimin önemi büyüktür. Yönetim kadrosunun almış olduğu kararlar bankanın geleceği açısından önemlidir. Eğer bir bankanın yönetimi kaliteli değilse, yönetimin almış olduğu yanlış bir karar banka için değişik risklerin ortaya çıkmasına neden olur. Ayrıca bankaya yatırım yapan yatırımcılar da bu durumdan zarar görebilirler (Bozyiğit 2002: 22). Yönetimin almış olduğu yanlış kararlar sonucunda banka için ortaya çıkan risklerin başında, bankacılık krizleri gelirken, krizlerin nedenleri arasında da bankaların kötü yönetimi ve rasyonel bir biçimde finanse edilmemeleri gelmektedir (Active Arastırma Grubu 1999-2000: 20).

2.1.4.5. Operasyonel Risk

Bankalar için operasyonel risklerde büyük önem taşımaktadır. Operasyonel riskler; risk kontrollerinin yetersizliği, dolandırıcılık ve şube ağını aşırı genişletme gibidir. Personelin hatasından kaynaklanan sorunlu sözleşmeler, muhasebe kayıtlarında yapılan yanlışlar, dolandırıcılıkları zamanında tespit edememe bankaları büyük zararlara sokmaktadır (T.C. Ziraat Bankası 2000: 14-25). Ayrıca şube ağını aşırı genişletme faaliyet masraflarını gereğinden çok artıracığı için bankalar için bir risktir.

Operasyon riskinin bir başka türü de teknoloji riskidir. Bankalar teknolojiyi çok fazla kullanmakta ve yatırım yapmaktadırlar. Şube bankacılığının maliyetlerini azaltmak, faaliyetlerinin kalitesini ve hızını arttırmak amaçlı internet bankacılığı, telefon bankacılığı

ve bilgisayarlı bankacılık hizmetlerine başlamışlardır. Bu olumlu gelişmelerin yanı sıra bir takım risklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bankalar sahip oldukları bilgi işlem sistemlerindeki hatalardan, bu sistemlere dışarıdan gelebilecek olan müdahalelerden kaynaklanan risklerle karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca banka kartlarında karşılaşılan sahtecilik olayları ve bunlarla mücadele etmek için ödenen mahkeme masrafları bankalar için önemli risk unsurlarındandır (Kazmirci ve Başlıgil 2000: 83).

2.1.4.6. Yasal Düzenleme Riski

Bankacılıkta kanun ve kararnamelerde yapılan değişimlerden, yurtiçi ve yurtdışında yapılan yasal düzenlemelerden kaynaklanan riske yasal düzenleme riski denir. Bu düzenlemeler bankacılık faaliyetlerini ve bankaların karlılığını olumsuz yönde etkiler. Bankacılık sisteminde var olan yasalar, bankaların karşı karşıya kaldıkları yasal sorunların çözümünde eksik olabilirler. Bu eksiklik banka için alınacak özel bir karar da bankacılık sektörünü olumsuz etkileyebilir. Ayrıca yasal düzenlemelerin sıklıkla yapılması, sektörde belirsizlik yaratabilmektedir. Bunlarda bankacılık sektöründe yasal risklerin oluşmasına neden olmaktadır (Atan 2002: 35).

2.2. Makro Ekonomik Faktörler

Bankalar reel sektörü finanse eden kurumlar oldukları için makro-ekonomik yapıdaki düzensizlikler firmaları olumsuz etkilemekte, mali açıdan dara düşen firmalar aldıkları kredileri geri ödemede zorlanmakta ve bu durum bankaları da olumsuz etkilemektedir. Bilhassa yüksek bir büyüme döneminin ardından ortaya çıkan makro-ekonomik etkiler krizleri daha da şiddetlendirmektedir (Küçükbüçakçı 2004: 14).

Bankacılık krizlerine neden olan makro ekonomik faktörler; enflasyon ve büyüme oranlarındaki istikrarsızlık, faiz oranları ve döviz kurundaki istikrarsızlık, cari açık ve sermaye hareketlerindeki istikrarsızlık, dışsal şoklar ve siyasi istikrarsızlık olmak üzere beş ana başlık altında incelenmiştir.

2.2.1.Enflasyon ve Büyüme Oranlarındaki İstikrarsızlık

Enflasyon ve büyüme oranlarındaki değişkenlik bankacılık ve ödemeler dengesi krizlerinin erken uyarı göstergesidir (Güler 2006: 68). Enflasyon oranlarının yüksek seviyede olması bankaların nominal karlarını arttırmakta, enflasyondan arındırılmış

karlarının hesaplanmasını zorlaştırmakta, faiz oranlarının yükselmesine neden olmakta ve firmaların yatırım kararları da olumsuz etkilenmektedir. Tüm bu sebepler bankaların toplam karlarını düşürmektedir. Enflasyon oranlarındaki dengesizlikleri faiz oranlarındaki dengesizlikler takip etmektedir. Faiz oranlarındaki ani yükselişler, finansal aktifler üzerinde önemli zararların oluşmasına neden olabilmektedir. Enflasyon oranlarının arttığı ve enflasyon beklentilerinin sıkı para politikası uygulamalarını gerektirdiği bir ortamda, krizlerin gerçekleşme olasılıkları artmaktadır (Peker 2002: 54-56).

Büyüme oranlarındaki istikrarsızlık, yüksek büyüme oranlarının yakalandığı yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde bankaların verdikleri kredilerde büyük artışlar görülmüş, yurtiçi kaynakları yetersiz geldiğinde yurtdışından dövizle borçlanılarak firmaların kredi talepleri karşılanmıştır. Büyümenin durduğu dönemlerde firmalar kredileri geri ödemekte zorlanmış, bu durum bankaları zor duruma düşürmüştür (Goldstein ve Turner 1999: 113). Bu dönemlerde bankalar, kredi verirken firmaların şirket kârlarına aldanmamalı ve mali analizlerin iyi yapılmasına önem vermelidirler. Aksi halde kredilerden doğan alacaklarını da zamanında geri alamadıkları için ödeme zorluğu ile karşılaşır ve mali krize girerler (Uyar 2000: 44-52).

2.2.2. Faiz Oranları ve Döviz Kurundaki İstikrarsızlık

Faiz oranlarındaki hızlı artışlar bankacılık sektörünü olumsuz etkiler. Faiz oranlarındaki artışlar sonucu oluşan bu hızlı değişimler kârlılığın azalmasına ve ülkeye duyulan güvenin kaybolmasına neden olur. Bunun sonucunda sermaye hareketlerinde değişimler ve ani çıkışlar yaşanır. Böylece ani mevduat çekilişleri oluşur, bu da bankaları zor durumda bırakır ve bankacılık krizlerinin yaşanmasına neden olabilir.

Döviz kuru değişimleri, bankaların döviz kuru riskini arttırarak bankalarda kriz olasılığını güçlendirmektedir. Döviz kuru artışı azaldığında döviz pozisyonları açılmakta, döviz borçlanmalarının vadeleri daraltılmakta ve kur riski ihmal edilmektedir. Aşırı değerlenen döviz kuru ise ödemeler dengesinde bozulmalara, uluslararası piyasalarda faiz oranlarının yükselmesine ve döviz kurunda ani ve büyük sıçramalara neden olmaktadır. Döviz kuru riskini arttıran en önemli faktör ise, enflasyondur. Enflasyon arttıkça döviz kuru riski de artmaktadır (Güler 2006: 68).

2.2.3. Cari Açık ve Sermaye Hareketlerindeki İstikrarsızlık

Bir ülkeye giren döviz ile çıkan döviz arasındaki fark ve ödemeler dengesindeki açığa cari açık denir (Damar 2004: 57-58).

Yüksek cari denge açığı olgusu gelişmekte olan ülke finansal krizleri öncesinde ortaya çıkmaktadır. Özellikle sabit döviz kuru sistemi geçerli olan ülkelerde ülke parasının aşırı değerlenmesi cari işlemler açığını arttırmaktadır. Cari açığın GSMH'ye oranı da bir ülkenin kriz riskini belirleyen en önemli faktörlerdendir (Akdiş 2000: 125). Ekonominin kazandığından çok daha fazla döviz harcamasıyla ortaya çıkan cari denge açığı ülkeye ilgisi artmış yabancı sermaye sayesinde finanse edilebilmektedir. Bu finansman uzun vadeli fonlarla yapılırsa ekonomi uzun bir süre cari denge açığıyla yaşayabilir. Çünkü cari dengenin çok uzun vadeli finanse edilmesi için yabancı sermayenin sabit yatırımlara çekilmesi gerekir (Eren ve Süslü 2001: 6).

Bir ülke ekonomisinde var olan yüksek cari denge açığını önlemek için yabancı sermaye girişini engellenme yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntemde ülkeye gelecek olan sermayenin hangi koşullarla bu ülkeye gelebileceği veya bu ülkeyi terk edeceği belirlenir. Bir finansal kriz olasılığında sermayenin o ülkedeki hareketi çok büyük etkindir. 1999 istikrar programıyla ülkeye yabancı para girdiğinde Merkez Bankası döviz rezervlerini arttırmış, parasal taban genişlemiş ve bu da faiz oranlarının düşmesine neden olmuştur. Programın ilk 6 ayında ülkeye gelen yabancı sermaye, faiz oranlarının düşmesine neden olmuştur. Daha sonraki zamanlarda bu süreç tersine dönmüş, sermaye çıkışları likidite sorununa yol açmıştır. Bu da kriz olasılığını tetiklemiştir (Yay 2001: 1246). Sermayenin rahat hareket edebildiği durumlarda kriz olasılığı çok yüksek olmasına rağmen sermayenin kolay hareket edemediği durumlarda ise kriz olmayacağı anlamına gelmemektedir.

2.2.4. Dışsal Şoklar

Ülkelerin ekonomilerinin birbirlerine bağımlı olmasında ve birbirlerinden etkilenmelerinde; küreselleşmiş sermayenin ülkeler arasında çok hızlı dolaşımı, bilişim ve telekomünikasyon teknolojisindeki gelişmeler, ülkelerin birbirleriyle olan mali ve ticari ilişkilerinin büyük boyutlara varması gibi gelişmelerin etkileri büyüktür. Bilhassa finansal deregülasyon sürecinin sermaye hareketlerini serbest bırakması sermayenin ülkeler arasında hızla dolaşmasını kolaylaştıracak bu da finansal krizlerin oluşmasında etkili

olacaktır. Bankacılık krizlerine yol açan dışsal şoklardan bir diğeri ise dış ticaret hadlerindeki keskin dalgalanmalardır yani bozulmalardır (Tunalı 2007: 38).

2.2.5. Siyasi İstikrarsızlık

Sermaye için kendini güvende hissetmesi yani siyasi istikrar en önemli şartlardan biridir. Küreselleşme ve finansal serbestleşmeyle beraber sermaye ülkeler arasında dolaşım kar edebileceği güvenli ortamlar aramaktadır. Siyasal istikrarı yakalayan ülkelerin büyüme hızları yükselmekte ve dışarıdan yabancı sermayeyi de kolaylıkla çekebilmektedir (Tunalı 2007: 39). Fakat siyasi bir istikrarsızlık süreci ile her şey tamamen tersine dönmekte böylece ülkede uygulanmakta olan ekonomik programlar üzerinde zayıflatıcı etki oluşmaktadır. Ülkedeki ekonomik programın çökmesiyle siyasi kriz ekonomik krize dönüşmektedir. Kısaca istikrarlı bir siyasal yapı ekonomik sağlamlık açısından büyük önem taşımaktadır (Yahşi 2006: 31).

2.3. Yapısal Faktörler

Bankacılık krizlerine neden olan yapısal faktörler; finansal liberalizasyon, bankacılıkta kamu kesiminin büyüklüğü ve politik müdahaleler, mevduat sigortası, ilişkili kredilendirme ve aşırı risk alma olmak üzere dört ana başlık altında incelenmiştir.

2.3.1. Finansal Liberalizasyon

Finansal liberalizasyon görüşü 1970'li yıllarda Ronald McKinnon ve Edward Shaw tarafından farklı bir yöne doğru kaymıştır. Ekonomik kalkınma ve büyümede artı yönlü faiz oranlarının ve finansal liberalizasyonun gerekli olduğunu ortaya koymuşlardır (Parasız 2002: 349).

Finansal liberalizasyon; finansal piyasaların etkin ve baskınlaşmamış bir ortamda müdahalelerden uzak bir şekilde çalışmasına, ekonomide belirsizliğin artmasına, ekonomide borcun büyümesine, yeni finansal araçların ortaya çıkmasına ve deneyimsiz kurumların piyasaya girmesine sebep olmuştur. Ayrıca finansal liberalizasyon, faiz kontrollerinin ortadan kalkması, zorunlu rezervlerin azaltılması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve bankacılıkta likidite, döviz kuru ve faiz risklerini büyük oranda arttırmıştır. Finansal liberalizasyon bankacılık sisteminde kırılgan bir yapının oluşumunu önemli ölçüde arttırmıştır. Faizlerin üzerindeki tavanların kalkmasıyla faiz oranlarının aşırı

ölçüde artması bankaları ciddi faiz riskleriyle yüz yüze getirmiştir. Dış finansal liberalizasyonla bankaların döviz kuru riski artarken, bankaların yükselen rekabet ortamında kârlılığında artış sağlamak için döviz spekülasyonuna başvurması bankalar için ciddi döviz kuru riskleri ortaya çıkarmıştır (Güler 2006: 67). Ayrıca finansal liberalizasyonla bankaların dış borç almaları kolaylaşmış bu da bankaların açık pozisyonlarını arttırmıştır. Sonuç olarak bankacılıkta kriz riski ortaya çıkmıştır (Yay 2001: 1245).

2.3.2. Bankacılıkta Kamu Kesiminin Büyüklüğü ve Politik Müdahaleler

Kamu sermayeli bankaların yönetimleri kurallara uyma noktasında çok da özenli davranmamışlardır. Siyasetçilerin kamu bankalarına yaptıkları müdahaleler ve baskılarla kamu bankalarının yönetimleri kredi verirken kriz esnasında desteklenecekleri düşüncesi ile bazı sektörlerle veya kişilere yeterli teminat alınmadan kredi vermiştir. Bu verilen kredilerin geri ödenmesinde yaşanan problemler kamu bankalarının zor durumda kalmasına neden olmuş ve buna bağlı olarak tüm sektörler de bu durumdan etkilenmişlerdir. Bu durum en çok bankacılık sektörünün olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Ayrıca özel sektörle rekabet yaratarak faiz oranlarının da yükselmesine neden olmuştur (Aydın ve diğerleri 2000: 4).

2.3.3. Mevduat Sigortası

Tasarruf sahiplerinin mevduatlarının güvence altına alınmasını sağlayan sistemdir. Bankadaki mevduatların sigortalması ile bir kriz esnasında mevduat sahiplerinin hakları korunmakta, bankacılık sektöründeki banka hücumları ve panik oluşumu önlenmektedir. Mevduat sigortasının olumlu özellikleri aksine bazen olumsuz yansımaları da neden olabilmektedir. Devlet tarafından sağlanan mevduat sigortasının mevduat sahipleri ve banka hissedarlarını güvence altına alması ahlaki tehlike sorununu ortaya çıkararak bankaları risk yönetimi konusunda olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bilhassa mevduatın tamamının sigorta güvencesi altına alındığı durumlarda bu risk daha da artmaktadır (Küçükbüçakçı 2004: 20). Bunun en önemli örneği; ABD’de 1929 Dünya Buhranı ve 1980’lerde yaşanan banka iflasları üzerine yapılan çalışmalar olmuş ve sonuçta mevduat sigortasının banka iflaslarına yol açtığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle mevduat sigortasının kaldırılmasının bankacılık sektörünün daha sağlıklı işlemesini sağlayacağı görüşü ortaya çıkmıştır (Tunalı 2007: 50).

2.3.4. İlişkili Kredilendirme ve Aşırı Risk Alma

İlişkili kredilendirme yöntemiyle; banka yöneticilerine, banka sahiplerine ve bunlarla ilişkili kişi veya kurumlara kredi verilir. 1980 sonrasında özelleştirmenin de etkisiyle banka sahiplerine başka işlerle uğraşma izni verilmesi ilişkili kredileme olasılığını arttırmıştır. Türkiye’de holding bankalarında görülen bu problemin temel nedeni grup firmalarına daha ucuza kredi kullandırılmasından kaynaklanıyordu. İlişkili kredilendirme yöntemi, firmaların sıkıntıya girmesi durumunda kredi geri ödemelerinin yapılamamasından dolayı bir takım bankacılık risklerinin doğmasına neden olabilmektedir. Çünkü birkaç büyük ilişkinin iflası bankanın sermayesini olumsuz etkiler bu da krizlerin doğmasına neden olur (Karabulut 2002: 55). Bu nedenle bankacılık kanunlarında ve Basel kriterlerinde ilişkili kredilendirmeyle ilgili sınırlandırmalar getirilmiştir. Birçok gelişmiş ekonomide tek bir müşteriye verilebilecek kredi oranı banka sermayesinin % 25’i ile sınırlanmıştır. Türkiye’de bu kredi oranı 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na göre, 2006 yılı için banka öz kaynaklarının % 25’i, 2007 yılı ve daha sonraki yıllar için ise % 20’si düzeyindedir (Goldstein ve Turner, Çeviri: Karacan 1999: 125-126).

İKİNCİ BÖLÜM

2000 - 2001 TÜRK BANKACILIK KRİZLERİ VE KRİZLER SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ortaya çıkmasını engellemek amacıyla hazırlanan enflasyonu düşürme programına, krizlerin ortaya çıkış nedenlerine, krizler sonrası bozulan yapıyı istikrara kavuşturmak amacıyla yapılan güçlü ekonomiye geçiş programına bu bölümde yer verilmektedir. Ayrıca yeniden yapılandırma sürecinin Türk bankacılık sistemi üzerindeki etkileri ele alınarak, 2008 Küresel krizi ve etkileri incelenmektedir.

1. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Finansal Krizlerinin Nedenleri

Türkiye ekonomisinin 2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarında yaşadığı şiddetli finansal krize yol açan nedenlerin başında özetle aşağıdaki etkilerin yer aldığı söylenebilir:

Düzgün bir denetime sahip olmayan bankaların ekonomiyi baz almayan davranışları (Yahşi 2006: 53),

2000 yılında uygulanmaya başlayan enflasyonu düşürme programının sağlam bir yapıya oturtulamaması (Yahşi 2006: 53),

Cari işlemler açığında oluşan yüksek oranlı artışlar (Yahşi 2006: 53),

TL'nin aşırı değerli hale gelmesi, mali sektörün sermaye yapısının güçsüz olması ve kar, faiz risklerindeki artışlar, kamu bankalarının görev zararları (Parasız 2001: 425),

1990'lı yıllarda oluşan siyasi istikrarsızlıklar, kısa vadeli sermaye girişlerinin ortaya çıkması ve reel ekonominin rekabet edemeyecek bir yapıda olması (Yeldan 2001: 160),

Kriz öncesi uygulanan döviz kuru politikasının inandırıcı bir durumda olmaması (Yahşi 2006: 53),

Kasım krizi öncesinde bankaların likidite sıkıntısına düşmeleri ve ihtiyaçları olan likiditeyi sağlayamamaları (Yeldan 2001: 160),

Likidite sıkışıklığı sonucu döviz talebindeki hızlı artışlar, uluslararası piyasalardaki dengesizlikler ve olumsuz etkiler (Parasız 2002: 478-479),

Bankacılıktaki geçmişten gelen birikmiş sorunlar, enflasyonu düşürme programında ortaya çıkan bir takım sorunlar ve bankalar üzerinde yarattığı olumsuz etkiler, özelleştirme hedeflerindeki dengesizlikler, likidite yönetiminde Merkez Bankası'nın rolünün sınırlandırılması (Keskin 1999: 2).

2. Enflasyonu Düşürme Programı

24 Ocak 1980 kararları ile birlikte ekonomi politikalarında köklü değişimlere giden Türkiye ekonomisi hızlı bir dönüşüm süreci içerisine girmiş özellikle dışa açık politikaların uygulanması sonucunda dıştan gelen şoklar ekonomi üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır. Bu süreçle Türkiye ekonomisi ithal ikameci sanayileşme politikası yerine serbest piyasa mekanizmasına dayalı ihracata yönelik sanayileşme politikasına geçmiştir. Bu dönemde pek çok yapısal reform gerçekleştirilmek istenmiştir. Bunlar; esnek kur sistemine geçiş, piyasa mekanizmasına ağırlık verilmesi, özelleştirme, finansal piyasaların geliştirilmesi, ithalat ve kambiyo rejimlerinin liberalleştirilmesi gibi çalışmalardır (Gerni 1992: 34). Fakat devletin ulusal ekonomiyi yönlendirmede seçtiği ekonomi politikalarının farklılaşmasıyla bu reformlar olması gerektiği ölçüde hayata geçirilememiş ve ekonomik yapı kurumsallaştırılamamıştır (Emsen 2003: 95-96).

Ayrıca Rusya krizinin 1998 Ağustos ayında şiddetlenmesiyle Türkiye'de de ciddi bir döviz talebi başlamıştır. Merkez Bankası likidite sıkıntısı içerisinde olan bankaları desteklemek için bir ay içinde rezervlerinden 4,5 milyar dolar döviz satarak döviz talebini karşılamıştır. Belki de Türkiye'de var olabilecek bir finansal kriz atlatılmıştı fakat ekonomideki istikrarsızlıklar sonucu hızla yükselen faizler ve 1999 yılında yaşanan deprem felaketi sonucunda büyüme hızını düşüren ekonomi % 6 küçülmüştür. Bilhassa 1990'lı yıllarda seçim ekonomilerinin sıklığı, siyasi istikrarsızlıklar, kısa vadeli sermaye girişleri ve yapay büyümeler üzerine kurulu politikalar ön plana çıkmıştır. Bu sürece risk, belirsizlik, güvensizlik, şeffaf olmayan mali piyasa, enflasyon beklentisi de eklenmiştir. Bu istikrarsız yapıya, finansal sistem, kamu maliyesi, reel ekonominin rekabet gücünün zayıflığı ile etkin politika uygulamadaki aksaklıklar da eklenince kriz olasılıkları artmıştır (Yeldan 2001: 160).

Türkiye var olan yüksek enflasyona çözüm bulmak amacıyla bir ekonomik istikrar programı hazırlayarak mali destek için IMF'ye başvurmuş ve 9 Aralık 1999'da IMF ile üç yıllık bir istikrar programı üzerinde anlaşmaya varmıştır. Hükümet, 9 Aralık 1999 tarihli

Niyet Mektubu sonrasında, 1 Ocak 2000'den itibaren üç yıllık bir ekonomik süreci kapsayan Enflasyonu Düşürme Programını uygulamaya koymuştur. Bu program; maliye, para, kur ve gelir politikalarını içermektedir (Parasız 2001: 425; Cansızlar 2001: 6). "Türkiye'nin Enflasyonla Mücadele Programı" olarak adlandırılan bu programı IMF 4 milyar dolarla desteklerken, Dünya Bankası da ekonomik reform paketi için 750 milyon dolarlık bir kredi onaylamıştır.

Enflasyonu Düşürme Programının Uygulanması;

Üç yıllık bir ekonomik süreci kapsayan bu programda 2002'ye kadar enflasyonu tek haneli rakamlara düşürmek, ekonomideki yapısal bozuklukları önlemek, kamu iç borçlanma sürecine son vermek ve ekonomik büyümeyi yeniden canlandırmak amaçlanmıştır (Seyidoğlu 2003: 141-156).

Sıkı maliye politikasının uygulanması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması amaçlanmıştır (Erçel 1999: 2).

Kamu açıkları daraltılmak istenmektedir. Ayrıca yapısal reformların gerçekleştirilmesi kapsamında, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile bankacılık sektörünün düzenlenmesi, gözetimi ve denetimi işlevlerinin tek bir otorite altında toplanması hedeflenmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 2000a: 2).

Program döviz kurunu sabit oranlı arttırmayı öngörmüştür. Döviz kurları hedeflenen enflasyon çıpasına bağlanmıştır (Eren 2006: 266). Ayrıca döviz kuru ile ilgili olarak "para kurulu" kapsamında bir sabit kur sistemi uygulaması öngörülerek, bu sistemle TL, 1 dolar ve 0.77 eurodan oluşan bir para sepetine bağlanmıştır. Böylece döviz kuru sepetinin alacağı değer, hedef alınan yıllık enflasyon oranı olan % 20 ile sınırlandırılmıştır (Kansu ve Baydur 2008: 19-41).

Enflasyonu tek hanelere düşürmek için sabit kur rejimi uygulayarak TL değer kaybının yavaşlamasıyla enflasyonun dizginlenmesi hedeflenmiştir (Serdengeçti 2002: 2-3).

Programın uygulanması aşamasında faiz oranları beklentilerin üzerinde hızla gerilemiş, enflasyon önemli ölçüde yavaşlamış, üretim ve iç talep canlanmaya başlamıştır (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 2000a: 2).

2000 yılı Enflasyonu Düşürme programında hedefler tam olarak tutturulamamıştır fakat program olumlu makro ekonomik sonuçlar ortaya koymuştur. Enflasyon % 40'ların

altına inerek en düşük seviyeye gerilemiş, faiz oranları düşmüş, ekonomi canlanmış, dış finansman fazlası yaratılmış, yapısal reformlar hayata geçirilmiştir (Uygun 2001: 11). Fakat bir takım olumsuzluklar ortaya çıkmıştır. En büyük olumsuzluk dış ticaret açığındaki büyüme olmuştur. Yanı sıra döviz kurlarındaki artışın enflasyonun altında olması TL' nin beklenenden fazla değer kazanmasına neden olurken, petrol ve doğalgaz gibi enerji fiyatlarındaki artış 2000 yılında cari açığın öngörülen düzeyde gerçekleşmesine neden olmuştur (Şamiloğlu 2001: 84).

3. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri ve Bankacılık Sektörüne Etkileri

9 Aralık 1999 yılında uygulanan Enflasyonu Düşürme Programı ilk başlarda başarı sağlamış olmasına rağmen fiyat artışlarının programda belirtilen oranın üzerine çıkması, yurtiçi talepteki hızlanmanın artması, enerji fiyatlarındaki yükselişler ve TL'nin aşırı değerlenmesi sonucu programda belirtilenin üzerinde dış ödeme açıklarında büyümelere yol açtı. Programın uygulanmasıyla, bankalar faiz oranlarının daha da düşeceğini düşünerek yüksek faizli kaynaklara uzun süre bağımlı kalmamak yönünde hareket etmiştir. Bu durum sonuç olarak, bankaların yabancı para açık pozisyonlarını, likidite ve faiz risklerini büyük oranda arttırmıştır. Ayrıca kamu bankaları daha önceden oluşmuş olan görev zararı alacaklarını hazineden tahsil edememiş, bu da bilanço yapılarının bozulmasına sebep olmuştur. Bu dönemde faiz ve enflasyon oranında meydana gelen düşüşler, tüketim ve yatırım harcamalarını artırarak cari işlemler açığının büyümesine sebep olmuştur (Dinçer 2006: 94-96). Cari işlemler açığı, kısa vadeli sermaye hareketleriyle finanse edilmeye çalışılmış fakat 2000 yılının son aylarında cari açığın sürdürülemeyeceğine karar verilmiştir. Cari açığın yanı sıra kamu kuruluşlarıyla ilgili çalışmalarda hedeflerin tutturulamaması, kamu bankalarındaki düzenlemelerde ortaya çıkan sorunlar, politik belirsizlikler ve Türkiye ile benzer para kurulu uygulayan Arjantin ekonomisindeki olumsuz gelişmelerin etkisi uluslararası sermayenin ihtiyatlı davranmasına yol açmış ve Türkiye'ye dış kaynak girişi 2000 yılının sonlarına doğru azalmıştır (Toprak 2001: 1433). Dış sermaye girişlerinin azalmasıyla likidite artış hızı da yavaşlamıştır. Krizin ortaya çıkmasına en büyük etkenlerden biri de likidite daralmasıdır. Çünkü likidite daralması, kısa süreli faizlerin yükselmesine neden olmuştur. Faizdeki bu artışlar bankacılık sektöründe büyük ölçüde olumsuz etkiler doğurmuştur. Ve yabancı yatırımcıların uygulanmakta olan programa olan inançları azalmıştır. Eylül ayında gerçekleşen faizlerdeki bu artışlar bono ve tahvil fiyatlarında aşırı bir düşüşe neden olmuştur. Akabinde yabancı yatırımcıların

fonlarını dışarıya aktarmaya başlamalarıyla Merkez Bankası birkaç gün içinde 6 milyar dolayında satış yapmış ve döviz rezervlerinde önemli azalmalar olmuştur (Seyidoğlu 2003: 141-156).

Demirbank olmak üzere yüklü tahvil portföyleri olduğu halde fonlamaya ihtiyaç duyan bankalar finansmanlarında zorlanmaya başladılar. 20 Kasım 2000'de Demirbank gecelik bankalar arası piyasada yeterli finansman bulamamış ve Merkez Bankası'ndan beklediği likidite desteğini görememiştir. Bunun sonucunda Demirbank tahvil portföyünden satış yapmak zorunda kalmıştır. Bu durum tahvil piyasasındaki faizlerini % 49'a fırlatmıştır. Bankaların tahvil portföylerinde büyük zararlara neden olmuş ve ek teminat ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bankalar ek teminat ihtiyacı sonucunda da döviz almak zorunda kalmışlar ve likidite sorunun yanı sıra hızlı bir döviz talebi başlamıştır (Özel 2005: 158).

Yaşanan bütün bu olumsuz gelişmelerin sonucunda Türkiye ekonomisi 22 Kasım 2000'de finansal kaynaklı bir bankacılık krizi yaşamıştır (Uygur 2001: 11). Kasım 2000 krizinin ortaya çıkması her ne kadar Türkiye'nin ekonomik sisteminden kaynaklansa da krize yol açan ani etki bankalarda ortaya çıkan portföy kayıpları ve likidite problemlerinin tüm bankacılık sistemine olan güvenin kaybedilmesi olarak görülebilir (Bibbee 2001: 1). Krizin derinleşmesini önlemek amacıyla bir takım tedbirler alınmıştır. Merkez Bankası tüm bankacılık sisteminin krizden daha fazla yara almadan çıkabilmeleri için piyasaya 3,9 katrilyon TL'lik likidite vermiş, KİT'lerin verimliliğinin artırılması ve özelleştirmenin hızlandırılması kararları alınmıştır. Fakat MB'sının likidite desteğiyle bile ayakta kalamayacak kadar güçsüzleşen Demirbank, TMSF'ye devredilmiştir (Karluk 2005: 425). Alınan tedbirler, IMF'nin sağladığı ek rezervler, Merkez Bankası'nın net iç varlıkları kontrol altına alması ve faizlerin düşmesi sonucu piyasada bir nebze de olsa istikrar sağlanmıştır (Seyidoğlu 2003: 141-156).

2000 Kasım Krizi sonrası, bankacılık sisteminin kırılğan yapısı devam etmiştir. Bilhassa kriz sürecinde faizlerdeki hızlı yükselişler bankaların yapısal sorunlarını fazlasıyla arttırmıştır. Kırılğan yapı ve hazine ihalesi öncesi yaşanan olumsuz gelişmelerle Şubat 2001'de, 2000 Enflasyonu Düşürme Programı'na olan güven ortadan kalkmış ve TL'ye karşı fazlaca bir talep meydana gelmiştir. Ekonomideki likidite sıkışıklığı bilhassa kamu bankalarının günlük likidite ihtiyaçlarının yükselmesiyle ödemeler sisteminin kilitlenmesine sebep olmuştur (Keyder 2001: 45). Ayrıca 2001 yılı başında gecelik faizler

yeniden % 50'nin altına inmiş ve Merkez Bankası'nın döviz rezervleri tekrar yükselmeye başlamıştır (Uygur 2001: 22). Bu durum karşısında IMF, döviz kurlarının kontrol edilmesinin iyice zorlaştığını fark etmiş ve mevcut kur rejiminden vazgeçilerek dalgalı kur sistemine geçilmesi gerektiğini önermiştir (Özel 2005: 177). Ayrıca 19 Şubat 2001'de gerçekleştirilen olağan Milli Güvenlik Konseyi toplantısında Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasında yaşanan tartışma sonucu Başbakan'ın toplantıyı terk etmesi ve bu durumun kamuoyuna yansması piyasalarda panik yaşanmasına sebep olmuştur (Uygur 2001: 23). Ve 19 Şubat 2001'de döviz krizi olarak adlandırılan yeni bir kriz ortaya çıkmıştır. TL'den aşırı bir kaçış başlamış ve faizlerin çok yükseltilmesine rağmen dövize olan talep engellenememiştir. 19 Şubat günü bankaların Merkez Bankası'ndan olan döviz talepleri 7,6 milyar doları bulmuştur. Likidite sıkışıklığı, 20 Şubat 2001'de gecelik faizi bankalar arası piyasada % 2,058'e kadar yükseltmiştir. Yükselen TL faizleri bankaların bilançolarını tahrip etmiş ve piyasalarda yaşanan paniği daha da arttırmıştır. Bu krizde de bankalar birbirlerine güven duymadıkları için borç vermek istememişlerdir. Bilhassa kamu bankaları aşırı günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sisteminin kilitlemesine neden olmuştur.

Kriz 21 Şubat günü daha da şiddetlenmiş ve MB'sından döviz talebinin devam etmesi sonucu 21 Şubat'ta 3,5 milyar dolar döviz satmıştır. 21 Şubat günü Merkez Bankası'ndan 6 milyar dolar rezerv kaybı yaşanmıştır. Ve ortalama gecelik faizler % 4019'a yükselmiştir. Şubat 2001 kriziyle, 9 Aralık 1999 tarihli program tamamen ortadan kalkmış ve sabit kur sisteminden vazgeçilerek 22 Şubat 2001'de dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Merkez Bankası piyasanın ihtiyaçlarını karşılamaya başlamıştır. Böylece ödemeler sistemi yeniden işlemeye başlamış ve faizlerde de düşüş sağlanmıştır (TCMB 2001: 89). Piyasa analizlerine göre, 2001 krizi Türkiye'deki yabancı bankalar üzerinde olumsuz etkilere yol açmamıştır. Çünkü söz konusu bankalar Kasım 2000 krizinde yaşadıkları sorunları da göz önünde bulundurarak kredi verme konusunda sınırlamalara gitmişlerdir (Hristov 2001: 4). Şubat 2001 krizi sonrası dalgalı kur rejimine geçilmesi TL'ye yaklaşık % 90 değer kaybettirmiştir. Bu değer kaybı TMSF bünyesindeki bankaların piyasa değerini fazlasıyla düşürmüştür (Altay 2002: 78-79).

26 Şubat 2001'de piyasalar tekrar sakinleşmeye başlamış, bankaların bilançolarını tahrip eden gecelik faizler düşmüş ve Merkez Bankası döviz rezervlerindeki olumsuzluklar düzelmeye başlamıştır. Dalgalı kur rejimi Türkiye için önemli bir yapısal değişikliği

meydana getirdi. Bu kur rejimiyle beraber Merkez Bankası standart bir kur seviyesi belirlemeyecekti. Bu, bankaların kur riskini almaktan kaçınmalarına neden olurken, şirketlerin dövize olan talebini düşürerek, işlerinde ve yatırımlarında TL tercihlerini arttıracaktır (Özel 2005: 180).

Türkiye'nin krizin etkisinden tamamen çıkabilmesi için; bankacılık sektöründeki olumsuzlukların hızlı bir şekilde giderilmesi, enflasyonu kontrol altında tutabilmek için güçlü bir mali program uygulanması, bankacılık düzenlemeleri ile bankacılık sektörüne olan güvenirliliğin yeniden oluşturulması gerekmektedir (Chhibber 2004: 7).

Dalgalı kur rejiminin uygulanmasıyla beraber, kriz yönetimi, para ve kur politikası uygulaması yepyeni bir boyut kazanmıştır. Krizden tamamen kurtulmak için alınan önlemler sonucu Türkiye ekonomisinde yeni istikrar arayışları oluşmuştur. Bunun odak noktası da bankaların yeniden yapılandırılmaları üzerinedir (Tunay 2001: 48).

4. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Likidite sıkışıklığı sonucu ortaya çıkan Kasım 2000 kriziyle mali piyasalarda önemli sıkıntılar yaşanmıştır. Enflasyonu düşürme programı enflasyon, kurlar ve faizler arasındaki dengeyi kuramamış ve makro ekonomik istikrarı sağlayamamıştır. Kasım 2000 kriziyle enflasyonu düşürme programına olan güven sarsılırken, Şubat 2001 kriziyle program uygulanabilirliğini kaybetmiştir. Böylece uygulanmakta olan sabit kur terk edilerek, yerine dalgalı kur uygulaması getirilmiştir. Dövizin dalgalanmaya bırakılmasıyla döviz fiyatları %90'lara kadar artmıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra makro düzeyde yeni düzenlemeler yapmak amacı ile IMF'nin de desteğiyle yeni bir program hazırlanmıştır. Belirsizlik ve tepkilerin var olduğu bir ortamda hazırlanan "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" 14 Nisan 2001'de açıklanmıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı 1999 yılı sonunda, IMF ile yapılan ve yürürlüğe konulan Stand-by anlaşmasının uzanan bir çizgisi olarak görülmektedir (Kandiller 2001: 2).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı 1990 sonrası Türkiye ekonomisinde oluşan sorunları gerçekçi ve kapsamlı bir şekilde ele almıştır. 75 maddeden oluşan programın ilk 25 maddesi kriz ve kriz sonrası dönemin sorunlarına ayrılmıştır. Ayrıca program mali, ekonomik ve yasal değişim ve dönüşümleri hedeflemiştir (Yeldan 2001: 4).

Yeni program 75 maddeden oluşup, hedefleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının temel amacı; enflasyon problemine çözüm bulmak, kamu maliyesinin düzgün bir yapıya oturtulması ve ekonomik büyümeyi engelleyen yapısal problemlerin ortadan kaldırılmasıdır (Kandiller 2001: 1).

Programda 2000 Yılı Enflasyonla Mücadele Programı ve gelişmelerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Ayrıca enflasyon hedeflerine göre faizlerin kontrol edileceği, Doğalgaz Kanunu, Tütün Kanunu, Devlet İhale Kanunu, Borçlanma Kanunu, Şeker Kanunu, Telekomun Özelleştirilmesi Kanunu, Sivil Havacılık Kanunu, İş Güvencesi Kanunu ve Ekonomik ve Sosyal Konsey Kanunu gibi konularda yeni düzenlemeler ve yasalar çıkartılarak ekonomide etkinlik ve verimliliği artırma hedeflenmiştir (Yahşi 2006: 69).

Programda kur sistemine aşırı bir önem verilmiştir. Güçlü ekonomiye geçiş programı ile sabit kur uygulaması bırakılmış, değişken kur uygulamasına geçilmiştir. Kurlar belirli bir sepete veya pariteye bağlı olmadan dalgalanmaya bırakılmıştır. Merkez Bankası önemli bir dalgalanma olmadıkça piyasaya müdahale etmeyecektir (Parasız 2003: 141-156).

Programda döviz kuru rejiminin ortadan kalması sonucu oluşan istikrarsızlığı gidermek, iktisadi yapıyı hareketlendirecek yapısal reformlar gerçekleştirmek ve büyüme ortamının devamlılığını sağlamak amaçlanmıştır (Hazine Müsteşarlığı 2001: 1).

Programda şeffaflığın sağlanması, rasyonel olmayan müdahalelerin ortadan kaldırılması, yolsuzlukla mücadele edilmesi, kamu finansmanının güçlendirilmesi, ekonomide etkinliğin ve rekabetin artırılması amaçlanmıştır (TCMB 2001b: 2).

Güçlü Ekonomi Programıyla, etkin bir devlet ve toplumsal dayanışmanın olduğu bir ortam yaratılmak istenmiştir (Şamiloğlu 2001: 84).

Programla kamu harcamalarının ve borç yönetiminin kontrolünün sağlanması, ekonomik, sosyal ve siyasi yapıda köklü değişimlerin sağlanması amaçlanmıştır (Şamiloğlu 2001: 84).

Programda ayrıca mali sektöre özel bir önem verilmiştir. Çünkü mali sektörün kırılğan yapısı riskleri de beraberinde getirmekte ve bankacılık sektöründeki krizlerin dış etkilerinin hızlı bir şekilde yayıldığı görülmektedir. Bundan dolayı bankaların açık pozisyonlarını kapatma ve sermaye yapılarını güçlendirme yönünde birçok önlem alınmıştır (Yıldırım 2005: 4).

Programda bankacılık sektörü ile reel sektör arasında devamlı ve sağlıklı bir yapının oluşturulması için bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve yasaların yeniden düzenlenmesi önemli görülmüştür. Yapılandırma kapsamında; kamu bankalarının görev zararları devlet tahvilleriyle kapatılmaya çalışılmış, TMSF'ye devredilen bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiş, özel bankaların da sermaye artırımına gitmeleri zorunlu kılınmış, Avrupa Birliği standartlarına uyum için bankalar kanununda değişiklikler yapılmış ve Merkez Bankası'nın özerk yapısını artırıcı önlemler alınmıştır. Güçlü ekonomiye geçiş programı ile kısa vadede ekonomik krizden çıkılmaya başlanmış, faizler düşmüş, dolar fiyatları gerilerken, borsada istikrarlı bir yapı hakim olmuştur (Parasız 2003: 141-156).

5. Şubat 2001 Krizi Sonrası Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırma Süreci

Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırma süreci, 1999 yılı sonunda Enflasyonla Mücadele programı ile başlatılmıştır. Bu dönemde yapılan düzenlemeler uluslararası standartlara ve uygulamalara eşdeğer olması dikkate alınarak yapılmıştır. Ayrıca 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nda kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Ağustos 2000'de bankacılıkta mali ve idari özerkliğe sahip denetleyici bir yapı olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu oluşturulmuştur (BDDK 2003b: 12). Merkez Bankası'nın, Avrupa Birliği standartlarında bağımsız bir yapıya kavuşturulması için Merkez Bankası Kanunu Nisan 2001'de değiştirilmiştir. Böylece Merkez Bankası'nın temel amacı, fiyat istikrarının sağlanması ve finansal istikrarın korunmasına yönelik önlemler alınması olmuştur.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması süreci Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın bir parçası olarak 15 Mayıs 2001'de kamuoyuna açıklanmıştır. Bu programla bankacılık sektörünün etkinliğini ve rekabet gücünü arttırmak, iç ve dış şoklara dayanıklı hale getirmek ve bankacılıkta var olan problemleri ortadan kaldırmak amaçlanmıştır (BDDK 2003b: 12). Ayrıca sorunlu aktiflerin çözümü, fondaki banka sayısının ve şube sayısının azaltılması, bankaların ve şirket birleşmelerini kolaylaştırıcı önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır (Aktaş; Pekkaya ve Aydoğan 2005: 5).

Yapılandırma programının kamu kesimine maliyeti, kamu bankalarına ve TMSF bankalarına kullanılmak üzere toplam 39,4 milyar dolar olmuştur. Özel sektöre maliyeti

ise, toplam 7,9 milyar dolar olmuştur. Böylece yeniden yapılandırmanın toplam maliyeti 47,2 milyar dolar olmuştur (Erdönmez 2003: 38).

Programın 4 temel aşaması vardır: (BDDK 2003b: 12)

- Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması
- TMSF'ye devredilen bankaların yapılandırılmaları
- Özel bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesi
- Düzenleme ve denetim çerçevesinin iyileştirilmesi

5.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Kamu bankalarının yapılandırılması kapsamında öncelikli olarak kurumsal yapıları iyileştirilmiş ve yenilenmiştir. Kurumsal yönetim yaklaşımı benimsenerek kamu bankalarının modern bankacılıkla eş hale getirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca operasyonel ve finansal yapılandırma ile kamu bankaları, özel bankalarla aynı statüye geçmiştir.

Kamu bankalarının yeni kurumsal yapıları oluşturulmuştur. Kamu bankalarında işbölümü yapılarak bankaların uzmanlaşması ve bağımsızlaşması hedeflenmiştir. Buna yönelik olarak bankaların organizasyon yapısı beş birime ayrılmıştır. Bunlar; müşterilerin beklentilerinin karşılanması ve kaynakların etkin kullanımı amacıyla; pazarlama birimi, banka hissedarlarının karlarını arttırmak için; şube dışı kar merkezi birimi, müşterilerle banka politikalarının uyumunu sağlamak için; destek birimi, risklerin etkin yönetimi ve denetimin şeffaf bir yapıda yapılması için; risk yönetimi ve kontrol birimi, kredi kullanımında etkin kullanımı sağlamak için; kredi biriminden oluşturulmuştur (Erdoğan 2002: 184).

Kamu bankalarında kurumsal yönetim yaklaşımı benimsenmiştir. Kamu bankalarının organizasyon yapılarının modern bankacılığa uydurulması, rekabet gücü yüksek ve piyasa şartlarına göre hareket edebilen kurumlar olabilmeleri ile mümkündür. Bu amaçla izlenmesi gereken yöntem “Yönetişim Yaklaşımı” yani ortak akılla yönetim ilkesidir. Bu yaklaşımda esnek bir yönetim sistemi, açıklık, hesap verme ve çoğulculuk gibi ilkeler yer almaktadır (Leftwich 1993: 3). Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra BDDK'nın oluşumuyla birlikte kurumsal yönetime ilişkin birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Kamu bankalarında müşteri odaklı hizmet yaklaşımı anlayışı yönetişimin bir parçasıdır (Erdoğan 2002: 182).

Kamu bankalarında müşteri odaklı yaklaşım geliştirilmiştir. Servis-vezne yerine banko uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulamayla farklı işlemler aynı bankoda yapıldığından işlem süreleri kısalmış ve insanların kuyrukta beklemeleri azalmıştır. Ayrıca şube alanının % 35'i çalışanlara diğer bölümü ise müşterilere ayrılmıştır. Yeni dönemde şubelere her alanda hedefler verilerek belirli sürelerle bu hedeflere ne oranda ulaşıldığı kontrol edilmekte ve performans toplantıları yapılmaktadır (Erdoğan 2002: 191).

5.1.1. Kamu Bankalarının Operasyonel Yeniden Yapılandırılması

Türkiye Emlak Bankası, Ziraat Bankası'na devredilmiştir. Bu devirle beraber yapısı bozulan bankaların sistemden çıkarılması uygulaması devam etmiştir (Coşkun ve Balatan 2009: 1).

Kamu bankalarının şube ve personel sayıları azaltılmıştır. Aralık 2000'de 2.494 olan şube sayısı Mayıs 2002'de 1.792'ye, personel sayısı ise 61.601'den 38.303'e gerilemiştir. Ayrıca bankalarda iç denetim sistemi oluşturulması için çalışmalar başlatılmış ve bağımsız denetime ağırlık verilmiştir (TBB 2001: 15).

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesi ile ilgili çalışmalar kapsamında "T.C. Ziraat Bankası, T. Halk Bankası A.Ş. ve T. Emlak Bankası A.Ş. Hakkında 4603 Sayılı Kanun ve "Türkiye Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair 4604 Sayılı Kanun" 22 Kasım 2000 tarihinde çıkarılarak, resmi gazetede yayımlanmıştır (TBB 2001: 15).

Kasım 2004 tarihinde Pamukbank, T. Halk Bankası ile birleştirilmiştir. Birleşmenin amacı, Pamukbank'ın var olan üstünlüklerini T. Halk Bankası'nın eksiklerini kapatacak şekilde bütünleştirmek ve Halk Bankası'nın rekabet ve pazarlama açısından karşılaştığı piyasa baskısını yok etmektir (DPT 2004: 73).

Kamu bankalarının yönetimi, Nisan 2001'de ortak yönetim kuruluna bağlanarak özerkleştirilmiş ve bankaların politik etkilere kapanması sağlanarak olumsuzluklar önlenmeye çalışılmıştır (BDDK 2003b: 13). Kamu bankaları için bir izleme programı oluşturularak bankaların kar ve zararları, likiditeleri ve faiz oranı marjlarını izlemek amaçlanmıştır. Bu programla, bankaların aktif ve pasiflerinin getiri-maliyet oranları haftalık, şubelerin bilanço ve kar - zarar durumları ise günlük olarak takip edilebilmiştir (Kozanoğlu ve Selçuk 2007: 225-243).

5.1.2. Kamu Bankalarında Yönetimsel Yeniden Yapılandırma

Bankalar karar alma ve uygulamalarında yetkili organlara ayrılmışlardır. Bu organlar; Genel kurul, yönetim kurulu, icra kurulu, kredi komitesi, denetçiler ve yönetim konseyi gibi birimlerden oluşmaktadır. Bu birimlerin oluşumu ve görevleri şöyledir: İcra kurulu başkanı ve genel müdür yönetim kurulunun seçimiyle iş başına gelmektedir. Yönetim kurulu; bankanın ana stratejisini ve politikalarını belirlemektedir. İcra kurulu faaliyetlerini genel müdür yardımcıları aracılığıyla yürütmektedir. Yönetim konseyi ise genel müdür yardımcıları, merkez şube müdürleri, daire başkanları ve büyük ölçekli şube müdürlerinden oluşmakta ve gündemi önceden belirlenmiş aylık toplantılar yaparak komitelerin çalışmalarını değerlendirmektedir. Çalışma komiteleri ise yönetim konseyi içinden oluşturulmakta ve yönetim kuruluna politika teklifleri götürmektedirler (Tunalı 2007: 165).

5.1.3. Kamu Bankalarında Finansal Yeniden Yapılandırma

Finansal yapılandırma kapsamında; görev zararları tasfiyesi, kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması, kamu bankalarının sermayelerinin güçlendirilmesi, mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve bankaların kredi portföyünün etkin yönetimi gibi alanlarda düzenlemeler yapılmıştır (Erdoğan 2002: 175).

Kamu bankalarının görev zararları tasfiye edilmiştir. O zamana kadar çıkarılmış olan Bakanlar Kurulu kararlarının tamamı ortadan kaldırılarak, kamu bankaları için gerekli olan kaynakların bütçeye konulması ve kamu bankalarına önceden aktarılması uygulaması başlatılmıştır (BDDK 2002: 4). Ayrıca hazine tarafından kamu bankalarına görev zararları için toplam 28,7 milyar TL kaynak aktarılmıştır. Bu kaynakla beraber kamu bankalarının gecelik yükümlülükleri sıfırlanmış ve sermaye yapıları güçlendirilmiştir (Hazine Müsteşarlığı 2005: 1). Bankaların görev zararına neden olan 100'e yakın kararname ve kanun iptal edilmiştir. Oluşan görev zararının ise Hazine Müsteşarlığı tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır (Şener 2001: 723-724).

Kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla bir takım çalışmalar yapılmıştır. Kamu bankalarına menkul kıymet ve nakit olarak kaynak aktarımı yapılmıştır. 2001 yılında kamu bankalarının sermaye yeterlilik rasyolarında önemli iyileşmeler sağlanmış ve kamu bankalarının aktifleri içinde devlet iç borçlanma senetlerinin payı arttırılmıştır (BDDK 2002: 5).

Yapılandırma kapsamında kamu bankalarının mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve kredi portföyünün etkin yönetimine önem verilmiştir. Kamu bankalarının mevduat faiz oranlarının piyasa faiz oranlarının altında olması kararlaştırılmıştır. Kamu bankalarının faiz oranlarının özel bankalarla aynı seviyeye getirilmesi hedeflenmiştir. Kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması ve sermaye yapısının güçlendirilmesiyle kamu bankalarının mevduat faizleri genel faiz oranlarındaki düşüşle aynı oranda bir gelişme göstermiştir. Ayrıca kamu bankaları sorunlu kredilerini takipteki alacaklar hesabına aktarmışlar ve gerekli karşılıkları zamanında ayırmışlardır. Böylece bilançolarını daha şeffaf hale getirmişlerdir (Kozanoğlu ve Selçuk 2007: 225-243).

Yapılandırmayla beraber kamu bankalarının kısa vadeli yükümlülüklerini azaltmışlardır. Bu uygulamayla kamu bankaları Hazine'den aldıkları özel tertip tahviller karşılığında hazırlanan bir program kapsamında Merkez Bankası'ndan repo veya doğrudan satış yoluyla likidite sağlamıştır. Bu likiditeyle özel bankalara ve banka dışı kesime var olan kısa vadeli yükümlülüklerini sıfırlamışlardır (BDDK 2002: 4).

5.2.TMSF Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

1997-2002 döneminde 20 banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir. TMSF'ye devredilen bankalar mali sıkıntılar yaşamaya başlamışlar ve yükümlülüklerini yerine getiremez hale gelmişlerdir. Bu sorunlar bankaların aktif kalitelerinin bozulmasına ve sorunların büyümesine neden olmuştur. Bu bankaların kriz nedeniyle bozulan ortamda daha fazla zarar vermelerinin önlenmesi istenmiştir (Reisoğlu 2000: 624-625). Bu nedenle bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma programında bir başka öneme sahip yapılandırma ise TMSF bankalarında olmuştur. TMSF bünyesindeki bankalarının yeniden yapılandırılması dört aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalardan birincisi; TMSF bankalarının devir, birleşme, satış veya tasfiye yoluyla yapılandırılması, ikincisi; finansal açıdan yeniden yapılandırma, üçüncüsü; operasyonel açıdan yeniden yapılandırma ve son olarak da fon bankalarının sorunlu aktiflerinin yönetimi şeklindedir (Küçükbaşakçı 2004: 112).

5.2.1. TMSF Bünyesi'ndeki Bankaların Devir, Birleşme, Satış veya Tasfiye Yoluyla Yapılandırılması

TMSF bünyesindeki bankaları yeniden yapılandırırken satış, tasfiye ve devir yoluyla birleştirme yöntemlerinden birini kullanmıştır (BDDK 2003: 14). Yeniden

yapılandırma programı kapsamında sermayesi zayıf bankalar mevduat sigortası bünyesine alınmıştır (Altınok 2003: 26-31).

TMSF'ye devredilen bankaların tasfiye edilmesi yerine kamu kaynaklarıyla yeniden yapılandırılmasına karar verilmiştir. Bunun nedeni ise; bir bankanın tasfiye edilmesi durumunda zaten sistemde var olan kırılmanın daha da derinleşeceği düşünülmektedir. Böyle bir durum bankanın tasfiye edileceğini duyan mudilerin paniklemesine ve bu da banka hücumlarına neden olacaktır. Buna hiçbir bankanın dayanması mümkün değildir. Bir başka neden; bankaların ana görevlerinden biri de kısa vadeli aldıkları borçları uzun vadeli kredi olarak kullanılmaktadır. Tasfiye durumunda borç yöntemi kullanılmayacaktır. Diğer bir neden ise; ödemeler sisteminin kesintiye uğramasının önlenmesidir. Ayrıca faiz ve kurlardaki baskıyı azaltmanın amaçlanması da bir başka nedendir (BDDK 2003: 16).

TMSF bünyesindeki Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Bank Kapital ve Ulusal Bank olmak üzere beş banka Sümerbank'ın çatısı altında birleştirilmiştir. İktisat Bankası, Etibank ve Kentbank'ın bankacılık işlemleri yapma izinleri kaldırılmış ve bu bankalar Bayındırbank bünyesinde birleştirilmiştir. Ayrıca Interbank ve Esbank, Etibank'ın bünyesinde birleştirilmiştir (Çolak 2000: 26-27). TMSF bünyesinde bulunan Pamukbank tüm aktif ve pasifleriyle Halk Bankası'na devredilmiştir. Tarihbank ise, Denizbank A.Ş.'ye devredilmiştir.

Fon bünyesinde bulunan Bank ekspres, Demirbank ve Sitebank yerli ve yabancı yatırımcılara satılmıştır. Birleştirilmiş olan Sümerbank, OYAK Bank A.Ş.'ye satılmıştır. Demirbank ise HSBC Bank'a satılmıştır. Türk Ticaret Bankası'nın mevduat toplama ve bankacılık işlemleri yapma yetkisi 1 Temmuz 2001'de iptal edilmiştir. 30 Mayıs 2002'de Tarihbank satışa çıkarılmıştır. Fakat ilgilenen yatırımcıların mali gücü yeterli bulunmadığından satış gerçekleştirilmemiştir. 31 Ocak 2002'de Toprakbank'ın satış süreci başlamış fakat verilen teklifler yetersiz bulunmuştur (BDDK 2002: 16-17).

5.2.2. TMSF Bünyesine Alınan Bankaların Finansal Yeniden Yapılandırılması

TMSF'ye geçen bankaların devlete maliyeti yüksek olmuştur. TMSF'ye devredilen bankaların kısa vadeli yükümlülüklerini azaltmak ve açık pozisyonlarını kapatmak amacıyla bu bankalara hazine kaynaklarından 21,6 milyar dolar ve TMSF kaynaklarından 6,2 milyar dolar olmak üzere toplamda 27,8 milyar dolar aktarılmıştır. Bu kaynaklar sayesinde Fon'da bulunan bankaların mevduat faizleri piyasa faizleriyle eşitlenmiş,

mevduatları ve yabancı para yükümlülükleri TCMB, Halk, Ziraat ve özel bankalara DİBS karşılığında devredilmiştir (Tunalı 2007: 181).

TMSF ve Hazine Müsteşarlığı arasında bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre Fon'a devredilen bankaların sermaye ve bilançolarını güçlendirmek amacıyla, 2000 yılı Aralık ayı itibariyle belli dönemlerde özel tertip tahvil ihraç edilmiştir (Kozanoğlu ve Selçuk 2007: 225-243). 26 Nisan 2001 tarihine kadar Hazine, TMSF bünyesindeki bankalara 8.007 milyon dolar döviz cinsinden, 8.529 Trilyon lira TL cinsinden kağıt ihraç etmiştir (Erdoğan 2001: 649). Fon kapsamındaki bankalar aldıkları bu tahvilleri kısa vadeli borçları karşılığında Merkez Bankası'na vermiş ve borçlarını sıfırlamışlardır. Böylece bankaların açık pozisyonlarında iyileştirilmeler yapılmış ve bankaların yapıları güçlendirilmiştir.

5.2.3. TMSF Bünyesine Alınan Bankaların Operasyonel Açidan Yeniden Yapılandırılması

Operasyonel açıdan yapılandırma kapsamında TMSF bankalarının şube ve personel sayısında azaltmaya gidilmiştir. Devir tarihinden itibaren Fon'daki bankaların şube sayısı 1454 iken bu sayı % 27 oranında azaltılarak 1059'a düşürülmüştür. Personel sayısı ise % 35 oranında azaltılarak 19485'e indirilmiştir (Toprak 2001: 1459).

Ağustos 2003'te TMSF bünyesinde bulunan Bayındır bank, Pamukbank ve tasfiye sürecinde bekleyen Türk Ticaret Bankası'na ait şube sayısı 316 iken Eylül 2006 itibariyle TMSF bünyesindeki banka ve şube sayısı 1'e düşmüştür. Ağustos 2003'te TMSF bünyesindeki Bayındırbank, Pamukbank ve tasfiye aşamasındaki Türk Ticaret Bankası'nda çalışan personel sayısı 21.617 azaltılarak 5.935 olmuştur (BDDK 2002: 16-20). Nisan 2001 itibariyle devir tarihinden bir önceki ay ile karşılaştırıldığında dolar bazında personel giderleri % 50.8, işletme giderleri ise % 66.9 oranında azaltılmıştır.

5.2.4. Fon Bankalarının Sorunlu Aktiflerinin Yönetimi

Kriz sonrasında fon kapsamına alınan bankalarda ciddi anlamda düzelmeler olmuştur. Bunlar; fondaki bankaların şube ve personel sayısı devir tarihlerine göre % 80 oranında azaltılmıştır. Kısa vadeli yükümlülükler azaltılmış, Mart 2001'de 7,8 katrilyon lira olan kısa vadeli yükümlülükler Mayıs 2001'de 6,4 katrilyon liraya düşürülmüştür. Bankaların açık pozisyonları kapatılmıştır. Nisan 2001'de 4 milyar doları geçen döviz pozisyon açığı Ağustos 2003 itibariyle sıfırlanmış ve fon bankalarının kısa vadeli

yükümlülüğü de bitmiştir. Mevduat ve repo faizleri piyasa koşullarına uygun hale getirilmiştir. Üç milyar dolar tutarındaki mevduat, ihale yöntemiyle diğer bankalara satılmıştır. Merkez Bankası'ndan gecelik borçlanmalarına sınırlama koyulmuştur (BDDK 2003: 15). Ayrıca bu bankaların sahip olduğu sermaye gruplarındaki tahsilatlara hız verilmiş, 2001 yılında 29, 2002 yılında 283, 2003 yılında 261 ve 2004 yılında da 664 milyon dolar olmak üzere toplam 1.238 milyon dolarlık tahsilat yapılmıştır.

5.3.Özel Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri kamu bankaları ve TMSF bankaları haricinde özel bankalarda da kayıplara yol açmış ve mali sisteme karşı insanların güvensizliğine neden olmuştur. Buna rağmen özel bankaların gösterdiği performans ekonominin sağlıklı bir yapıda olduğunu ortaya koymuştur. Bu dönemde özel bankalardan sermaye artırımını, kredi temini ve yapılandırma planlarını içeren taahhüt mektupları alınmıştır (Toprak 2001: 1459). Bu dönemde sermaye artırımını önemli bir yere sahip olmuştur. Bankaların sermaye artırımını kendi imkanlarıyla yapmaları istenmiş fakat imkanları yetersiz olanlar için bir defaya mahsus olmak üzere devlet tarafından sermaye desteği sağlanmasına izin verilmiştir. Bu izin 31 Ocak 2002'de yayımlanan 4389 sayılı Bankacılık Kanunu'na 4743 sayılı kanunla eklenen Geçici 4. madde ve bu maddeyle çıkarılan yönetmeliklerle ortaya çıkmıştır. Böylece sektörü olumsuz etkileyecek riskler ortadan kaldırılmıştır. Sermaye artırımını yapıncaya kadar likidite sıkıntısı içerisinde olan bankaların bu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla TCMB kotasyon yöntemiyle repo işlemi ve TCMB ile bir haftalık vadeli repo işlemi yapma imkanı sağlanmıştır (Küçükbüçakçı 2004: 119).

12 Mayıs 2001'de 4672 sayılı karar ile Bankalar kanununda bir takım değişiklikler yapılmıştır. Amaç sistemi güçlendirerek, güvenin artırılmasını sağlamaktır. Kanunda yapılan değişiklikler şu şekildedir: Öncelikli olarak bankaların kuruluş, faaliyet, birleşme ve devirlerine ilişkin şartları ağırlaştırılmıştır. Banka ortaklarının ve yöneticilerinin sorumlulukları artırılmış ve pay sahipliği, devir payları oran olarak değiştirilmiştir. Kredi sınırları değiştirilmiştir. İdari, adli suç ve cezalar yeniden yapılandırılmıştır. Özel finans kurumlarının kurulması ve kaldırılması BDDK'nın sorumluluğuna verilmiştir. Bankaların karşılık oranları düzenlenmiştir. Son olarak yabancı para sistemi sınırlanmıştır (TBB 2001: 7-12).

Bu dönemde bankaların birleşmelerini özendirici girişimlerde bulunmuş ve bankaların açık pozisyonları azaltılmıştır. Azaltma işlemi 15 Haziran 2001'de Hazine tarafından iç borç takası işlemi ile yapılmış ve bankalar hazineden değişken faizli tahvil olarak açık pozisyonlarını ve faiz riskini düşürmüşlerdir (Parasız 2004: 639).

5.3.1. Özel Bankaların Sermaye Yapılarının İyileştirilmesi

2000 Kasım ve 2001 Şubat krizi öncesinde özel bankaların kur riski, faiz ve likidite riski, karşılık ayrılmamış sorunlu kredilerin varlığı, küçük ve parçalı bankacılık yapısı, öz sermaye yetersizliği ve iç denetim etkinsizliği gibi bir takım sorunları vardı. 2001 Şubat krizi ile birlikte bu sorunlar daha da büyümüş, kredi riski artmış ve bankaların aktif kaliteleri bozulmuştur. Bu da özel bankaların sermayelerinin yok olmasına neden olmuştur. 2000 yılında öz kaynakların toplam aktiflere oranı % 15,4 iken 2001 yılında % 7,1'e gerilemiştir. Aktif kalitesi bozulan ve sermayeleri hızla eriyen özel bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi için üçlü denetimden geçirilerek sermaye desteği yapılmasını esas alan bir program uygulanmıştır. BDDK'nın belirlediği 25 bankanın sermayelerinin güçlenmesi amacıyla öncelikli olarak bu bankaların aktif yapısı ve kalitesi belirlenmiştir. Denetimlerde büyük krediler mercek altına alınmış, kredi portföyünün kalitesi, sorunlu krediler, ayrılması gereken karşılıklar belirlenmiş, teminat oranları düşürülmüştür. Daha sonra piyasa riski de kullanılarak aktif risk bulunmuş ve böylece bankalar için % 8 sermaye yeterlilik oranı belirlenmiştir. BDDK, azalan bu öz kaynakları telafi etmek amacıyla ortaklardan sermaye koymalarını istemiş ve özel bankalara 2001 yılında 2,3 milyar TL, 2002 yılında ise 1,0 milyar TL olmak üzere toplam 3,3 milyar TL sağlanmıştır. Bunun üzerine bankaların üçlü denetime tabi olması kararlaştırılmış ve bu üçlü denetimlerle sermaye açığı olan bankalara ortakları tarafından sermaye desteği yapılacağı ve aksi bir durum gerçekleşirse Hazine tarafından bu açığın kapatılacağı bildirilmiştir. Enflasyon muhasebesine göre yapılan bu denetim sonucunda bankaların geçmiş ve cari dönem kar zarar hesapları olumlu etkilenmiştir (TBB 2002b: 2). Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının özel sektöre maliyeti; 7,9 milyar dolar olmuştur (Küçükbüçakçı 2004: 120-121). Bankacılık sektörüne yapılan sermaye artırımıyla özel bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiş böylece bankaların krizlere karşı kırılabilir yapıları azaltılmıştır. Ayrıca yapılandırmayla bankaların aktif yapıları da iyileştirilmiştir.

5.4 Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi

Bankacılık sisteminin yapılandırılmasındaki temel unsurlarından birisi de düzenleme ve denetim sisteminin güçlendirilmesidir. Bu bağlamda 4389 sayılı kanunda düzenleme ve denetim çevresinin güçlendirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler; öz kaynağa, riske, kredi ve iştiraklere, muhasebe standartları ve bağımsız denetime ilişkin olarak yapılan önlemler ve değişikliklerdir.

Yeniden yapılandırma sürecinde bankacılık sektöründe gözetim ve denetim çevresinin uluslar arası standartlara uyumu konusunda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bankacılık mevzuatı BDDK'nın yaptığı düzenlemelerle uluslararası standartlara, tavsiyelere ve AB mevzuatına uyumlaştırılmış, banka bilançolarında şeffaflık artırılmış ve bankaların mali yapısı güçlendirilmiştir. Konsolide öz kaynak tanımı getirilmiştir. Bankalara risk yönetimi ve iç kontrol kurma zorunluluğu getirilmiştir. Buradaki amaç; risklerin doğru ölçülmesi, değerlendirilmesi, uygun politikaların belirlenmesidir. Böylece herhangi bir risk esnasında daha dayanıklı bir yapı oluşturulmuş olacaktır. Ayrıca bankaların kullandıkları kredilerde riskin önlenmesi ve banka kaynaklarının yani kredilerin belirli riskli gruplar üzerinde yoğunlaşmasının önlenmesi amaçlanmıştır. Kredilere ve iştiraklere öz kaynakla ilişkilendirilen sınırlamalar uygulanmıştır (DPT 2007: 6-8). Muhasebe standartları ve bağımsız denetime ilişkin olarak yapılan düzenlemeler ise; bankaların hesap ve kayıt düzenlerinin şeffaflaşması ve standartlaşması, yapılan işlemlerin kayıt altına alınması, yapılan işlemlerin güvenilir ve düzgün bir şekilde muhasebe kaydı altına alınması, mali tabloların doğru bir şekilde hazırlanması, enflasyon muhasebesinin uygulamaya geçirilmesi ve bağımsız denetimde uygulanacak esasların uluslararası denetim standartlarıyla uyumlu hale gelmesidir. Buradaki amaç; bankaların mali yapısını sağlamlaştırmak ve risk oluşumunu önlemektir (Dinçer 2006: 102).

6. Türk Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırma Sürecinin Etkileri

Kasım 2000 tarihinde başlayan finansal krizi, Şubat 2001 krizi takip etmiştir. Krizler sonucu yükselen faiz oranlarının da etkisiyle gerek kamu bankaları gerekse özel bankaların mali yapıları olumsuz etkilenmiştir. Yaşanan ekonomik ortamdaki daralmalar ve krizlerin reel sektöre de sıçrayacağı düşünülerek bankacılık sektörüne yönelik birçok tedbir ve yasal düzenleme devreye sokulmuştur. Güçlü ekonomiye geçiş programı kapsamında yeniden yapılandırma programı uygulanmaya başlamış ve bankacılık

sisteminin yeniden yapılandırılması öngörülmüştür. Yeniden yapılandırma programıyla kamu bankaları ortak bir yönetim altına alınmış, mali yapısı güçlendirilmiş ve görev zararları tasfiye edilmiştir. Özel bankalar ise 2001 kriziyle güçsüzleşen sermaye yapılarını düzeltmişlerdir. Ayrıca yetersiz kalan bankalar birleşme, devir, tasfiye yöntemleriyle yapılandırılmışlar ve gerek görülen bankalar ise TMSF bünyesine alınmıştır (TBB 2008b: 20).

Yeniden yapılandırma dönemi ve sonrasını içerisine alan 2001 ve 2009 arası dönemde Türk bankacılık sisteminde gelinen nokta, bankaların yapıları ve değişimleri veriler yardımıyla ele alınmıştır.

6.1. 2001 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler

2001 yılında bankacılık sisteminin yapılandırılması sürecinde önemli adımlar atılmıştır. Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yapılandırılmaları kapsamında görev zararı alacaklarının kapatılması ve sermaye desteğini içermek üzere 28,7 katrilyon civarında kaynak aktarımı gerçekleştirilmiştir (TBB 2002a: 25).

• Banka, Şube ve Personel Sayısı

2001 yılı kriz yılı olmuş ve yaşanan bu krizler Türk bankacılık sisteminin olumsuz etkilenmesine ve bankacılık sisteminin önemli ölçüde küçülmesine neden olmuştur. 2001 yılı sonunda banka sayısı 79'dan 61'e gerilemiştir. 2001 yılında toplam şube sayısı bir önceki yıla göre 929 azalarak 6.908'e, çalışan sayısı ise % 19 azalarak 137.495'e düşmüştür. Bu dönemde sadece yabancı sermayeli ticaret bankalarının şube sayıları artmıştır (TBB 2002b: 5).

2001 yılında bankacılık sisteminde çalışan sayısı da azalma göstermiştir. 2000 yılında 3.587, 2001 yılında da 32.906 çalışan işini kaybetmiştir. Toplam çalışan sayısı ise % 19 azalarak 137.495'e düşmüştür (TBB 2002b: 5).

Kriz sonrası yeniden yapılandırma programıyla beraber TMSF bünyesine alınan bazı bankaların birleştirilmesi, kapatılması veya devir edilmesi bankaların sayısının azalmasına neden olmuştur. Bu dönemde Ulusal Bank, İktisat Bankası, EGS Bank, Bayındırbank, Kentbank, Milli Aydın Bankası, Tarişbank, Sitebank ve Toprakbank olmak üzere 8 banka TMSF'ye devredilmiştir. Ocak 2001'de Egebank, Yurtbank, Yaşarbank ve

Bank Kapital, Nisan 2001’de ise Ulusal Bank Sümerbank ile birleştirilmiş ve aynı yıl içerisinde Sümerbank Oyak Grubuna satılmıştır (TBB 2002a: 22).

Tablo 2.1. Banka, Şube ve Personel Sayısı

YILLAR	BANKA SAYISI	ŞUBE SAYISI	PERSONEL SAYISI
2001	61	6.908	137.495
2002	54	6.106	123.271
2003	50	5.966	123.249
2004	48	6.106	127.163
2005	47	6.247	132.258
2006	46	6.849	143.143
2007	46	7.618	158.559
2008	45	8.790	171.598
2009	45	9.036	172.403

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

İnterbank ve Esbank Haziran 2001’de Etibank ile birleştirilmiştir. Ayrıca 2001 yılı içinde Demirbank’ın HSBC Bank’a ve Sitebank’ın da Novabank’a satışları gerçekleştirilmiştir (TBB 2002b: 6). T. Emlak Bankası, 1 Temmuz 2001 tarihi itibariyle T.C. Ziraat Bankası bünyesine geçmiştir (TBB 2002: 23).

- **Bilanço Büyüklüğü**

Kasım 2001’de bankacılık sektörünün bilanço büyüklüğü reel bazda % 4 büyüyerek, 169 katrilyon TL’sine çıkarken, döviz kurundaki artış sonucu ABD doları cinsinden bilanço büyüklüğü % 20 azalarak, 114 milyar ABD dolarına gerilemiştir (TCMB 2002: 121).

Aralık 2001 itibariyle Türk bankacılık sisteminde toplam aktifler % 60 oranında artarak 166.393 trilyon TL’ye ulaşmıştır. Bu oran dolar bazında ise % 26 oranında azalarak 115 milyar dolar olmuştur. Bu dönemde toplam aktiflerin milli gelire oranı % 93 seviyelerinde olmuştur (TBB 2002b: 7).

- **Sektör Payları**

2001 yılının sonlarında toplam aktifler içinde ticaret bankalarının payı 1 puan azalarak % 95 olurken, dağılım şu şekilde gerçekleşmiştir. Kamu bankaların payı 2 puan azalarak % 32’ye, Fon’da bulunan bankaların payı 5 puan azalarak % 4’e gerilemiştir. Özel bankaların payı ise 9 puan artarak % 56’ya yükselmiştir (TBB 2002a: 25).

Toplam mevduat içinde, kamu bankalarının payı % 32 ve Fon'daki bankaların payı ise % 5'e gerilemiştir. Özel sermayeli bankaların payı ise % 61'e yükselmiştir (TBB 2002b: 7). Toplam krediler içinde, kamu ticaret bankalarının payı % 21 ve Fon'daki bankaların payı % 1'e gerilemiştir. Özel ticaret bankalarının payı ise % 61'e yükselmiştir (TBB 2002b: 8).

- **Bilanço TL-YP Yapısı ve YP Aktifler-YP Pasifler**

2001 yılı Aralık ayı itibariyle, bir önceki yılın sonuna göre TL aktifler % 28, yabancı para aktifler ise % 118 oranında büyümüştür. TL pasifler % 27, yabancı para pasifler ise % 98 oranında artmıştır. 2001 yılı içinde bilanço içinde yabancı para aktiflerin payı % 35'ten % 48'e, YP pasiflerin payı ise % 46'den % 58'e yükselmiştir (TBB 2002a: 26).

- **Aktiflerin Yapısı**

2001 yılı içerisinde toplam aktifler içinde kredilerin payı 8 puan düşerek % 25'e gerilemiştir. Bunun sebebi; kamu bankalarına görev zararlarının kapatılması için verilen kamu kağıtlarıdır. Bu dönemde, kredi hacminde en fazla azalma TMSF bünyesindeki bankalarda ve kamu bankalarında görülmüştür. Oransal olarak kamu bankalarının kullandığı krediler reel oranda % 44 ve TMSF bankalarının kullandığı krediler ise % 63 oranında azalmıştır (TCMB 2002: 124). Duran aktiflerin payı ise 19 puan artarak % 34'e yükselmiştir. Duran aktiflerdeki artışın sebebi; yatırım portföyü ve bağlı menkul değerlerdeki artışlar ve bu kıymetlerin değerlendirilmesine yönelik düzenlemelerdir. Ayrıca menkul kıymetlerin ve likit aktiflerin toplam aktifler içindeki payı artmıştır. Takipteki kredilerin toplam kredilere olan oranı Aralık 2000'de % 11,6 iken, Aralık 2001'de % 23,2'ye yükselmiştir. Nedeni ise; ekonomide yaşanan ani ve hızlı daralma yanı sıra karşılık yönetmeliğinin yeniden düzenlenmesi ve kamu bankalarında karşılık politikasındaki radikal değişikliklerdir (TBB 2002b: 8).

- **Pasiflerin Yapısı**

2001 yılında toplam mevduat TL değeri % 71 oranında büyümüş, pasifler içindeki payı ise % 70'e çıkmıştır. Yabancı para mevduat, TL mevduata göre daha yüksek bir çıkış yapmış, YP mevduatın toplam pasif içindeki payı ise % 42'ye yükselmiştir (TBB 2002b: 27). Bu dönemde TL'ye olan güvenin azalmasıyla TL mevduatlar Kasım 2001'de % 10 daralırken, döviz kurundaki yükselişin etkisiyle YP mevduatlar Kasım 2001'de % 32

artmıştır (TCMB 2002: 129). Mevduat dışı kaynaklar % 35 oranında büyümüş ve yurtdışı bankalardan alınan krediler 16,3 milyar dolardan 8,4 milyar dolara gerilemiştir. TL mevduatlar içerisinde en yüksek payı olan tasarruf mevduatlarının toplam mevduat içindeki payı % 23'e gerilemiştir. Ticari mevduatların payı % 7'ye, bankalar mevduatının payı ise % 6'ya gerilemiştir (TBB 2002a: 28).

- **Öz Kaynaklar**

2001 yılında bankacılık sektörünün öz kaynakları (geçmiş yıl karları ve dönem karı hariç) cari fiyatlarla % 93 oranında yükselmiş, dolar bazında ise % 10 oranında azalmıştır. Toplam kar hariç öz kaynakların toplam aktiflere oranı % 6'ya, toplam kar dahil öz kaynakların toplam aktiflere oranı ise % 7,2'ye yükselmiştir. Toplam kar dahil edildiğinde öz kaynaklar % 66 oranında artarak 11,9 katrilyon TL'ye ulaşmıştır (TBB 2002b: 9). 2000 yılı sonunda 5.1 katrilyon TL olan dönem zararı 2001 sonunda 7,3 katrilyon TL'ye yükselmiştir (TBB 2002a: 28). 2001 yılı sonunda net dönem karı, cari fiyatlarla % 64 artarak (dolar bazında ise % 24 azalarak) -5.164 trilyon TL olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak karlılık hızla düşmüştür (TBB 2002b: 9).

- **Gelir-Gider Durumu**

2000-2001 krizleri sonrası ekonomideki olumsuzluklar, faiz oranları ve döviz kurundaki istikrarsızlıklar bankacılık sektörünün karlılığını olumsuz yönde etkilemiştir. Eylül 2001 itibariyle bankacılık sektörü 5.103 trilyon TL zarar etmiş ve genel olarak bankacılık sektörünün karlılığı % 42 azalarak 1.476 trilyon TL'ye inmiştir (TCMB 2002: 133). 2001 yılı itibariyle cari fiyatlar ve faiz gelirleri % 102, faiz giderleri ise % 78 oranında yükselmiştir. Devalüasyon sebebiyle kambiyo zararlarındaki artış faiz dışı gelirlerin kara etkisini negatif yönlü değiştirmiş, faiz dışı giderler ise cari fiyatlarla % 6 oranında artmıştır. Kredi karşılıklarındaki artış da giderlerin büyümesinde etkili olmuştur (TBB 2002: 10).

- **Gayri Nakdi Krediler**

2001 yılında nazım hesaplar cari fiyatlarla % 16 oranında, dolar bazında ise % 61 oranında azalmıştır. Cari fiyatlarla TL nazım hesaplar % 29, yabancı para nazım hesaplar ise % 8 oranında küçülmüştür. Garanti ve kefaletler % 50 oranında artmıştır. Taahhütler % 10 oranında, döviz ve faiz işlemleri ise % 45 oranında daralmıştır (TBB 2002b: 10).

6.2. 2002 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler

2001 yılı içerisinde kamu bankalarının finansal açıdan yapılandırılmaları gerçekleştirilmiş ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılmaları 2002 yılı içerisinde de devam etmiştir (TBB 2003a: 25). TMSF'deki bankaların finansal ve operasyonel açıdan yapılandırılmaları sürecinde Fon'da bulunan 20 bankadan 12'si birleştirilmiş, 5'i satılmış ve 1 bankanın tasfiye sürecine başlanmıştır. 2002 yılında Fon yönetiminde 2 banka kalmıştır. Bu dönemde yapılandırma ile ilgili önemli bir gelişme de bankacılık sisteminde çoğalan sorunların çözümü ve banka sermayelerinin güçlendirilmesi amacıyla uygulamaya başlanan özel program olmuştur. Bu özel programla özel bankalara sermaye desteği sağlanmıştır. Ayrıca krizden dolayı ödeme gücü olumsuz etkilenen reel sektör firmalarının faaliyetlerini devam ettirmeleri ve ödeme güçlerini yeniden kazanmaları amacıyla finansal yapılandırma programı başlatılmıştır (TBB 2003a: 26).

- **Banka, Şube ve Personel Sayısı**

2002 yılında bir önceki yıllarda olduğu gibi banka, şube ve personel sayısında gerilemeler devam etmiştir. Bu dönemde banka sayısı 54'e gerilemiştir. Ticaret bankalarının sayısı 6, mevduat kabul etmeyen bankalar ise 1 azalmıştır. Toplam şube sayısı 802 azalarak 6.106'ya düşmüştür. Fakat 2002 sonunda sadece özel sermayeli ticaret bankalarının şube sayıları artmıştır (TCMB 2003: 107). Bankalarda çalışan 14.224 kişi işini kaybetmiştir. Böylece 2000, 2001 ve 2002 yıllarında toplam personel sayısı 50.717 kişi azalmıştır. Aralık 2002'de bankalarda çalışanların % 96'sı ticaret bankaları, % 4'ü ise mevduat kabul etmeyen bankalar da istihdam edilmiştir (TBB 2003a: 30).

Haziran 2002'de Pamukbank A.Ş., TMSF' ye devredilmiştir. Fon'daki bankalardan Ocak 2002'de EGS Bank ve Eylül 2002'de ise Toprakbank, Bayındırbank ile birleştirilmiştir. Sümerbank ise Oyak Bank ile devren birleştirilmiştir. Mart 2002'de Sınai Yatırım Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'na devredilmiştir. Ayrıca Ocak 2002'de Site bank, Nova Bank'a, Ekim 2002'de ise Milli Aydın Bankası Denizbank A.Ş.'ye satılmıştır (TCMB 2003: 107).

- **Bilanço Büyüklüğü**

2002 yılı sonunda toplam aktifler % 2 azalarak 212,7 katrilyon TL'ye gerilemiştir. 2002 Kasım ayı itibariyle aktif büyüklük dolar bazında 130,1 milyar dolar olmuştur (BDDK 2004b: 33).

Tablo 2.2. Bilanço Büyüklüğü

YILLAR	TOPLAM AKTİFLER (Milyar TL)
2001	166.393
2002	212.675
2003	249.750
2004	306.452
2005	396.970
2006	485.969
2007	561.172
2008	705.871
2009	833.9

Kaynak: TBB

Toplam aktiflerin milli gelire oranı ise bir önceki yıla göre % 93'den % 78'e gerilemiştir. Bu dönemde kamusal sermayeli ticaret bankaları % 4, yabancı sermayeli ticaret bankaları % 2 ve Fon'daki bankalar % 14 oranında küçülürken; mevduat kabul etmeyen bankalar ise % 5 oranında daralmıştır. Bankacılık sisteminde oluşan küçülmenin nedenleri ise; Fon'daki bankaların bilanço büyüklüklerinin sistem dışına çıkması, yüksek getiri sağlayan kamu kağıtlarına ve yatırım fonlarına geçiş ve TL'nin yabancı paralar karşısında değer kazanmasıdır. Sektördeki daralmaya rağmen özel sermayeli ticaret bankaları % 1 büyümüştür (TBB 2003a: 30).

- **Sektör Payları**

2002 yılı sonunda bir önceki yıla oranla toplam aktifler içerisinde ticaret bankalarının payı % 96 olurken dağılımı şu şekildedir. Kamu bankalarının payı % 33'den % 32'ye, fon kapsamındaki bankaların payı % 5'ten % 4'e gerilemiş, özel sermayeli bankaların payı % 55'ten % 56'ya yükselmiş ve yabancı sermayeli bankaların payı % 3 düzeyinde olmuştur. Toplam mevduat içerisinde, kamu bankaların payı % 34, yabancı bankaların payı ise % 2'dir. Özel bankaların payı % 58'e yükselmiş, fon kapsamındaki bankaların payı ise % 5'e gerilemiştir. Toplam krediler içerisinde, kamu ticaret bankalarının payı % 17'ye, fon'daki bankaların payı ise % 3'e gerilemiştir. Özel ticaret bankalarının payı % 65'e, yabancı sermayeli ticaret bankalarının payı ise % 4'e yükselmiştir (TBB 2003a: 31).

- **Bilanço TL-YP Yapısı ve YP Aktifler-YP Pasifler**

Aralık 2002 sonunda TL aktifler % 4 oranında büyürken, yabancı para aktifler ise % 7 oranında azalmıştır. TL pasifler % 10 oranında büyürken, yabancı para pasifler ise %

11 oranında küçülmüştür. Bilanço da YP aktiflerin payı % 49'dan % 46'ya, YP pasiflerin payı ise % 56'dan % 50'ye düşmüştür. YP aktifler ve YP pasifler içerisinde dövize endeksli varlık ve yükümlülükler yer almamaktadır (TBB 2003a: 32).

- **Aktiflerin Yapısı**

Toplam aktifler içerisindeki likit aktiflerin payı % 16'ya gerilemiştir. Bunun nedeni; ekonomik faaliyetin iyileşmesi ve finansal piyasaların istikrara kavuşturulmasıdır. Menkul değerlerin payı ise % 41'e gerilemiştir. Bunun nedeni ise; kamunun kaynak talebinin sürmesi, kamu menkul kıymetlerinin getirisinin yükselmesi ve riskin düşük olmasıdır. 2002 yılı Kasım ayı itibariyle toplam kredilerin oranı reel bazda % 13 azalmıştır. Bu azalma en çok kamu bankaların da görülmüştür (TCMB 2003: 113). 2002 sonunda kamu bankaların kredi oranı % 15,5; özel bankaların oranı % 69,4; yabancı bankaların oranı % 4,4; TMSF bankalarının oranı % 2,0; kalkınma ve yatırım bankalarının kredi oranı ise % 8,6 olmuştur (BDDK 2004b: 40). Takipteki krediler 16,9 katrilyon TL'den 10,4 katrilyon TL'ye azalmıştır. Özel karşılıkların düşülmesiyle de toplam krediler içinde takipteki kredilerin payı % 29,5'ten % 18,5'e düşmüştür. Takipteki kredilerin % 64'ünü karşılamak üzere 6,7 katrilyon TL karşılık ayrılmıştır. Kredi stokundaki bu azalmanın nedeni ise, Fon'daki bankaların kredilerinin sistem dışına çıkması, BDDK'nın uyguladığı üçlü denetim programı ve kredi talebinin sınırlı kalmasıdır. Bu nedenlerden dolayı krediler ve tahsili geçmiş alacaklar yeniden yapılandırılmış ve sorunlu krediler için yeni düzenlemeler yapılmıştır (TBB 2003a: 33).

Duran aktiflerin içerisinde yer alan iştirak, bağlı ortaklık, maddi ve maddi olmayan varlıklar % 2,4 azalarak 18.1 katrilyon TL'ye düşmüştür. İştirakler ve bağlı ortaklıklar küçülmüş, maddi ve maddi olmayan varlıklar ise büyümüştür. Karşılık sonrası takipteki alacaklarla birlikte duran aktiflerin toplam aktifler içindeki payı % 10,3'e gerilemiştir (TBB 2003a: 34).

- **Pasiflerin Yapısı**

2002 yılında toplam mevduatların pasifler içindeki payı % 64,9 olmuştur (BDDK 2004b: 44). Yabancı para mevduat % 6 oranında gerilemiş, toplam pasif içindeki payı da 2 puan azalarak % 39'a gerilemiştir. 2002 yılı Kasım ayı itibariyle özel bankaların mevduatı % 15 ve yabancı bankaların mevduatı % 5 oranında azalırken, TMSF bünyesindeki bankaların mevduatı reel olarak % 22 artmıştır. Kamu bankalarının mevduatlarında ise

önemli bir değişme olmamıştır (TCMB 2003: 116). TL mevduat ise toplam pasiflerin % 28'ini oluşturmaktadır. TL mevduatlar içinde en yüksek payı olan tasarruf mevduatlarının toplam mevduat içindeki payı % 24'de sabit kalmıştır. Ticari mevduatların payı % 9'a, resmi kuruluşlar mevduatının payı ise % 2'ye yükselirken; bankalar mevduatının payı % 3 ve diğer kuruluşlar mevduatının payı ise % 5 düzeyinde oluşmuştur. 2002 yılında mevduat dışı kaynaklar % 3 oranında küçülmüştür. Mevduat dışı kaynakların % 55'ini yurtdışından sağlanan krediler oluşturmuştur (TBB 2003a: 35).

- **Öz Kaynaklar**

2002 yılı sonunda öz kaynaklar % 22 artmış ve 25,7 trilyon TL'ye yükselirken, dolar bazında ise 15,7 milyar dolar olmuştur. Kamu bankalarının öz kaynakları 6.747 trilyon TL; özel bankaların öz kaynakları 15.194 TL ve yabancı bankaların öz kaynakları ise 1.388 TL olarak açıklanmıştır (BDDK 2004b: 48). Öz kaynakların toplam aktiflere oranı % 12,1'e yükselmiştir. 2001 yılı Kasım ayı itibariyle özel bankaların öz kaynakları 14 katrilyon TL'sine, kamu bankalarının öz kaynakları 6,4 katrilyon TL'sine, yabancı bankaların öz kaynakları ise 1,4 katrilyon TL'sine yükselmiştir (TCMB 2003: 118). Bankacılık sisteminin ödenmiş sermayesi 12 katrilyon TL ve sermaye yedekleri ise 28 katrilyon TL olmuştur. Serbest öz kaynaklar da iyileşmeler olmuştur. Serbest öz kaynaklar 4.145 trilyon TL'ye yükselmiştir. Serbest öz kaynakların toplam aktiflere oranı % 1,9'a yükselmiştir. Öz kaynakların toplam aktiflere oranı ise % 12,1'e yükselmiştir. 2002 yılında bir önceki yıl 12,3 katrilyon TL olan dönem zararı 2,4 katrilyon TL kara dönüşmüştür. Kamu, özel ve mevduat kabul etmeyen bankaların net karları, hızlı bir şekilde artmıştır. 2001 krizinin etkisiyle zarara giren bankacılık sektörü 2002 yılında kara geçmiş fakat kar hacmi yetersiz kalmıştır. Bankacılık sisteminin aktif karlılığı % 1,1, öz kaynak karlılığı ise % 9,2 oranında gerçekleşmiştir (TBB 2003a: 37).

- **Gelir-Gider Durumu**

2002 yılı Eylül ayında kambiyo zararındaki gerilemeden dolayı, bir önceki yıla oranla bankacılık sektörünün net zararında azalma olmuştur. TMSF bünyesindeki bankalar dışında diğer banka grupları kâr etmişlerdir. TMSF bünyesindeki bankalar 2 trilyon TL zarar açıklarken, kamu bankaları; 560 trilyon TL, yabancı bankalar; 70 trilyon TL, özel bankalar; 582 trilyon TL, kalkınma ve yatırım bankaları 470 trilyon TL kâr etmiştir (TCMB 2003: 120).

2002 yılı sonunda, 2001 yılına göre faiz gelirleri % 40, faiz giderleri % 37 oranında azalmıştır. Bunun nedeni ise; enflasyondaki düşüşün etkisiyle faiz oranlarının da düşmesi, menkul kıymet portföyü içinde döviz cinsinden kağıtların payının artması ve vergi avantajıyla mevduat talebinin kamu menkul kıymetlerine yönelmesidir. Böylece net faiz gelirleri % 47 azalmış, aktiflerin net faiz getirisi de % 11,2'den % 6'ya gerilemiştir (TBB 2003a: 37). 2002 yılında faaliyet gelirleri % 30 artmıştır. Faaliyet gelirlerinin toplam aktiflere oranı % 9,4'e yükselmiştir. Sebebi olarak, sorunlu krediler için ayrılan karşılıkların düşmesi ve diğer faaliyet giderlerinin azalması gösterilebilir. 2002 yılında faaliyet giderleri % 12 oranında azalmış ve 9.779 trilyon TL'ye gerilemiştir. 2001 yılında 7,5 katrilyon TL faaliyet zararı bulunan bankacılık sistemi, 2002 yılında 5,3 katrilyon TL faaliyet karı elde etmiştir (TBB 2003a: 38).

- **Gayri Nakdi Krediler**

2002 yılında bilanço dışı yükümlülükler % 5 oranında gerilemiştir. Emanet ve rehinli kıymetler hesabı % 12 oranında artmıştır. Garanti ve kefaletler % 4, türev finansal araçlar % 37 gerilemiş ve taahhütler ise % 67 artmıştır (TBB 2003a: 38).

6.3. 2003 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler

2003 yılında bankacılık sistemine duyulan güvenin geri kazanılmasına yönelik olarak bankacılık kanununda bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Kredi kartları ve tüketici kredileri borçlarını ödeyememiş, müşterilere geçmişe dönük uygulanan faiz oranlarına sınırlama getirilmiş ve ek süre verilerek ödeme kolaylığı sağlanmıştır. Ayrıca bireysel müşterilerin borçlarına yapılandırma uygulanmıştır (TBB 2004a: 27). Enflasyondan arındırılmış net gelirler üzerinden vergilendirilme yapılmasını öngören Kanun'a ilişkin çalışmalar 2003 yılında tamamlanmıştır. Kayıt dışılık ile mücadele önemli görülmüş ve tasarruf mevduatı sigorta prim kesintilerinin hesaplanmasında riski de içeren bir düzenleme uygulanmıştır. Devlet iç borçlanma senetlerine yönelik olarak bankaların yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlayan güçlendirilmiş bir piyasa yapıcılığı sistemi uygulanmıştır (TBB 2004a: 29).

- **Banka, Şube ve Personel Sayısı**

Bankacılık sistemindeki 2000 yılından itibaren başlayan banka, şube ve personel sayısındaki azalma 2003 yılında da devam etmiştir. 2003 yılında banka sayısı 4 azalarak 50 olmuştur (Duranlar 2004: 4). Bu kapanan bankalar özel sermayeli ticaret bankaları ve

yabancı sermayeli ticaret bankalarıdır. Bu azalmanın nedeni; özel sermayeli ticaret bankası olan Türkiye İmar Bankası'nın bankacılık yapma ve mevduat kabul etme yetkisinin elinden alınması, Fiba Bank'ın Finans Bank'a devredilmesi, Türkiye'de şubesi bulunan yabancı bankalardan ING Bank ve Credit Suisse First Boston Bank'ın tasfiye edilmesidir. 2003 yılında toplam şube sayısı 140 azalarak 5.966'ya gerilemiştir. 2003 yılı sonu itibariyle, sadece yabancı sermayeli ticaret bankalarının şube sayıları artmıştır (TBB 2004a: 29). 2003 yılında şubelerin personel sayısı bir önceki yıla göre 22 azalarak 123.249 olmuştur. 2003 yılında çalışan sayısı kamusal sermayeli ticaret bankalarında 2.164, fon bankalarında 1.368, mevduat kabul etmeyen bankalarda 300 kişi azalmıştır. Bunun yanı sıra özel sermayeli ticaret bankalarında çalışan sayısı 3.745, yabancı bankalarda çalışan sayısı ise 65 kişi artmıştır. Bu dönemde bankacılık sektöründe çalışanların % 31'i kamu ticaret bankalarında, % 57'si ise özel sermayeli ticaret bankalarında çalışmaktadır (TBB 2004a: 30).

- **Bilanço Büyüklüğü**

Ekonomik büyümenin gerçekleşmesiyle enflasyonda ve faiz oranlarında düşüşler yaşanmıştır. Bunun sonucunda 2003 yılında bankaların toplam aktifleri 179 milyar dolara yükselmiştir. 2003 yılı son üç çeyreğinde toplam aktiflerin milli gelire oranı gerilemiş ve son çeyrekte yeniden yükselerek Aralık 2003 itibariyle % 70 düzeyine çıkmıştır. Kaynaklarda ki bu artış, aktifte menkul değerler cüzdanı ile pasifte kredilerde de artışa yol açmıştır. Banka bilançolarında ki bu artışın nedenleri; ekonomik faaliyetlere ve piyasa istikrarına yönelik olumlu beklentilerin gerçekleşmesi, TL'nin yabancı paralar karşısında değer kazanması ve böylece TL mevduatta görülen büyüme ve kar hacmindeki artışa bağlı olarak öz kaynaklardaki artışlardır. 2003 yılı itibariyle kamu bankaları % 23, özel bankalar % 19 ve yabancı sermayeli bankalar % 5 oranında büyümüşür. Fondaki bankalar % 23 oranında küçülürken, mevduat kabul etmeyen bankalar ise % 9 oranında büyümüşür (Duranlar 2004: 5). 2003 yılı sonunda toplam aktiflerin gayri safi milli hasılaya oranı % 70 olmuştur (TBB 2004b: 16).

- **Sektör Payları**

2003 yılında kamu sermayeli bankaların payı % 33'e, özel sermayeli bankaların payı % 57'ye yükselmiş, fondaki bankaların payı ise % 3'e gerilemiştir. Yabancı sermayeli bankaların payı % 3 düzeyinde sabit kalmıştır. Kamu bankalarının payının bu dönemde

yükselmesinde kurlardaki gelişmelerle bağlantılı olarak aktif ve pasif yapısı içinde TL'ye önem vermesinin önemli bir rolü olmuştur (BDDK 2003a: 17).

Tablo 2.3. Sektör Payları

YILLAR	TOPLAM AKTİFLER (Yüzde)			
	Kamu ve Fon Bankaları	Özel Bankalar	Yabancı Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bank.
2001	37	55	3	5
2002	36	56	3	4
2003	36	57	3	4
2004	36	57	3	4
2005	32	60	5	3
2006	30	55	12	3
2007	29	52	15	3
2008	29	52	15	3
2009	31	52	13	3

Kaynak: TBB

Toplam mevduat içinde özel bankalarının payı 1 puan azalarak % 57'ye, Fon'a devredilen bankaların payı ise 2 puan azalarak % 3'e gerilemiştir. Kamu bankaların payı ise 4 puan artarak % 38'e yükselmiştir. Yabancı sermayeli bankaların payı % 2 düzeyinde sabit kalmıştır. Toplam krediler içinde fondaki bankaların payı % 1'e gerilemiştir. Özel bankaların payı % 67'ye, kamu bankaların payı % 18'e yükselmiştir. Yabancı sermayeli bankaların payı ise % 4 düzeyinde sabit kalmıştır. Mevduat kabul etmeyen bankalar % 9'a gerilemiştir (TBB 2004a: 32).

- **Bilanço TL-YP Yapısı ve YP Aktifler-YP Pasifler**

Aralık 2003'de bir önceki yıla oranla TL aktifler % 33 oranında büyümüş, YP aktifler ise % 1 oranında küçülmüştür. Buna karşılık TL pasifler % 34, yabancı para pasifler ise % 1 oranında artmıştır. Bilanço içinde YP aktiflerin payı % 46'dan % 39'a, YP pasiflerin payı ise % 50'den % 43'e gerilemiştir (TBB 2004a: 33).

- **Aktiflerin Yapısı**

2003 yılında aktifler içindeki likit varlıkların payında azalma olurken, krediler ve menkul kıymetlerin paylarında artış yaşanmıştır. Toplam aktifler içinde likit aktiflerin payı 1 puan düşerek % 15 olmuştur. Menkul değerler cüzdanının toplam aktiflerde payı % 43'e ve kredilerin payı ise % 28'e yükselmiştir (BDDK 2003b: 17). İç verim yöntemiyle değerlendirilen vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler % 3 gerilerken, piyasa

fiyatlarıyla değerlendirilen alım-satım amaçlı ve satılmaya hazır menkul değerler sırasıyla % 44 ve % 74 oranında artış göstermiştir. Yurtdışından ve yurtdışı şubelerden kullanılan krediler % 31 oranında büyümüş ve 69 katrilyon TL'ye ulaşmıştır. Takipteki alacaklar (karşılık öncesi) % 17 oranında gerilerken, takipteki alacaklar karşılığı % 14 oranında artmıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde takipteki alacaklar (karşılık sonrası) % 74 oranında azalmış ve toplam aktiflerdeki payı % 0,4'e gerilemiştir (TBB 2004a: 34). Ayrıca bankaların kar hacmindeki iyileşme, sorunlu krediler için ayrılan özel karşılıkları arttırmıştır. Böylece karşılık öncesi takipteki kredilerin toplam kredilere oranı % 12'ye gerilerken; özel karşılıkların takipteki kredilere oranı da % 89'a yükselmiştir. Aktif büyüklük içerisinde toplam kredilerin payı % 30 olarak gerçekleşmiştir (TCMB 2005a: 50).

Duran aktifler içerisinde yer alan iştirak, bağlı ortaklık, maddi ve maddi olmayan kıymetler % 6 oranında artarak 19,2 katrilyon TL'ye yükselmiş, fakat toplam aktiflerdeki payı ise % 8'e düşmüştür. Bunun nedeni; enflasyonun düşmesi, iştirak ve bağlı ortaklıkların satışıyla aktif kalitesinin iyileştirilmesi ve son dönemde yapılan düzenlemelere uyum sağlanmasıdır (TBB 2004a: 35).

- **Pasiflerin Yapısı**

2003 yılında toplam mevduat % 13 oranında artmış fakat toplam mevduatın pasifler içindeki payı 3 puan azalarak % 64 olmuştur. YP mevduat % 4 oranında gerilemiş, toplam pasifler içindeki payı da 7 puan azalarak % 32'ye gerilemiştir. Toplam mevduatların % 33'ünü oluşturan TL mevduat % 36 oranında artmıştır. 2003 yılında mevduat dışı kaynaklar % 24 artış göstermiş ve 39,1 katrilyon TL'ye ulaşmıştır (TBB 2004a: 36).

- **Öz Kaynaklar**

2003 yılı itibarıyla dönem karında artışların olmasıyla beraber öz kaynaklar da önemli ölçüde iyileşmeler olmuştur. Buna bağlı olarak toplam öz kaynaklar % 38 yükselerek 34,5 katrilyon TL'ye çıkmıştır. Bu dönemde, TMSF bünyesindeki bankaların öz kaynakları azalırken, kamu ve özel bankaların öz kaynakları artmıştır (TCMB 2004: 117). Öz kaynakların toplam aktiflere oranı % 14,2'ye yükselmiştir. Öz kaynaklardaki artışın yanı sıra duran aktiflerin azalmasıyla serbest öz kaynaklarda da iyileşme sürmüştür. Serbest öz kaynaklar (öz kaynaklar-duran varlıklar-karşılık sonrası tahsili gecikmiş alacaklar) 15,3 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Serbest öz kaynakların toplam aktiflere oranı

% 6,1'e yükselmiştir. 2003 yılında net kar % 95 oranında büyüyerek 5.610 trilyon TL olmuştur. Net kar kamu bankalarında % 70, özel bankalar da % 20, yabancı sermayeli bankalar da ise % 127 oranında büyümüştür (TBB 2004a: 37).

- **Gelir-Gider Durumu**

2003 yılı Eylül ayı itibariyle bankacılık sektörü 4,4 katrilyon TL kâr etmiştir. Bu dönemde TMSF bünyesindeki bankalar da dahil olmak üzere tüm banka grupları kâr açıklamışlardır (TCMB 2004: 114).

2003 yılında faiz oranlarındaki düşüş ve menkul kıymetlerden elde edilen faiz gelirlerinin azalmasıyla bankacılık sisteminin net faiz geliri, karşılık öncesinde % 12 oranında azalmıştır. Fakat bu dönemde kredilerden elde edilen faiz gelirleri az da olsa artmıştır. Takipteki alacaklar karşılığı % 29 oranında gerilemiştir. Ayrıca bankaların hizmet gelirlerinde artışların olması, sermaye piyasası karlarındaki hızlı büyüme, faaliyet giderlerindeki sınırlı artış ve net kambiyo zararının kara dönmesiyle bankaların kar hacimlerini olumlu etkilemiştir. 2003 yılı içerisinde bankaların brüt karı % 128, net karı ise % 138 büyümüştür (TBB 2004a: 38).

- **Gayri Nakdi Krediler**

2003 yılı içerisinde garanti ve kefaletler % 4, taahhütler ise % 84 oranında artmıştır. Türev finansal araçlar % 35, emanet ve rehinli kıymetler ise % 67 oranında artmıştır. Bunun sonucu olarak toplam gayri nakdi kredilerde % 54 oranında bir artış olmuştur (TBB 2004a: 39).

6.4. 2004 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler

Ekonominin düzelmeye başlamasıyla 2004 yılında bankacılık sistemindeki iyileşmeler de sürmüştür. Bankalara ve finansal sisteme olan güven artmıştır. Bankaların uluslararası kredi değerliliği yükselmiştir. Bankacılık riskleri makul düzeylere çekilmiştir (TBB 2005a: 14). Kamunun finansal piyasalar üzerindeki baskısının azalmasıyla kurumsal ve bireysel kredi talebi artışı sürmüştür. Böylece banka sistemindeki yoğun rekabetin de etkisiyle mevduat ve kredi faiz oranları düşmüştür (TBB 2005b: 3). 2004 yılında bankacılık sisteminin en önemli kararlarından bir tanesi de; mevduata sağlanan tam güvencenin kaldırılması ve sigorta kapsamının 50 milyar TL ile sınırlandırılması olmuş ve bundan sonraki dönemde mevduatlar artmaya devam etmiştir.

2004 yılında bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesi ve yasal çerçevenin uluslar arası düzenlemelere uyumlu hale getirilebilmesi için Bankalar Kanunu'nda değişiklik öngören taslak üzerinde yoğun bir çalışma sürdürülmüştür. Yapılan çalışmalar sonucunda bankaların faaliyetlerinin belirlenmesi, banka sahipliği, bankalar ile ortakları arasındaki risk ilişkisinin yeniden düzenlenmesi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) yapısı ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) işlevlerinin yeniden düzenlenmesi amaçlanmıştır (TBB 200b: 4).

- **Banka, Şube ve Personel Sayısı**

2000 yılında krizle başlayan banka sayısında azalma 2004 yılında da devam etmiştir. Bu dönemde banka sayısı 2 azalarak 48 olmuştur. Faaliyet gösteren 48 bankadan 35 tanesi mevduat kabul eden bankalar, 13 tanesi ise mevduat kabul etmeyen bankalardır. Yabancı sermayeli bankalar 13 tane ve 1 adet TMSF bünyesinde banka bulunmaktadır. 2004 yılının önemli gelişmelerinden biri; Pamukbank T.A.Ş.'nin Türkiye Halk Bankası A.Ş.'ye devredilmesidir. Ayrıca, Deutsche Bank A.Ş.'ye mevduat kabul etme yetkisi verilmiştir (TCMB 2005b: 104).

2004 yılında şube sayısında artmalar başlamıştır. Toplam şube sayısı 140 artarak 6.106'ya çıkmıştır. Ticaret bankalarında şube sayısı 139 adet artarken, mevduat kabul etmeyen bankalar da 1 ve özel sermayeli ticaret bankalarında ise 135 adet artış olmuştur. Buna karşılık yabancı sermayeli bankaların şube sayısı aynı kalmıştır (TBB 2005a: 31).

2004 yılında fon bankaları hariç olmak üzere ticaret bankaları grubunda önemli artışlar olmuştur. Kamu ticaret bankalarında çalışan sayısı 1.473, özel ticaret bankalarında 6.266, yabancı sermayeli ticaret bankalarında ise 399 kişi artmıştır. Fakat mevduat kabul etmeyen bankalarda 109 ve Fon bankalarında 4.115 kişi azalmıştır (TBB 2005a: 31)

- **Bilanço Büyüklüğü**

2004 yılı sonu itibariyle, sektörün bilanço büyüklüğü % 72 olarak gerçekleşmiştir. Toplam aktifler bir önceki yıla oranla % 23 artarak 306,5 milyar TL'ye yükselmiştir (TCMB 2005a: 49). 2004 sonunda toplam aktiflerin milli gelire oranı ise % 71 olmuştur. Bu artışların sebebi ise; ekonomik durum ve piyasa istikrarındaki olumlu gelişmeler, TL mevduatının hızlı büyümesi, yurtdışından borçlanma şartlarının iyileşmesi ve öz kaynaklarda ki artıştır. Bu dönemde kamu bankaları % 29, özel bankalar % 24, mevduat kabul etmeyen

bankalar % 10 ve yabancı sermayeli bankalar % 49 büyürken; fondaki bankalar % 73 oranında küçülmüştür (TBB 2005a: 31).

- **Sektör Payları**

2004 yılında toplam aktifler içinde kamu bankalarının payı artarken, fon bankalarının payında ise gerileme görülmüştür. Ticaret bankalarının payı % 96 olarak gerçekleşmiştir. Ticaret bankaları içerisinde yer alan kamu bankaların payı % 33'den % 35'e yükselmiştir. Buna karşın fondaki bankaların payı ise % 3'den % 1'e gerilemiştir (TCMB 2005b: 106). Yabancı sermayeli bankalar ile özel bankaların payları değişmemiştir. Bu dönem de toplam mevduat içinde özel sermayeli bankaların payı % 55'e ve Fon'daki bankaların payı ise % 0,1'e gerilemiştir. Fakat kamu bankalarının payı % 42'ye yükselmiş ve yabancı sermayeli bankaların payı % 2 düzeyinde sabit kalmıştır. Toplam krediler içinde kamu bankaların payı % 21'e, yabancı sermayeli bankaların payı ise % 5'e yükselmiştir. Özel sermayeli bankaların payı ise % 67 düzeyinde sabit kalmıştır. Mevduat kabul etmeyen bankaların payı % 7'ye gerilemiştir (TBB 2005a: 31).

Aralık 2004'e gelindiğinde, kredilerin toplam aktiflere oranı %34'e yükselirken, kredi/mevduat oranı ise % 55'e çıkmıştır (TCMB 2005a: 50).

- **Bilanço TL-YP Yapısı ve YP Aktifler-YP Pasifler**

2004 yılında bilanço yapısındaki iyileşme sürmüştür. Hem aktif hem de pasifler içinde TL cinsinden kalemlerin payı artmaya devam etmiştir. TL aktiflerin toplam aktifler içindeki payı % 63'e, TL pasiflerin toplam pasifler içindeki payı ise % 60'a yükselmiştir (TBB 2005b: 6). 2004 Aralık ayı itibariyle, bir önceki yıla göre TL aktifler % 28, YP aktifler ise % 15 oranında büyümüştür. Fakat TL pasifler % 29, YP pasifler ise % 14 oranında artmıştır. Bilanço içerisinde YP aktiflerin payı % 39'dan % 37'ye, YP pasiflerin payı ise % 43'den % 40'a gerilemiştir (TBB 2005a: 35).

- **Aktiflerin Yapısı**

2004 yılında TL talebindeki artış devam etmiş ve toplam aktifler içinde TL'nin payı yükselmeye devam etmiştir. Sektörün toplam aktif büyüklüğü % 12,3'lük artış göstermiş ve 31,7 bin Türk lirasına çıkmıştır. Tüketici kredisi talebindeki artışın sonucu olarak, kredilerin toplam aktifler içindeki payı % 34'e yükselmiştir. Likit aktiflerin payı % 14'e gerilemiştir (TCMB 2005a: 48).

Tablo 2.4. Aktiflerin Yapısı

YILLAR	TOPLAM KREDİLER (Milyon TL)	TAKİPTEKİ KREDİLER (Karşılık Öncesi)
2001	40.982	9.521
2002	56.370	10.430
2003	69.990	8.629
2004	103.241	6.356
2005	153.059	7.496
2006	230.754	8.550
2007	301.685	10.322
2008	367.609	13.881
2009	397.708	21.853

Kaynak: TBB

Toplam aktifler içerisinde menkul değerler cüzdanının payı 3 puan azalarak % 40'a düşmüştür. Alım-satım amaçlı menkul değerlerin payı 6 puan ve vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerin payı ise 2 puan gerilemiştir. Satılmaya hazır menkul değerlerin payı ise 5 puan artış göstermiştir. 2004 yılı içerisinde yurtiçi ve yurtdışı şubelerden kullanılan krediler % 48 büyüyerek 103,2 katrilyon TL'ye ulaşmıştır. 2004 sonu itibariyle Merkez Bankası verilerine göre, krediler içinde bireysel krediler % 16, toptan ve perakende ticaret % 12, tekstil % 9, gıda ve finansal aracılık % 6 ve inşaat sektörü ise % 5 paya sahiptir (TBB 2005a: 35). Bu döneme karşılık öncesi takipteki alacaklar % 26 ve takipteki alacaklar karşılığı % 27 oranında gerilemiştir. Karşılık sonrası takipteki alacaklar % 23 oranında azalarak, toplam aktiflerdeki payı % 0,2'ye gerilemiştir (TBB 2005a: 36).

- **Pasiflerin Yapısı**

2004 yılında toplam mevduat % 23 oranında artmış, fakat toplam mevduatın pasifler içindeki payı % 64 oranında sabit kalmıştır. YP mevduat % 12 oranında bir artış göstermiş ve toplam pasifler içindeki payı % 29'a gerilemiştir. TL mevduat ise % 33 oranında artmış ve toplam pasifler içindeki payı % 36'ya ulaşmıştır. 2004 yılında ekonominin olumlu ilerlemesi sonucu TL'ye olan güven artmış ve TL mevduatın oranında artış yaşanmıştır. Bu dönemde toplam mevduatlar 197 katrilyon TL'ye ulaşmıştır. Bu mevduatın % 55'ini TL mevduat, % 45'ini ise YP mevduat oluşturmuştur. 2004 yılında mevduat dışı kaynaklar % 16 artarak 45,3 katrilyon TL'ye ulaşmıştır. Mevduat dışı kaynakların % 54'ünü ise yurt dışı bankalardan sağlanan kaynaklar oluşturmuştur (TCMB 2005a: 56).

- **Öz Kaynaklar**

2004 yılında toplam öz kaynaklar % 29 artarak 45,9 katrilyon TL'ye yükselirken, toplam pasifler içerisindeki payı da % 15'e çıkmıştır. Öz kaynakların toplam aktiflere oranı ise % 15'e yükselmiştir. Bu yükselmeye en önemli katkı; yedek akçeler ve ödenmiş sermayedeki artış ile geçmiş yıllar zararının azalmasıdır (TCMB 2005a: 57). Serbest öz kaynaklar (öz kaynaklar-duran varlıklar-karşılık sonrası tahsili gecikmiş alacaklar) 15 katrilyon TL'den 23 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Serbest öz kaynakların toplam aktiflere oranı % 7,6'ya yükselmiştir. Bu dönem de sektörün net karı % 15 büyüyerek 6.456 trilyon TL olmuştur. Kamu ticaret bankalarında net kar % 50, fon bankalarında % 41 ve yabancı sermayeli ticaret bankalarında ise % 33 oranında büyümüştür. Bankacılık sektörünün net aktif karlılığı % 2,1'e, öz kaynak karlılığı ise % 14'e düşmüştür (TBB 2005a: 38).

- **Gelir-Gider Durumu**

2004 yılı sonu itibariyle bankacılık sektöründe net faiz gelirleri artarken takipteki alacaklar için ayrılan karşılıklar azalmıştır (TCMB 2005b: 117). Karşılık öncesi net faiz geliri, % 57 oranında artmıştır. Bu artışın başlıca nedeni; aktiflerin pasiflerden daha uzun vadeli olması ve toplam kredi hacmindeki artışların olmasıdır. Bu dönem de sermaye piyasa işlemleri ve kambiyo karlarındaki hızlı azalmanın etkisiyle net faiz gelirleri ile net ücret ve komisyon gelirlerindeki olumlu gelişmeler sınırlanmıştır. Ayrıca faaliyet giderlerindeki azalmalar bankaların karını olumlu yönde etkilemiştir. Böylece bankacılık sisteminin brüt karı % 13, net karı ise % 15 büyümüştür (TBB 2005a: 38).

- **Gayri Nakdi Krediler**

2004 yılında gayri nakdi krediler önemli ölçüde artışlar gözlenmiştir. Toplam gayri nakdi krediler de artış % 46 olmuştur. Ayrıca garanti ve kefaletler % 19, taahhütler ise % 59 oranında artmıştır. Bu artışın en önemli sebebi; cayılamaz taahhütlerin artışıdır. Bu dönemde türev finansal araçlar % 14, emanet ve rehinli kıymetler ise % 54 oranında yükselmiştir (TBB 2005a: 39).

6.5. 2005 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler

2005 yılında bankacılık sistemindeki en önemli gelişme, yabancı sermayenin bankacılık sistemimizdeki doğrudan veya ortaklıklar yoluyla yaptıkları yatırımlar ve satın

almalardır. Ülkemizde yabancı sermayeli bankalar daha hızlı büyürken, kamu bankalarının sistem içindeki ağırlığı azalmıştır (Akgüç 2006: 2).

Bu dönemde bankacılık sistemi istikrarlı bir şekilde büyümüştür. TL'ye olan talep ve TL'nin bilanço içindeki payı artmıştır. Öz kaynaklardaki ve serbest sermayede ki artışlar sürmüştür. Bireysel ve kurumsal kredi talebi fazlaşmıştır. Ayrıca bankaların yurtdışından kullandıkları kredilerdeki hızlı büyüme artarak devam etmiştir. Çünkü yurtdışından daha iyi imkanlarla borçlanma sağlanmıştır (TBB 2006a: 12). Sorunlu krediler bu dönemde azalmıştır. Yine bu dönemde finansal kurumların piyasa değeri yükselmiştir (TBB 2006a: 17). 2005 yılı içerisinde hisseleri borsada işlem gören bankaların piyasa değeri artmaya devam etmiştir. Finansal kurumların piyasa değeri 2005 yılı itibariyle 44,8 milyar dolara yükselmiştir (TBB 2005b: 3). 2005 yılında yetkili kurumların aldığı kararlarla enflasyon muhasebesi uygulamasına son verilmiştir.

- **Banka, Şube ve Personel Sayısı**

2005 yılında banka sayısı 1 azalarak 47'ye gerilemiştir. Bu azalma Ak Uluslararası Bankası A.Ş.'nin Akbank T.A.Ş.'ye devredilmesi ile gerçekleşmiştir. Faaliyette bulunan 47 bankanın 34'ü mevduat bankası, 13'ü ise kalkınma ve yatırım bankalarıdır. 2005 yılında bankacılık sektörüne yabancı sermaye ilgisi başlamış ve yabancı bankalara hisse satışları gerçekleşmiştir (TCMB 2006a: 104). Türk Ekonomi Bankası'nın hisselerinin % 50'si BNP Paribas, Türk Dış Ticaret Bankası'nın % 89'u Fortisbank NV-SA, T. Garanti Bankası'nın % 26'sı GE Capital Corporation finans şirketi tarafından satın alınmıştır (TBB 2006a: 35).

2005 yılında şube sayısı artmaya devam etmiştir. Şube sayısı toplam 141 artarak 6.247'ye çıkmıştır. Bu artış mevduat bankalarında 140, kalkınma ve yatırım bankalarında 1 adet olmuştur. Buna karşın kamu sermayeli mevduat bankalarının şube sayısında 114 adet azalma olmuştur (TCMB 2006a: 105).

2005 yılında çalışan sayısında da artışlar devam etmiştir. Özel bankalar da çalışan sayısı 1.926, yabancı sermayeli mevduat bankalarında çalışan sayısı ise 4.730 kişi artmıştır. Bu artışlara rağmen kamu bankalarında çalışan sayısı 1.421 ve Fon bankalarında ise 8 kişi azalmıştır. Kalkınma ve yatırım bankalarında ise 132 kişi azalmıştır (TBB 2006a: 36).

- **Bilanço Büyüklüğü**

2005 yılında bankacılık sektörünün bilanço büyüklüğü artış gösterirken, TL cinsinden varlık ve yükümlülüklerin payı da yükselmiştir. Toplam aktifler bir önceki yıla göre % 30 artarak 397 milyar TL'ye yükselmiştir. Toplam aktiflerin milli gelire oranı 2004 yılı sonunda % 71 iken 2005 yılı Aralık ayında % 82 olmuştur (TCMB 2006c: 15). Bu yükselme de; TL'ye olan talep, ekonomik büyümenin hızlanması, öz kaynakların güçlendirilmesi ve piyasa beklentilerinin olumlu yönde sürmesi etkili olmuştur. Kaynaklardaki bu artış, kredilerde hızlı bir büyümeye yol açmıştır. 2005 yılında bankacılık sektörünün toplam bilançosu, 90,5 milyar TL artmıştır. Bu artışın % 62'sini mevduatlar, % 23,9'unu mevduat dışı kaynaklar, kalanı diğer pasifler ve öz kaynaklardan kaynaklanmıştır. Sağlanan kaynakların % 55'i kredilere, % 21,4'ü menkul değerler cüzdanına ve % 22,3'ü likit aktiflere ayrılmıştır. Kaynakların artmasıyla kredilerde hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır (TBB 2006a: 38).

2005 yılında bankacılık sektörünün GSMH içindeki payı artmıştır. 2005 yılında bankacılık sektörü varlıkları toplamı TL olarak % 29,5 oranında büyüyerek 396.970 milyon TL'ye ulaşmış ve aktif büyüklüğünün GSMH'ye oranı % 81,6'ya yükselmiştir (Akgüç 2006: 1).

- **Sektör Payları**

2005 yılında toplam aktifler içerisinde mevduat bankalarının payı 1 puan artarak % 97'ye yükselirken, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise % 4'den % 3'e düşmüştür. Kamu bankalarının toplam payı % 35'ten % 31'e gerilerken, özel bankaların payı % 60 ve yabancı sermayeli bankaların payı ise Mayıs 2005 itibariyle % 4,1'e yükselmiştir. Fakat kalkınma ve yatırım bankaları grubunda yer alan Taib Yatırım Bankası A.Ş. ve Calyon Bank A.Ş., özel bankalar grubunda yer alan Turkish Bank A.Ş., Tekfenbank A.Ş., Finansbank A.Ş., Koçbank A.Ş. ve Türkiye Ekonomi Bankası A.Ş'deki yabancıların sahip olduğu hisselerinde eklenmesiyle, sektörde var olan yabancı yatırımcıların payı % 6,7'ye yükselmiştir (TCMB 2005a: 51). Toplam mevduat içinde özel sermayeli bankaların payı % 57'ye ve yabancı bankaların payı ise % 5'e yükselmiştir. Buna karşılık kamu bankalarının payı 4 puan azalarak % 38'e gerilemiştir. Toplam krediler içinde yabancı sermayeli bankaların payı % 7'ye yükselmiştir. Özel bankaların payı % 67 ve kamu bankalarının payı ise % 21 seviyelerinde sabit kalmıştır. Kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise 2 puan azalarak % 5'e düşmüştür (TBB 2006a: 39).

- **Bilanço TL-YP Yapısı ve YP Aktifler-YP Pasifler**

2005 yılı sonunda, aktif ve pasiflerde yükselmeler devam etmiştir. TL aktifler % 39, YP aktifler ise % 14 oranında büyümüştür. Ayrıca TL pasifler % 39, YP pasifler ise % 15 oranında artmıştır. Bilanço içinde TL aktiflerin payı % 68'e, TL pasiflerin payı ise % 64'e yükselmiştir (TBB 2006a: 39). Bilanço içi döviz aktifleri ve döviz pasifleri arasındaki fark 2004 yılında 7,3 milyar dolar iken 2005 sonunda 10,1 milyar dolara yükselmiştir. Eylül 2005 itibariyle, bankaların euro cinsinden açık pozisyonları ve dolar cinsinden fazla pozisyonları önemli ölçüde daralırken, toplam döviz açık pozisyonu azalmıştır. YP kalemlerinin aktifler ve pasifler içindeki payı düşmeye devam etmiştir. Pasifte yurtdışından kullanılan krediler artmıştır (TBB 2006b: 5).

- **Aktiflerin Yapısı**

2005 yılında TL talebindeki artış sürmüş ve TL'nin payı yükselmeye devam etmiştir. Ekonomik faaliyetlerdeki büyümenin etkisiyle, ticari ve bireysel kredi talebinde artışlar meydana gelmiştir. Böylece toplam aktifler içinde kredilerin payı % 39'a yükselmiştir. BDDK verilerine göre kredilerin % 71'i TL ve % 29'u ise yabancı para kredilerden oluşmuştur. Bireysel kredilerin oranı Aralık 2005 itibariyle % 31'e yükselmiş ve bireysel krediler içinde bir önceki yıla oranla en hızlı büyüyen kalem konut kredileri olmuştur (TBB 2006a: 40). Aktif kalemler içindeki önemli gelişmelerden bir diğeri ise, menkul değerler cüzdanının payının özellikle alım-satım amaçlı ve vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerdeki azalmaya bağlı olarak gerilemesidir (TBB 2006b: 4). Toplam aktifler içinde likit aktiflerin payı % 16'ya yükselirken, menkul değerler cüzdanının payı ise % 36'ya düşmüştür. Alım-satım amaçlı menkul değerlerin payı 2 puan ve vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerin payı 5 puan gerilerken, satılmaya hazır menkul değerlerin payı ise 3 puan artış göstermiştir (TBB 2006a: 40).

2005 yılında karşılık öncesi takipteki alacaklar % 18 ve takipteki alacaklar karşılığı % 20 oranında yükselmiştir. Karşılık öncesi takipteki kredilerin toplam kredilere oranı % 5'e gerilerken; bu kredilerin % 90'ı için özel karşılık ayrılmıştır. Karşılık sonrası takipteki alacaklarda bir azalma olmuş ve % 0,2'ye gerilemiştir. Ayrıca duran aktifler % 7 oranında azalmış ve 20 milyar TL'ye inmiştir. Toplam aktiflerdeki payı ise % 5'e inmiştir (TBB 2006a: 41).

- **Pasiflerin Yapısı**

2005 yılında toplam mevduatlar % 28 oranında artmış, fakat YP mevduatın TL karşılığının % 6 oranında artması sonucu toplam mevduatların pasifler içindeki payı değişmemiştir. Bu dönemde döviz kurlarındaki istikrarın etkisiyle yurt içinde bulunan portföy tercihlerinin TL cinsinden kalemlere kaymasıyla, YP cinsinden mevduatlar, TL cinsi mevduatlara oranla daha az artmıştır. Bu durumda YP mevduatın toplam pasifler içindeki payı da % 28'e gerilerken, TL mevduat % 47 oranında büyümüş ve toplam pasifler içindeki payı 40'a yükselmiştir (TCMB 2006a: 109).

Tablo 2.5. Pasiflerin Yapısı

YILLAR	TOPLAM MEVDUATLAR (Yüzde)	MEVDUAT DIŞI KAYNAKLAR (Yüzde)
2001	68	13
2002	67	13
2003	64	16
2004	64	15
2005	61	20
2006	61	21
2007	63	16
2008	64	18
2009	64	17

Kaynak: TBB

2005 yılında mevduat dışı kaynaklar % 48 oranında artarak 66,9 milyar TL'ye ulaşmıştır. Mevduat dışı kaynakların % 61'i yabancı bankalara olan borçlardır. 2005 yılında vade yapısında önemli bir değişme olmamış ve faize duyarlı kaynakların ortalama vadesi 70 gün ve faize duyarlı varlıkların ortalama vadesi 150 gün düzeyinde seyretmiştir (TBB 2006a: 43).

- **Öz Kaynaklar**

2005 yılında öz kaynaklarda % 17 oranında bir artış gözlenmiş ve 53,7 milyar TL olmuştur. Toplam aktifler içinde öz kaynakların oranı % 15'den % 13,5'e gerilemiştir. Öz kaynakların risk ağırlıklı aktiflere oranı, % 24,2'ye gerilemiştir. Duran aktiflerdeki bu gerileme, serbest öz kaynaklardaki artışın devam etmesini sağlamıştır. Serbest öz kaynaklar 23 milyar TL'den 33 milyar TL'ye yükselmiştir. Serbest öz kaynakların toplam aktiflere oranı % 7,6'dan % 8,2'ye yükselmiştir (TBB 2006a: 43).

Bu dönemde bankacılık sektörünün net karı bir önceki yıla oranla azalış göstermiştir. Bu azalış daki etkinin kaynağı ise, özel bankaların net dönem karının % 51 oranında daralmasıdır. Sektörün dönem net karı % 11 oranında azalarak 5.715 milyon TL olmuştur. Bu azalmanın yanı sıra kamu bankalarının net karı % 7, yabancı sermayeli mevduat bankalarının % 108 ve kalkınma ve yatırım bankalarının net karı ise % 117 büyümüştür (TCMB 2006c: 17).

- **Gelir-Gider Durumu**

2005 yılı sonunda bankacılık sektörü 6,2 milyar TL kâr etmiştir. Bu dönemde TMSF bankaları, kamu bankaları ve özel bankaların kârlılığı azalmış, yabancı bankaların, kalkınma ve yatırım bankalarının kârlılığı artmıştır (TCMB 2006a: 118).

2005 yılı itibariyle bankacılık sisteminin net faiz geliri % 3 oranında artmıştır. Net faiz dışı giderler, şube, personel sayısı ve yatırımlara bağlı olarak artmıştır. 2005 yılında enflasyon muhasebesi uygulanmaması sonucu net ticari kar-zarar olumlu etkilenmiştir. Ayrıca özel karşılıkların % 20 düzeyinde artmasıyla net dönem karı % 11 azalmış ve 5,7 milyar TL'ye gerilemiştir. 2005 yılında net faiz geliri, faiz dışı giderleri karşılayamamıştır (TBB 2006a: 44).

- **Gayri Nakdi Krediler**

2005 yılı sonunda gayri nakdi kredi ve yükümlülükler % 8 oranında artmıştır (TCMB 2006a: 109). Garanti ve kefaletler % 16 ve türev finansal araçlar % 69 oranında artarken, taahhütler kalemi % 20 oranında gerilemiştir. Taahhütler kalemindeki bu gerilemenin nedeni ise, Yapı Kredi Bankası'nın bilançosunda yapılan düzenlemelerdir. Gayri nakdi kredilerde, bir önceki yıla oranla emanet ve rehinli kıymetler kalemlerinde dikkati çeken bir artış gerçekleşmiştir. Emanet ve rehinli kıymetlerde ki artış % 1.075 ve toplam gayri nakdi kredilerdeki artış ise % 702 olmuştur. Bu artışın nedeni; İMKB Takasbank A.Ş.'nin yatırım fonu paylarının izlenmesiyle ilgili yöntem değişikliğidir (TBB 2006a: 45).

6.6. 2006 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler

2000-2001 yılında finansal krizlerin etkisiyle artış gösteren yoğunlaşma oranları 2001 yılından itibaren düzelmeye başlamış ve olumlu gelişmeler 2006 yılında da devam etmiştir. İlk beş ve ilk on banka bazında toplam aktif, toplam mevduat ve toplam kredi

oranları 2006 yılına kadar sürekli bir artış yaşamıştır. Bankaların bilançolarında ki bu büyüme, GSMH'deki büyümenin üzerine çıkmıştır. Bu dönemde öz kaynaklar ve serbest öz kaynaklarda hızlı bir büyüme gözlenmiştir. Bankaların öz kaynak karlılığı devlet iç borçlanma senetleri yıllık faizlerinin ortalamasının üzerine ilk kez 2006 yılında çıkmıştır. Ayrıca bankacılık sistemi yeniden büyümeye başlamış, bilanço yapılarında değişimler olmuş, kredi taleplerinde artışlar meydana gelmiş, mali yapı güçlenmiş, bankaların karlılık oranları artmaya devam etmiş, yurtdışı yatırımcıların bankalara ve diğer finansal kurumlara olan doğrudan yatırımları artmıştır (TBB 2007: 8).

Bankaların faaliyetlerini etkileyen ve düzenleyen Bankacılık Kanunu, Uluslararası Avrupa Birliği standartlarına yaklaştırılmıştır. 2006 yılında Bankacılık Kanunu'na ilişkin alt düzenlemelerin büyük bir bölümü tamamlanmış ve uygulamaya sokulmuştur. Bankaların destek hizmeti almaları, likidite yeterlilik oranlarının ölçülmesi ve kurumsal yönetim ilkelerinin belirlenmesi gibi alanlarda yeni düzenlemeler getirilmiştir. Alt düzenlemeler de ise risk yönetiminin ve kurumsal yapının geliştirilmesine, aktif kalitesinin düzeltilmesine, likidite ve sermaye yeterliliğinin güçlenmesine özel bir önem verilmiştir (TBB 2007: 8). Bankaların faiz dışı gelirlerini artırma yönünde izlediği politikalar ve kredi portföyündeki genişlemeye paralel olarak komisyon gelirlerini artırması sonucu komisyon gelirlerinin toplam işletme giderlerine oranı genel bir artış eğilimindedir. 2006 yılında bankacılık sektöründe komisyon gelirlerinin toplam işletme giderlerine oranı % 46'ya yükselmiştir. Bilhassa büyük ölçekli bankalar grubunda bu oranın artışı yüksek olmuş ve komisyon gelirleri toplam işletme giderlerinin yarısını karşılar hale gelmiştir (BDDK 2006: 76-77).

- **Banka, Şube ve Personel Sayısı**

2005 yılında 47 olan banka sayısı, Koç bank A.Ş.'nin Yapı Kredi Bankası A.Ş.'ye devredilmesi nedeniyle 2006 yılı içerisinde 1 azalarak 46 olmuştur. Bu 46 banka içerisinde mevduat bankalarının sayısı 33, kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı ise 13'tür. Bu bankaların 6 tanesi kamu bankası, 20 tanesi özel banka, 19 tanesi yabancı sermayeli banka ve 1 tanesi ise TMSF bünyesindeki bankalardan oluşmuştur. Bu dönemde bankalara yönelik yabancı yatırımcıların ilgisi artmıştır. Finans Bank A.Ş. hisselerinin % 46'sı National Bank of Greece S.A'ya, Denizbank A.Ş. hisselerinin % 75'i Dexia Participation Belgique S.A'ya devredilmiştir. Bankpozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş. hisselerinin % 58'i Bank Hapoalim BM Bank tarafından; Tat Yatırım Bankası A.Ş. hisselerinin % 99'u

Merrill Linch European Asset Holdings Inc. tarafından satın alınmıştır (TBB 2007: 33). 2006 yılında şube sayısında ki artışlar devam etmiştir. Toplam şube sayısı Aralık 2006'da 7.296'ya ulaşmıştır. Mevduat bankalarının payı % 94,5 olmuştur. Aynı dönemde kalkınma ve yatırım bankalarının payı pek değişmezken, katılım bankalarının toplam şube sayısı içindeki payı % 4,9'a yükselmiştir. Yabancı sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı ise 679 adet artmıştır. Bunun nedeni; Denizbank A.Ş. ile Finansbank A.Ş.'nin özel sermayeli bankalar grubundan yabancı sermayeli bankalar grubuna geçmesidir. Kamu sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı 114 artmıştır. Bu artışların yanı sıra özel sermayeli mevduat bankalarındaki şube sayısı da 217 azalmıştır (BDDK 2006: 1).

2006 yılında çalışan sayısı da artmıştır. Bu artış yabancı ve kamu bankalarından kaynaklanmıştır. Kamu bankalarının çalışan sayısı 1.177 ve yabancı bankaların çalışan sayısı 15.184 kişi artarken, özel bankaların çalışan sayısı 5.586 ve fon bankasında çalışan sayısı ise 62 kişi azalmıştır. Kalkınma ve yatırım bankalarında çalışan sayısı 172 artmıştır (TBB 2007: 34).

- **Bilanço Büyüklüğü**

2006 Aralık ayı itibariyle toplam aktifler 2005 yılına oranla % 22 artarak 486 milyar TL'ye yükselmiştir. Toplam aktiflerin GSMH'ye oranı % 85 olmuştur. Bu dönemde ekonomik faaliyetlerin canlanması, piyasa verilerinin olumlu ilerlemesi ve uluslar arası piyasalarda borçlanma imkanlarının fazlalaşması sonucu bankacılık sektörü yılın ilk yarısında % 35 oranında büyümüştür. Fakat Mayıs ve Haziran ayında yaşanan dalgalanmayla beraber kredi talebindeki yavaşlamanın etkisiyle yılın ikinci yarısında, büyüme hızı % 22'ye gerilemiştir (TBB 2007: 35). 2006 yılında bankacılık sektörünün bilanço büyüklüğünün GSYİH'ye oranı artmış ve yabancı yatırımcıların bankacılık sektörüne olan ilgisi artarak sürmüştür (TCMB 2007b: 5). 2006 yılında bankacılık sektörünün toplam bilanço büyüklüğü 89 milyar TL artmıştır. Bu artışın % 60'ı (53,4 milyar TL) mevduattan; % 26'sı (23 milyar TL) mevduat dışı kaynaklardan, kalanı diğer pasifler ve öz kaynaklardan gelmiştir. Bu kaynakların % 67'si (59,7 milyar TL) kredilere, % 18'i (15,9 milyar YTL) menkul değerler cüzdanına ve % 18'i (16,2 milyar TL) likit aktiflere ayrılmıştır (TBB 2007: 36). Bu dönemde likit aktifteki artışlar yabancı para cinsinden olmuştur. Yine bu dönemde, kredi stoku artış hızı yavaşlarken, menkul değerler cüzdanı gerilemiştir.

2006 yılının ilk yarısında faiz oranlarının yükselmesiyle menkul değerler portföyünün piyasa değeri düşmüş ve öz kaynaklar küçülmüştür. Devlet iç borçlanma senetleri faiz oranlarının son çeyrekte gerilemesi ve dalgalanmanın kısa sürede düzene girmesiyle öz kaynaklar ikinci yarıda yeniden artmıştır. 2006 yılının ikinci yarısında YP mevduat artışı hızlanmış fakat TL'nin değer kazanmasıyla, YP mevduatın TL'ye oranla artışı sınırlı kalmış ve dış kaynak kullanımı azaltılmıştır. Repo aracılığıyla sağlanan kaynaklarda önemli bir artış meydana gelmiştir. 2006 yılında mevduat bankalarının bilanço büyüklüğü % 27,3 artmıştır. Mevduat bankaları grubunda yer alan kamu ve fon bankaları % 15, özel bankalar % 12 ve yabancı sermayeli bankalar ise % 186 oranında büyümüştür. Kalkınma ve yatırım bankalarının bilançolarının artış hızı ise % 19 olmuştur (TBB 2007: 37).

- **Sektör Payları**

2006 yılı içerisinde mevduat bankaları toplam aktiflerinin bankacılık sektörü içindeki payı % 97, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise % 3 olmuştur. Mevduat bankaları içerisinde yer alan kamu ve fon bankalarının payı % 32'den % 30'a, özel bankalarının payı ise % 60'dan % 55'e gerilemiştir. Yabancı sermayeli bankaların payı 7 puan artarak % 12'ye yükselmiştir (TBB 2007: 37). 2006 yılında yabancı yatırımcıların bankacılık sektörüne olan ilgisi artmaya devam etmiştir. Bankacılık sektörü içinde yabancı yatırımcıların payı % 17,4'e yükselmiştir (TCMB 2006b: 43).

Toplam mevduat içinde yabancı sermayeli bankaların payı % 10'a yükselmiştir. Buna karşın özel bankaların payı % 53'e ve kamu bankaları ile fon bankalarının payları ise % 37'ye gerilemiştir. Krediler içerisinde kamu ile fon bankalarının payları % 21'den % 22'ye ve yabancı sermayeli bankaların payı % 7'den % 15'e yükselmiştir. Özel bankaların payı ise % 68'den % 59'a gerilemiştir (TBB 2007: 38).

- **Bilanço TL-YP Yapısı ve YP Aktifler-YP Pasifler**

2006 yılı Aralık ayı itibariyle, TL ve YP aktif ve pasiflerinde artışlar devam etmiştir. TL aktifler yıllık bazda % 19, YP aktifler ise % 30 büyümüştür. TL pasifler % 19, YP pasifler ise % 29 oranında artmıştır. Bilanço içinde TL aktiflerin payı % 68'den % 66'ya, TL pasiflerin payı ise % 64'den % 62'ye gerilemiştir. Kamu bankalarının bilançosu TL ağırlıklı bir yapıdan oluşmaktadır. Kamu bankalarının TL aktiflerinin toplam aktifler içindeki payı % 78, özel bankaların ise % 60 civarındadır. Toplam kaynaklar içinde kamu

bankalarının TL kaynaklarının payı % 76 ve özel sermayeli bankaların payı ise % 57'dir (TBB 2007: 39). 2006 yılında döviz aktifleri ile döviz pasifleri arasındaki fark 13,7 milyar dolar olmuştur. Bilanço içi net döviz pozisyonunun 7,3 milyar doları özel bankalara aittir. Ayrıca yabancı para net genel pozisyonu ise 184 milyon dolar fazla vermiştir (TBB 2007: 40).

- **Aktiflerin Yapısı**

2006 yılının ilk yarısında iç talepteki canlılığın etkisiyle kurumsal ve bireysel kredi talebinde artışlar olmuş ve bu da toplam aktiflerdeki büyümeyi desteklemiştir. Buna karşın menkul kıymetler ve likit aktiflerdeki artış sınırlı kalmıştır. 2006 yılının ikinci yarısında kredi stoğu azalmaya başlamış ve likit aktifler artmıştır. Menkul değerler cüzdanı ise gerilemiştir. 2006 yılı içerisinde toplam aktifler içinde likit aktiflerin payı % 16 ve kredilerin payı % 43 düzeyine yükselirken, menkul değerler cüzdanının payı ise 3 puan azalarak % 33'e gerilemiştir. Bu dönemde duran aktifler % 12 oranında azalarak 16 milyar TL'ye gerilemiş ve toplam aktiflerdeki payı % 3'e inmiştir (TBB 2007: 40). Menkul değerler cüzdanının yapısında önemli değişimler meydana gelmiştir. Alım-satım amaçlı menkul değerlerin payı 1 puan ve vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerin payı 2 puan gerilemiş, satılmaya hazır menkul değerlerin payı ise sabit kalmıştır (TBB 2007: 41).

2006 yılında toplam krediler % 43,8 büyüyerek 210 milyar TL olmuştur. Bu kredinin % 74'ü TL, % 26'sı ise YP kredilerden oluşmuştur. 2006 yılı sonunda, krediler içinde kurumsal kredilerin payı % 69, bireysel kredilerin payı ise % 31 olmuştur. 2006 yılı sonunda mevduatlar içinde kredilerin oranı, büyük ölçekli bankalarda % 61,6, orta ölçekli bankalarda % 102,5 ve küçük ölçekli bankalarda ise % 119,9 düzeyindedir (BDDK 2006: 1). Bu dönemde de sorunlu kredilerde artış sınırlı kalmıştır. Bunda bankaların ihtiyatlı yaklaşımının etkisi büyük olmuştur (TBB 2007: 41).

2006 yılı sonunda karşılık öncesi sorunlu krediler % 14 artarak 8.550 milyon TL olmuştur. Karşılık öncesi sorunlu kredilerin toplam kredilere oranı % 4 düzeyindedir. Bu dönemde sorunlu kredilerin büyük bölümüne karşılık ayrılmıştır. Takipteki kredilerin % 91'i için özel karşılık ayrılmıştır. Karşılık sonrası takipteki kredilerde ise çok önemli bir değişiklik olmamış ve karşılık sonrası takipteki kredilerin toplam aktiflerdeki payı % 0,19'dan % 0,15'e gerilemiştir (TBB 2007: 42).

- **Pasiflerin Yapısı**

2006 yılında toplam mevduat % 22,3 oranında artmış ve toplam mevduatın pasifler içindeki payı % 61 düzeyinde kalmıştır. 296 milyar TL'ye ulaşan toplam mevduatın % 61'ini TL mevduat, % 39,4'ünü ise YP mevduat oluşturmuştur. YP mevduatın TL karşılığı % 30 ve dolar karşılığı ise % 24 artmıştır. YP mevduatın toplam pasifler içindeki payı 2 puan artarak % 24'e yükselmiştir. TL mevduat ise % 17 büyümüş ve toplam pasifler içindeki payı 2 puan azalarak % 37'ye gerilemiştir (BDDK 2006: 1). 2006 yılında mevduat dışı kaynaklar, toplam kaynakların % 21'ini oluşturuyordu. Mevduat dışı kaynaklar % 30 oranında artarak 101 milyar TL'ye ulaşmıştır. Mevduat dışı kaynakların % 70'ini bankalara olan borçlar oluşturmuştur. 2006 yılı içerisinde vade yapılarında önemli bir değişme olmamıştır. TL mevduatın ortalama vadesi 2,4 ay, YP mevduatın vadesi ise 2,7 ay düzeyindedir (TBB 2007: 43).

- **Öz Kaynaklar**

2006 yılında toplam öz kaynaklar % 8 oranında artmış ve 58 milyar TL olmuştur. Yılın ilk yarısında yaşanan dalgalanmalar sonucu faiz oranlarındaki yükselişe bağlı olarak menkul kıymet yeniden değerlemesinden doğan zararlar ve kar dağıtımının etkisiyle öz kaynaklar da sınırlı bir artış yaşanmış ve 2.809 milyon TL gerileyen sektör öz kaynakları, yılın ikinci yarısında faiz oranlarının normale dönmesiyle 7.073 milyon TL artmıştır (TBB 2007: 44). Öz kaynaklardaki artışın sınırlı olmasına rağmen, duran aktiflerdeki gerileme sonucu serbest öz kaynaklar büyümeye devam etmiş ve serbest öz kaynaklar 34 milyar TL'den, 41 milyar TL'ye yükselmiştir. Serbest öz kaynakların toplam aktiflere oranı ise % 8 düzeyinde aynı kalmıştır (TBB 2007: 45).

Tablo 2.7. Öz Kaynaklar

YILLAR	ÖZ KAYNAKLAR (Milyon TL)	SERBEST ÖZ KAYNAKLAR (Milyon TL)	NET DÖNEM KAR- ZARARI (Milyon TL)
2001	9.731	-6.991	-3.570
2002	25.695	4.145	1.437
2003	35.538	3.815	5.610
2004	45.963	23.249	6.456
2005	53.736	32.589	5.715
2006	57.996	41.007	11.090
2007	73.486	37.812	14.331
2008	82.696	58.286	12.774
2009	106.467	78.649	19.477

Kaynak: TBB

2006 yılı sonunda bankacılık sektörünün net karı artmıştır. Böylece sektörün öz kaynak karlılığı ve aktiflerinde de artışlar yaşanmıştır. Sektörün net karı % 94 artarak 11.090 milyon TL olmuştur (TCMB 2007b: 4). Kamu ve fon bankalarında net kar % 32, özel sermayeli mevduat bankalarında net kar % 237, yabancı sermayeli mevduat bankalarında net kar % 200, kalkınma ve yatırım bankalarındaki net kar ise % 7 oranında büyümüştür. Net dönem karındaki hızlı artışlar karlılık rasyolarını olumlu etkilemiş ve sektörün net aktif karlılığı % 1,4'den % 2,3'e, öz kaynak karlılığı ise % 10,6'dan % 19,1'e yükselmiştir (TBB 2007: 45). Ayrıca 2006 Aralık ayı itibariyle mevduat bankalarının öz kaynak karlılığı % 20,3 olmuştur.

- **Gelir-Gider Durumu**

2006 yılı itibariyle bankacılık sisteminin net faiz geliri % 12 oranında artmış, faiz gelirleri % 29 ve faiz harcamaları ise % 41 büyümüştür. Bu dönemde faiz marjının net kara etkisi sınırlı kalmıştır. Bunu nedeni ise; menkul kıymetler portföyünden elde edilen faiz gelirlerindeki artışın az olması ve bunun aksine bankalara repo işlemleri vasıtasıyla yapılan borçlanmanın faiz giderlerinin ivme kazanmasıdır (TBB 2007: 46). 2006 yılında, şube ve personel sayısındaki artış sonucu operasyon giderleri artmış, fakat 2006 yılında bir önceki yıl özel olarak ayrılan karşılıkların, azalmasıyla faiz dışı giderler gerilemiştir.

Bu dönemde vergi öncesi kar % 56 artmıştır. Kurumlar vergisi 10 puan azalarak % 20'ye gerilemiş ve böylece vergi karşılığı % 9 oranında düşmüştür. Ayrıca net dönem karı % 94 artarak, 11,1 milyar TL'ye yükselmiştir (TBB 2007: 47).

- **Gayri Nakdi Krediler**

2006 yılı içerisinde gayri nakdi krediler % 19, taahhütler kalemi % 40 ve türev finansal araçlar % 61 oranında artmıştır. Toplam gayri nakdi kredilerdeki artış ise % 33 olmuştur. 2006 yılının ilk yarısında oluşan dalgalanmalar sonucu ortaya çıkan kambiyo zararları, türev finansal araçlarla gerçekleştirilen dengeleme (hedge) işlemleriyle azaltılmıştır (TBB 2007: 47).

6.7. 2007 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler

2007 yılı bankacılık sistemi için ihtiyatlı bir dönem olmuştur. Dolayısıyla yılın ilk yarısında bankalar, likit kalmaya özen göstermişlerdir. Yabancı para mevduat talebi nedeniyle yurtdışı borçlanma sınırlandırılmıştır. Bu dönemde ekonomik büyüme

yavaşlamış ve likiditenin de artmasıyla, ilk yarıda kredilerdeki büyüme yavaşlamış ve ikinci yarıda tekrar ivme kazanmıştır. Kredi hacminin ivme kazanmasında, mali disiplinin sürmesi ve bankacılık sektörüne yabancı sermaye girişlerinin devam etmesi etkili olmuştur. Geçmiş yıllara göre bilançonun reel olarak büyümesi yavaşlamış ve bunda TL'nin değer kazanmasının da etkisi olmuştur (TCMB 2008: 34).

Bu dönemde bankacılık sistemini etkileyen en önemli düzenlemeler, Haziran 2007'den itibaren operasyonel riskin, sermaye yeterliliğinin hesaplanmasına dahil edilmesi olmuştur. Ayrıca Mart 2007'de yürürlüğe giren 5582 sayılı "Konut Finansmanı Sistemine İlişkin Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" olmuştur. Bu kanuna ilişkin ikincil düzenlemelerin de önemli bölümü yine 2007 yılında tamamlanmıştır (TBB 2008: 4).

2007 yılı sonunda finansal kurumların piyasa değeri 117 milyar dolar ile rekor düzeye ulaşmıştır. Mayıs 2007 itibarıyla T.C. Halk Bankası A.Ş. hisselerinin % 22'si halka açılmış ve böylece halka açık mevduat bankası sayısı 13'e yükselmiştir. 2007 yılı sonunda, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) işlem gören hisseler hariç olmak üzere, yurtdışı yerleşiklerin sektör toplam aktifleri içindeki payı % 13 olmuştur. 2007 yılında bankacılık sektöründe rekabet her zamankinden daha çekişmeli hale gelmiştir. Toplam aktifler içinde ilk beş bankanın payı % 62, ilk on bankanın payı ise % 85 olmuştur (TBB 2008: 5).

- **Banka, Şube ve Personel Sayısı**

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı 2002–2007 yılları arasında sektörde ortaya çıkan konsolidasyonun etkisiyle Aralık 2007 itibarıyla banka sayısı 50'ye inmiştir. Bu dönemde sektörde % 66 oranla en fazla mevduat bankaları faaliyet göstermekte, bu grubu % 26 oranla kalkınma ve yatırım bankaları ve % 8 oranla katılım bankaları takip etmiştir (TCMB 2007a: 29). Ayrıca bu dönemde bankacılık sektörüne yabancı yatırımcıların ilgisi devam etmiştir. Tekfen Bank A.Ş. hisselerinin % 70'i Eurobank EFG Holding'e, MNG Bank A.Ş. hisselerinin % 91'i Arab Bank PLC ve BankMed'e, Oyak Bank A.Ş. hisselerinin tamamı ise ING Bank N.V'ye satılmıştır (TBB 2008: 31).

Kriz sonrası sektöre birleşme veya satın alma yoluyla giren stratejik yatırımların büyümesi ve ekonomik büyüme ile mevcut bankaların şube ağlarını genişletme yönündeki

politikaları sonucu bankacılık sektörünün şube sayısı 2004 yılı itibariyle artış göstermeye başlamış ve Aralık 2007'de şube sayısı 8.117'ye ulaşmıştır (BDDK 2007: 1). 2007 yılında mevduat bankalarının toplam şube sayısı içindeki payı % 94,3 olurken, kalkınma ve yatırım bankalarının şube payı pek değişmemiştir. Katılım bankalarının toplam şube sayısı içindeki payı ise % 5,2'ye yükselmiştir (BDDK 2007: 2).

2007 yılı sonunda ekonomik büyüme ve finansal istikrarın devam etmesi sonucu bankacılık sektöründeki çalışan sayısı bir önceki yıla oranla % 11,3 artarak 167.760 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde mevduat bankalarında çalışan payı % 97, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda çalışan sayısı % 3'lük bir paya sahiptir. Ancak, aynı dönemde katılım bankalarının toplam personel sayısı içindeki payı % 5,5'e çıkmıştır (BDDK 2007: 5). 2007 yılında kamu sermayeli mevduat bankalarında çalışan sayısı 1.833, yabancı bankalarda çalışan sayısı 10.913 ve özel bankalarda çalışan sayısı 1.929 kişi artarken, fon bankasında çalışan sayısı ise 8 kişi azalmıştır (TBB 2008: 32).

- **Bilanço Büyüklüğü**

2007 yılı Aralık ayı itibariyle toplam aktifler, 2006 yılına göre % 16 artarak 561 milyar TL'ye yükselmiştir. Toplam aktiflerin GSYİH' ya oranı % 66 olmuştur. Toplam aktifler içinde mevduat bankalarının oranı % 93,3, kalkınma ve yatırım bankalarının oranı % 3,2 ve katılım bankalarının payı ise % 3,3'tür (BDDK 2007: 10).

2007 yılında bankacılık sektörünün toplam bilanço büyüklüğü 76 milyar TL artmıştır. Bu artışın % 58'i yani 44,2 milyar TL'si mevduattan; % 6'sı yani 4,3 milyar TL'si mevduat dışı kaynaklardan, % 20'si yani 15,5 milyar TL'si öz kaynaklardan ve % 16'sı yani 12,5 milyar TL'si diğer pasiflerden oluşmaktadır. Toplanan kaynakların % 82'si kredilere, % 10'u finansal varlıklara ve % 7'si ise diğer aktiflere ayrılmıştır (TBB 2008: 33). Bu dönemde bankacılık sektörünün bilanço büyüklüğünün GSMH'ye oranı % 68,1'dir (TCMB 2008b: 36). 2007 yılında likit aktiflerde bir gerileme olduğu görülmektedir. Fakat ters repo işlemlerinden alacaklar, nakit değerler ve merkez bankası kalemlerindeki artışlar dolayısıyla likit aktifler artmıştır. Ayrıca kredi hacmindeki büyüme yabancı para kredilerdeki artışa bağlı olarak, ikinci yarıda hızlanmıştır. Toplam kredilerin artış hızı ise 2007 yılı sonunda % 30 olmuştur. Bu dönemde TL'nin değer kazanması toplam mevduatların büyüme oranını sınırlasa da TL mevduatlar % 21, yabancı para mevduatlar % 4 olmak üzere toplam mevduatlar % 14 oranında büyümüştür (TBB 2008: 34). Bu mevduatın ise % 78,3'ü büyük ölçekli bankalar ve % 6'sı ise küçük ölçekli bankalar

tarafından toplanmaktadır (BDDK 2007: 21). Ayrıca 2007 yılının ilk yarısında döviz mevduatında önemli bir artış gözlenmiştir (TBB 2008: 34).

2007 yılı sonundaki verilere göre kamu bankaları % 14, özel sermayeli bankalar ve yabancı sermayeli bankalar ise % 16 oranında büyümüşür. Kalkınma ve yatırım bankalarının bilançolarındaki artış hızı ise % 23 olmuştur (TBB 2008: 35).

- **Sektör Payları**

2007 yılı bankacılık sektörü içinde mevduat bankalarının toplam aktiflerinin payı % 97, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise % 3 olmuştur. Kamu ve Fon bankalarının toplam payı % 30'dan % 29'a gerilerken, yabancı sermayeli bankaların payı 1 puan artarak % 16'ya yükselmiştir. Toplam mevduat içinde özel sermayeli bankaların payı % 50'ye yükselirken, yabancı sermayeli bankaların payı % 14'e gerilemiştir. Toplam krediler içinde kamu ve fon bankalarının payı 1 puan artarak % 23'e yükselirken, kalkınma ve yatırım bankalarının payı 1 puan azalarak % 4'e gerilemiştir (TBB 2008: 35).

2007 yılı sonunda yabancı sermayeli bankaların sayılarının artması sonucu aktif büyüklük içinde yabancı hissedarların payı % 24,8 olmuştur (TCMB 2008b: 36).

- **Bilanço TL-YP Yapısı ve YP Aktifler-YP Pasifler**

2007 yılı sonunda TL aktifler % 24 artmış ve YP aktifler ise % 1 oranında azalmıştır. Diğer taraftan TL pasifler % 24, YP pasifler ise % 3 oranında artmıştır. 2007 yılı içerisinde TL'nin dolar karşısında değer kazanmasıyla, TL'ye olan talep artmıştır. Bu da bilanço içinde TL kalemlerinin payını yükseltmiştir. Bilanço da yer alan TL aktiflerin payı % 71'e, TL pasiflerin payı ise % 67'ye yükselmiştir (TBB 2008: 36). Kamu bankalarında TL aktiflerin toplam aktifler içindeki payı % 80, özel sermayeli bankalarda ise % 65'dir. Ayrıca TL kaynakların toplam kaynaklar içindeki payı kamu bankalarında % 79, özel sermayeli bankalarda ise % 62'dir. Bilanço içi döviz pozisyonunu gösteren döviz aktifleri ile döviz pasifleri arasındaki fark 2007 yılında 21,7 milyar dolar olmuştur (TBB 2008: 37).

- **Aktiflerin Yapısı**

Sektörde yaşanan yeniden yapılanma ve konsolidasyonlar sonucu 2007 yılında toplam krediler % 29 oranında büyüyerek 280 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu kredilerin % 75'i TL, % 25'i ise yabancı para kredilerden oluşmaktadır. 2007 sonu itibariyle, krediler içinde kurumsal kredilerin payı % 68, bireysel kredilerin payı ise % 32 olmuştur. 2007

yılında özel sermayeli bankalar, toplam kredilerin % 46,6'sını kullandırmışlardır (BDDK 2007: 16).

2007 yılı içerisinde kredilerin toplam aktifler içindeki payı % 48'ye yükselirken, menkul değerler cüzdanının payı % 31 ve likit aktiflerin payı ise % 13'e düşmüştür (TCMB 2007a: 32). Toplam krediler içerisinde bireysel kredilerin payı artmaya devam etmiştir. Bireysel krediler içinde, konut kredilerinin payı % 34, kredi kartlarının payı % 29 ve taşıt kredilerinin payı ise % 6 olmuştur (TBB 2008: 38). Bu dönemde sorunlu krediler de artışlar gözlenmiştir. Sorunlu krediler, bireysel kredilerde % 33, ticari kredilerde ise % 17 oranında büyümüştür. 2007 yılı içinde takipteki kredilerin % 88'i için özel karşılık ayrılmıştır. Karşılık sonrası takipteki kredilerde önemli bir değişiklik gözlenmemiştir (TBB 2008: 39).

- **Pasiflerin Yapısı**

2007 yılında toplam mevduat % 14 artmasına rağmen, pasifler içindeki payı % 64 seviyelerine düşmüştür. YP mevduatın TL karşılığı % 4, dolar karşılığı ise % 26 oranında artış göstermiştir. YP mevduatın toplam pasifler içindeki payı da % 22'ye inmiştir. TL mevduat % 21 oranında büyürken, toplam pasifler içindeki payı % 41 olmuştur. Bununla beraber 357 milyar TL'ye ulaşan toplam mevduatın % 65'ini TL mevduat, % 35'ini ise YP mevduat oluşturmuştur. Toplam mevduatın TL mevduat içindeki payı kamu ve fon bankalarında % 79, özel bankalarda % 59 ve yabancı bankalarda ise % 53 düzeyinde olmuştur (TBB 2008: 39).

2007 yılı sonunda mevduat dışı kaynaklar % 5 artarak 92 milyar TL'ye ulaşmıştır. Toplam kaynakların % 16'sını içeren mevduat dışı kaynakların % 65'i alınan kredilerden toplanmaktadır. Bu dönemde mevduatların vade yapılarında çok önemli bir değişiklik gözlenmemekle birlikte toplam mevduatın ortalama vadesi 2,5 ay düzeyinde gerçekleşmiştir. TL mevduatın ortalama vadesi 2,3 ay, YP mevduatın vadesi ise 2,8 ay düzeyinde gerçekleşmiştir (TBB 2008: 40).

- **Öz Kaynaklar**

Bankacılık sektöründeki istikrar ve büyüme potansiyeli açısından büyük öneme sahip olan öz kaynaklar 2007 yılında % 27 oranında artarak 73 milyar TL olmuştur. Bunun yanı sıra dolar bazında öz kaynaklar % 54 oranında büyümüştür. Bu büyümenin en önemli nedeni; ödenmiş sermayedeki, dönem karı ve yedek akçelerdeki artışlardır. Ayrıca bir

önceki yıla oranla 2007 yılında geçmiş yıl zararı azalmıştır. Toplam öz kaynaklar büyük ölçekli bankalarda yoğunlaşmaktadır (BDDK 2007: 29).

2007 yılı sonunda öz kaynakların toplam aktiflere oranı % 13'e yükselmiştir. Öz kaynaklardaki hızlı büyüme ve duran aktifler ile net takipteki alacaklar kalemlerindeki gerileme sonucu serbest öz kaynaklar da büyüme gözlenmiştir. Serbest öz kaynaklar, 51 milyar TL'ye yükselmiş ve toplam aktiflere oranı 1,2 puan artarak % 9 olmuştur (TBB 2008: 40).

Sermaye yeterlilik rasyosu, bir önceki yıla oranla 2 puan gerileyerek, 2007 sonunda % 19,1 olmuştur. Bu gerilemenin nedeni ise; kredi stokunun öz kaynaklardan daha hızlı artış sonucu yüksek risk ağırlığına sahip kalemlerdeki hızlı artış ve Haziran 2007'den itibaren operasyonel riskin hesaplanmaya başlanmasıdır (TCMB 2007a: 36).

Bankacılık sektöründe kârlılık kalıcı bir finansal istikrar için oldukça önemlidir. 2007 yılında bankacılık sektörünün net karı % 31 artarak 14.331 milyon TL olmuştur. Bu net kârın %75,6'sı büyük ölçekli bankalarca sağlanmıştır. Net kar, kamu bankalarında % 21, özel sermayeli mevduat bankalarında % 58, yabancı sermayeli mevduat bankalarında % 8, kalkınma ve yatırım bankalarında ise % 17 oranında büyümüştür (BDDK 32007: 4). Büyümenin nedeni; iştirak satışları, ücret, komisyon ve hizmet gelirlerindeki artışlar, net ticari zararın pozitif olması ve kredi hacmindeki artışın sürmesi sonucu net faiz gelirlerinin artmasıdır (TBB 2008: 42).

Sektörün net aktif karlılığı % 2,6'ya, öz kaynak karlılığı ise % 19,5'e yükselmiştir. Kamu ve özel bankaların aktif karlılıkları artarken; yabancı bankalar ile yatırım ve kalkınma bankalarının net aktif karlılıkları azalmıştır (TCMB 2007a: 34).

- **Gelir-Gider Durumu**

2007 yılında bankacılık sisteminin net faiz geliri % 22 oranında büyümüştür. Yanı sıra faiz gelirleri % 26, faiz harcamaları ise % 28 yükselmiştir. Ayrıca faiz dışı gelirler, iştirak satışlarından sağlanan gelirler ile ücret ve komisyon gelirlerindeki artış sonucu az da olsa artmıştır. Faiz dışı giderler ise şube ve personel sayısındaki artışa bağlı olarak yükselmiştir. Böylece net faiz dışı gelir ve gider açığı büyümüştür. TL'nin dövizler karşısında değer kazanması ve açık pozisyona bağlı olarak net kambiyo gelirlerinin pozitif yönlü olmasıyla, diğer faiz dışı gelir-gider dengesi 2007 yılı karını olumlu yönde etkilemiştir. 2007 yılında vergi öncesi kar % 25, vergi karşılığı % 5 oranında artmıştır.

Böylece net dönem karı % 31 oranında artarak, 14,3 milyar TL'ye yükselmiştir (TBB 2008: 43).

Tablo 2.8. Gelir-Gider Durumu

YILLAR	NET FAİZ GELİRİ (Milyon TL)	NET FAALİYET KAR-ZARARI (Milyon TL)	NET DÖNEM KAR- ZARARI (Milyon TL)
2001	13.048	-	-5.164
2002	12.799	5.277	2.357
2003	11.256	9.326	5.610
2004	17.678	11.620	6.456
2005	18.295	8.706	5.715
2006	20.573	14.144	11.090
2007	25.748	17.571	14.331
2008	30.852	15.822	12.774
2009	41.818	24.067	19.477

Kaynak: TBB

- **Gayri Nakdi Krediler**

2007 yılı sonunda türev finansal araçlar % 51 ve taahhütler kalemi ise % 48 oranında artmıştır. Türev finansal araçlardaki artış özel bankalardan, diğer taahhütler kalemindeki artışlar ise yabancı bankalar kalemlerinden kaynaklanmaktadır. Bu dönemde garanti ve kefaletler % 10, emanet ve rehinli kıymetler ise % 8 artmıştır. Böylece toplam gayri nakdi kredilerdeki artış % 10 olmuştur (TBB 2008: 43).

2007 yılı itibariyle, büyük ölçekli bankaların gayri nakdi kredilerdeki payı % 52,5, orta ölçekli bankaların payı % 31,6 ve küçük ölçekli bankaların payı ise % 15,8'dir (BDDK 2007a: 31).

6.8. 2008 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler

2008 yılının ilk üçteyğinde bankalar kredi kullandırmaya ağırlık vermişler fakat son çeyrekte risklerin artması ve likiditenin önem kazanmasıyla ihtiyatlı davranmaya başlamışlardır. Bu dönemde sağlanan kaynakların % 75'i kredi olarak kullanılmış, menkul değerler cüzdanının toplam bilanço içindeki payı gerilemiş, likit varlıklar ise bilanço içindeki payını korumuştur. Ayrıca bilanço içinde TL kalemlerin payı artmıştır. 2008 yılının üçüncü çeyreğinde ise sektörün karlılık performansında azalma olmuştur. Bu azalmada en önemli unsur, bankaların tahsili gecikmiş alacaklarını tahsil edememeleridir (TCMB 2008a: 5).

2008 yılının son aylarında küresel finans sistemindeki sorunlar ve bu sorunların ekonomiye olumsuz yansımaları sonucu, bankalarda bilhassa döviz cinsinden kaynak kaybı yaşanmış ve yurtdışı kaynak temini zorlaşmıştır. TL'nin değer kaybı ve hisse senetlerinin değerlerinin düşmesi, finansal varlıklara olan talebi düşürmüştür. 2008 yılı sonunda finansal kurumların piyasa değeri 45 milyar dolar düzeyine gerilemiştir (TBB 2009a: 7).

2008 yılının son çeyreğinde ekonomideki olumsuz gelişmeler sonucu bankacılık sistemi, özellikle döviz cinsinden likit varlıklarını artırmaya ve kredi stokunun kalitesini korumaya yönelmiştir. Kredi standartları yükseltilmiş, kredi stokunun artış hızı yavaşlamıştır. Bu dönemde yurtdışından temin edilen kaynaklar dolar bazında gerilemiş, repo ve döviz tevdiat hesaplarından sağlanan fonlar azalmıştır. Ayrıca bu dönemde TL'nin başlıca yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi sonucu, hem aktif, hem pasif tarafta, YP kalemlerin payı artmıştır. Sektörün yabancı para net genel pozisyonu çok sınırlı olduğundan, önemli bir kur riski oluşmamıştır. Faiz riskinin ise, BDDK'nın düzenlemeleri sonucu kontrol altına alındığı görülmektedir (TBB 2009a: 7).

- **Banka, Şube ve Personel Sayısı**

2008 yılında Türkiye'de faaliyet gösteren banka sayısı 49'dur. 49 bankanın 4 tanesi katılım bankası, 32 tanesi mevduat bankası, 13 tanesi ise kalkınma ve yatırım bankasıdır. Mevduat bankalarından 3'ü kamusal sermayeli, 10 tanesi ise özel sermayeli bankadır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesinde 1 banka bulunmaktadır. Kalkınma ve yatırım bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 6'sı özel sermayeli ve 4'ü yabancı sermayeli bankadır (TCMB 2009b: 47).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun 13 Kasım 2008 ve 2893 sayılı Kararı ile Unicredit Banca di Roma S.P.A.'nın İstanbul şubesinin faaliyetlerine son verilmesi ve iradi tasfiyesine izin verilmesi talebinin onaylanmasına karar verilmiştir. Yine bu dönemde Tekfenbank A.Ş.'nin ticari unvanı 11 Ocak 2008 tarihinde "Eurobank Tekfen A.Ş." olarak; Banca di Roma S.P.A.'nın ticari unvanı 26 Mart 2008 tarihinde "Unicredit Banca di Roma S.P.A." olarak; Oyak Bank A.Ş.'nin ticari unvanı 7 Temmuz 2008 tarihi itibarıyla "ING Bank A.Ş." olarak ve Çalık Yatırım Bankası A.Ş.'nin ticari unvanı 1 Ağustos 2008 tarihi itibarıyla "Aktif Yatırım Bankası A.Ş." olarak değişmiştir (TBB 2009a: 37).

2008 yılında uluslararası piyasalardaki olumsuz etkilerin yoğun bir şekilde hissedilmesine rağmen mevcut şube sayısı 2008 yılında da artmıştır. Toplam şube sayısı 1.172 artarak 8.790'a yükselmiştir. Mevduat bankalarının şube sayısı 1.171, kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayısı 1 adet artmıştır. Özel mevduat bankalarının şube sayısı 665, kamu mevduat bankalarının şube sayısı 213 ve yabancı sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı 293 adet artmıştır (BDDK 2008a: 18).

2008 yılında bankaların personel sayılarında da artışlar gözlenmiştir. Kamu mevduat bankalarının çalışan sayısı 2.277, özel bankaların çalışan sayısı 7.009 ve yabancı bankaların çalışan sayısı 3.860 kişi artarken, fon bankalarında çalışan sayısı ise 58 kişi azalmıştır. Ayrıca kalkınma ve yatırım bankalarında çalışan sayısı da 49 kişi azalmıştır. Buna göre banka çalışanlarının % 97'si mevduat bankaları, % 3'ü kalkınma ve yatırım bankaları tarafından istihdam edilmiştir (TBB 2009a: 38). Bankacılık sektöründe çalışanların % 25'i kamu mevduat bankalarında, % 48'i özel mevduat bankalarında ve % 24'ü yabancı sermayeli mevduat bankalarında çalışmaktadır.

- **Bilanço Büyüklüğü**

2008 yılı sonunda toplam aktifler bir önceki yıla göre % 26 artarak 706 milyar TL'ye yükselmiştir. Toplam aktiflerin GSYİH'ye oranı 2008 yılı sonunda % 74 olmuştur. 2008 yılı içerisinde toplam aktifler içinde büyük ölçekli bankaların payı artmıştır (BDDK 2008b: 1). Toplam aktiflerde büyüme kamu bankalarında % 27, özel bankalarda % 26 ve yabancı sermayeli bankalar da ise % 24 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının bilançolarındaki artış hızı % 21 olmuştur.

2008 yılının ilk üçteyinde kredi talebinin canlanması, enflasyonun yükselmesi ve yurtdışı kaynak kullanımının devam etmesi nedeniyle toplam aktiflerin TL bazında yıllık büyüme hızı % 16'dan % 25'e çıkmıştır. 2008 yılının son çeyreğinde ise ekonominin daralması, TL'nin değerinin düşmesi ve yurtdışı kaynak kullanımının sınırlanmasıyla toplam aktiflerdeki büyüme hızı durmuştur. 2008 yılı itibariyle bankacılık sektörünün toplam bilanço büyüklüğü, 145 milyar TL artmıştır. Bu artışın % 67'si mevduattan; % 23'ü mevduat dışı kaynaklardan, % 6,4'ü öz kaynaklardan ve % 4,6'sı diğer pasiflerden gelmiştir. Bilançoda oluşan bu kaynakların % 60'ı kredilere, % 22'si menkul değerler cüzdanına, % 18'i likit aktiflere ayrılmıştır (TBB 2009a: 40).

2008 yılında büyük ölçekli bankaların toplam Menkul Değerler Portföyü'ndeki payı % 87,5 ile en büyük paya sahiptir. Bu dönemde bankacılık sektöründeki toplam MDP'nin büyük çoğunluğu mevduat bankaları tarafından tutulmakta olup kamu mevduat bankalarının payı bir önceki yıla oranla 1,6 puan artışla % 43,6'ya yükselmiştir (BDDK 2008b: 7).

- **Sektör Payları**

2008 yılında mevduat bankalarının toplam aktiflerinin sektör içindeki payı % 97, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise % 3 olmuştur. Toplam mevduat içinde yabancı sermayeli bankaların payı % 13'e gerilerken, özel sermayeli bankaların payı % 51'e yükselmiştir. Toplam mevduatın % 78,6'sı büyük ölçekli, % 15,2'si orta ölçekli ve % 6,3'ü küçük ölçekli bankalardadır. 2008 yılında en çok mevduat toplayan banka; T.C. Ziraat Bankası olmuştur (BDDK 2008b: 13).

Toplam krediler içinde kamu bankalarının toplam payı % 23'ten % 24'e yükselirken; yabancı bankaların payı 1 puan azalarak % 18'e gerilemiştir (TBB 2009b: 41).

- **Bilanço TL-YP yapısı ve YP aktifler-YP pasifler**

2008 yılı sonunda TL aktifler yıllık bazda % 22, YP aktifler ise % 35 oranında artmıştır. Bunların yanı sıra TL pasifler % 23, YP pasifler ise % 32 oranında artmıştır. Bu dönemde TL'nin yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi ile bilanço içinde YP kalemlerin payı yükselmiş; bilanço içinde TL aktiflerin payı % 71'den % 69'a, TL pasiflerin payı ise % 67'den % 65'ye gerilemiştir. 2008 yılında toplam aktifler içinde kamu bankalarının TL aktiflerinin payı % 77, özel bankalarda ise bu oran % 63 düzeyindedir. Ayrıca toplam kaynaklar içinde kamu bankalarının TL kaynaklarının payı % 76 iken, özel bankalarda bu oran % 61 olmuştur (TBB 2009a: 42).

- **Aktiflerin Yapısı**

2008 yılının son çeyreğinde uluslararası piyasalardaki olumsuz gelişmeler, Türkiye ekonomisinde etkili olmaya başlamış ve bu da bankacılık sektörünün aktif yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu dönemde döviz likiditesi önem kazanmış, menkul değerler cüzdanı artmış, arzın ve talebin düşmesi nedeniyle, krediler azalmıştır (TBB 2009a: 43).

2008 yılının üçüncü çeyreğinin sonunda toplam krediler, % 39 oranında büyüme hızına ulaşmış ve son çeyrekte toplam krediler azalmaya başlamış ve yıllık bazda % 31 oranında büyüyerek 366 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu dönemde kredilerin % 70'i TL, % 30'u ise yabancı para kredilerden oluşmuştur. 2008 yılı sonunda kredilerin % 68'ini kurumsal krediler ve % 32'sini hane halkının kullandığı krediler oluşturmuştur (TCMB 2008a: 12).

2008 yılında toplam aktiflerin içinde kredilerin payı 2 puan artarak % 52 ve likit aktiflerin payı 1 puan artarak % 14'e yükselirken, menkul değerler cüzdanının payı ise 2 puan azalarak % 29'a düşmüştür. 2008 yılında bir önceki yıla oranla bireysel kredilerin oranında bir azalma görülmüştür. Tüketici kredileri ve kredi kartlarından oluşan bireysel kredilerin oranı 2008 yılında % 23,3'e gerilemiştir. 2008 yılında bireysel kredilerin gelişim hızındaki azalmanın etkisiyle toplam krediler içindeki payı % 31,9'a gerilemiştir (BDDK 2008b: 38). Bireysel krediler içinde, konut kredilerinin payı % 32, kredi kartlarının payı % 30, taşıt kredilerinin payı % 5 ve diğer bireysel kredilerin payı ise % 33 olmuştur (TBB 2009a: 44). 2006 yılından itibaren yavaşlama eğilimi gösteren konut kredileri, 2008 yılında % 19,8 artış göstermesine rağmen konut kredilerinin büyüme hızı 2008 yılı sonlarında özellikle bir yavaşlama göstermiştir (BDDK 2008b: 38).

2008 yılı sonunda bankacılık sektörünün toplam kredilerin içinde ticari kredilerin payı % 68,1 olup, bu kredinin % 89,4'ü mevduat bankaları, % 4,6'sı yatırım bankaları, % 6,1'i ise katılım bankaları tarafından sağlanmaktadır (BDDK 2008b: 37).

2008 yılında karşılık öncesi takipteki krediler % 34 oranında artmış ve takipteki krediler içinde bireysel kredilerin oranı % 62, kurumsal kredilerin oranı ise % 24 oranında büyümüştür. Takibe düşen kredi kartlarının oranı % 32, tüketici kredilerinin oranı ise % 107 oranında gerçekleşmiştir. Takipteki kredilerin artış oranı, 2008 yılı sonu itibariyle % 34 olmuştur. Takipteki krediler için ayrılan karşılık oranı ise % 88'den % 81'e gerilemiştir. Bu oran, kamu bankalarında % 88, özel bankalarda % 80 ve yabancı bankalarda % 76 düzeyinde gerçekleşmiştir. Karşılık sonrası takipteki kredilerin toplam kredilere oranı ise % 0,4'ten % 0,7'ye yükselmiştir (TBB 2009a: 45).

- **Pasiflerin Yapısı**

2008 yılında toplam mevduat % 27 oranında büyümüş ve pasifler içindeki payı 1 puan artarak % 64 olmuştur. YP mevduatın TL karşılığı % 30 oranında artarken, dolar

karşılığı % 1 oranında daralmıştır. Toplam pasifler içinde YP mevduatın payı % 23'e yükselmiştir. Fakat TL mevduat % 25 oranında büyümüş ve toplam pasifler içindeki payı değişmeyerek % 41 düzeyinde kalmıştır. Böylece 453 milyar TL'ye ulaşan toplam mevduatın % 64'ünü TL mevduat, % 36'sını ise YP mevduat oluşturmuştur. Toplam mevduat içinde TL mevduatın oranı kamu bankalarında % 74, özel bankalarda % 59 ve yabancı bankalarda ise % 58'dir (TBB 2009a: 45).

2008 yılında mevduat dışı kaynaklar TL'nin değer kaybetmesi sonucu % 37 oranında artarak 125 milyar TL'ye ulaşmıştır. Mevduat dışı kaynakların % 62'sini bankalara olan borçlar ve % 33'ünü repo işlemleri oluşturmaktadır. Yine bu dönemde toplam krediler içinde yurtdışından sağlanan kredilerin payı % 11 düzeyinde gerçekleşmiştir (TBB 2009a: 46).

2008 yılında TL mevduatın ortalama vadesi 2,2 aya gerilemiş; YP mevduatın 2,8 ay olan ortalama vadesi ise değişmemiştir. Buna rağmen toplam mevduatın ortalama vadesi 2,4 ay düzeyinde gerçekleşmiştir (TBB 2009a: 47).

- **Öz Kaynaklar**

Öz kaynaklar, bankacılık sektörünün finansal dalgalanmalara karşı en önemli koruyucu unsurlarındandır. Toplam öz kaynaklar % 13 oranında ve 83 milyar TL olmuştur. Dolar bazında öz kaynaklar % 14 oranında daralmıştır. Artışın sınırlı kalmasının nedeni; sermaye artışının azalması ve karın nominal olarak gerilemesidir. 2002 yılından itibaren ilk defa öz kaynaklar ve serbest öz kaynaklar, dolar bazında gerilemiş ve bunun nedeni ise; TL'nin yabancı paralar karşısında değer kaybetmesidir. 2008 yılı sonunda öz kaynakların toplam aktiflere oranı % 11,7'ye gerilemiştir. Öz kaynaklardaki artışın azalmasına bağlı olarak serbest öz kaynakların artış hızı da yavaşlamıştır. Serbest öz kaynaklar (öz kaynaklar-duran varlıklar-karşılık sonrası tahsili gecikmiş alacaklar) 58 milyar TL'ye yükselmiştir. Serbest öz kaynakların toplam aktiflere oranı 0,7 puan azalarak % 8,3 olmuştur (TBB 2009a: 47).

2008 yılı sonunda sermaye yeterliliği standart rasyosu, bir önceki yıla oranla 0,9 puan gerileyerek % 18 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu gerilemenin nedeni ise; takipteki kredilerdeki hızlı artış ve öz kaynakların kredi stokundan yavaş artmasıdır (TCMB 2009b: 53).

2008 yılsonu itibarıyla bankacılık sektörün net karı % 11 oranında azalarak 12.774 milyon TL olmuştur. Net kârın % 73,9'u büyük ölçekli bankalar, % 12,9'u orta ölçekli bankalar ve % 13,3'ü küçük ölçekli bankalar tarafından paylaşılmaktadır. 2008 yılında net kar içinde en fazla paya sahip olan bankalar % 88,3 oranla mevduat bankaları olmuştur (BDDK 2008b: 23). Bunun yanı sıra net kar, kamu bankalarında % 13, yabancı bankalarda % 18 ve özel sermayeli mevduat bankalarında % 9 azalırken, kalkınma ve yatırım bankalarında ise % 7 oranında büyümüştür. Bu azalışın nedeni ise; tahsili gecikmiş alacaklar için ayrılan karşılıklardaki artış, karşılık sonrası net faiz gelirlerinin büyümesindeki azalma, TL'nin değer kaybetmesi sonucu oluşan kambiyo zararının faiz dışı gelirleri düşürmesi ve operasyonel giderlerdeki artıştır (TBB 2009a: 48).

2008 yılında sektörün net aktif karlılığı % 1,9'a, öz kaynak karlılığı ise % 16,5'e gerilemiştir (TCMB 2009b: 51).

- **Gelir-Gider Durumu**

2008 yılında bankacılık sisteminin net faiz geliri % 20 oranında büyümüştür. Bunun yanı sıra faiz gelirleri % 22, faiz harcamaları ise % 23 oranında yükselmiştir. Bilhassa 2008 yılının son çeyreğinde net faiz marjı daralmıştır. Bunun nedeni; tahsili gecikmiş alacaklardaki hızlanma ve kredilerdeki yavaşlamadır. Bu dönemde hizmet gelirleri, ücret ve komisyon gelirlerindeki artış kar hacmini olumlu, kambiyo zararı ise kar hacmini olumsuz etkilemiştir. Ayrıca TL'nin başlıca paralar karşısında değer kaybetmesiyle beraber net kambiyo gelirlerinin eksiye düşmesiyle kar hacmi sınırlanmıştır (TBB 2009a: 49). 2008 yılı içerisinde artan şube ve personel sayısındaki artış sonucu diğer faaliyet giderleri hızlanmıştır.

Vergi öncesi kar % 10, vergi karşılığı ise % 6 oranında daralmıştır. Bu gelişmeler sonucu sektörün net dönem karı % 10,8 oranında azalarak, 12,7 milyar TL'ye gerilemiştir (TCMB 2009b: 49).

- **Gayri Nakdi Krediler**

2008 yılında gayri nakdi kredilerin artış hızında bir azalma gözlenmiştir (BDDK 2008a: 21).

Tablo 2.9. Gayri Nakdi Krediler

YILLAR	GARANTİ VE KEFALETLER	TAAHÜTLER	TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR
2001	37.341	18.111	-
2002	44.835	29.015	25.424
2003	45.647	53.526	34.280
2004	55.712	85.040	38.974
2005	64.856	68.230	65.894
2006	77.026	187.875	106.257
2007	83.958	125.663	157.917
2008	105.997	149.750	192.576
2009	114.382	187.300	246.195

Kaynak: TBB

Bu dönem de garanti ve kefaletler % 26, taahhütler kalemi % 19 ve türev finansal işlemler % 22 oranında artmıştır. Emanet ve rehinli kıymetlerdeki artış ise % 36 olmuştur. 2008 yılı içerisinde türev finansal araçlar kalemi yıllık bazda % 22 artış göstermiş fakat 2008 yılının son 4 ayında, TL'nin değer kaybetmesiyle % 18 gerilemiştir. Emanet ve rehinli kıymetler dışında bütün alt kalemler dolar bazında gerilemiştir (TBB 2009a: 50).

6.9. 2009 Yılındaki Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler

2008 yılının son çeyreğinde dünya piyasalarına yayılan krizin küresel piyasalarda oluşturduğu olumsuz gelişmeler, 2009 yılının ilk çeyreğinde Türkiye ekonomisini etkilemeye devam etmiştir. Bu dönemde üretim azalmış, dış ticaret hacmi daralmış, bütçe açığı büyümüş ve bunların sonucunda işsizlik artmıştır. Ayrıca enflasyon ve faiz oranı gerilemiştir. Ekonomik faaliyetlerdeki küçülmeler nedeniyle kredi stokunun kalitesindeki bozulma devam etmiş, takipteki krediler artmıştır. Takipteki kredilerin artmasıyla, kredi piyasası da olumsuz yönde etkilenmiştir. 2009 yılında bankalar risk unsurunun fazlaşmasıyla kredi vermekte temkinli davranmışlardır (TCMB 2010: 37). 2009 yılında kaynakların ortalama vadesi kısaltmaya devam etmiş ve bankacılık sektörünün gelir gider yapısının finansal varlık fiyatlarına hassasiyeti yükselmiştir. Ayrıca vade uyumsuzluğu sonucu faiz oranlarındaki gerileme kar hacmini olumlu etkilemiştir. Yıllık bazda karlılık 2008 yılına oranla azalmıştır.

Bu dönemde öz kaynaklar, ödenmiş sermaye ve olağanüstü yedeklerdeki artışa bağlı olarak artmıştır. Bununla birlikte yabancı para net genel pozisyonu pozitif bakiye vermiş ve likit varlıklar yüksek düzeyde tutulmaya çalışılmıştır (TBB 2009d: 1)

- **Banka, Şube ve Personel Sayısı**

2009 yılı sonunda faaliyet gösteren banka sayısı 49'dur. Bu 49 bankanın 32 tanesi mevduat bankası, 13 tanesi kalkınma ve yatırım bankası, 4 tanesi ise katılım bankasıdır. Mevduat bankalarından 3 tanesi kamu sermayeli, 11 tanesi özel sermayeli ve 17 tanesi yabancı sermayeli bankadır (BDDK 2009a: 36).

2009 yılı sonunda bankaların şube sayılarında artış yaşanmıştır. Şube sayısı 246 artmıştır. 2009 yılında bir önceki yıla oranla şube sayısı kamusal mevduat bankalarında 114, özel sermayeli mevduat bankalarında 100, yabancı sermayeli mevduat bankalarında ise 36 adet artarken, kalkınma ve yatırım bankalarında 4 adet azalmıştır (TBB 2009d: 2).

2009 yılının son çeyreğinde personel sayısı 1.642 artmıştır. 2009 yılı sonunda bir önceki yıla oranla bankalarda çalışan sayısı kamusal sermayeli mevduat bankalarında 1.523 kişi, özel sermayeli mevduat bankalarında 113 kişi, kalkınma ve yatırım bankalarında ise 66 kişi artarken, fon bankasında 6 kişi, yabancı sermayeli mevduat bankalarında ise 891 kişi azalmıştır. 2009 yılı sonunda, banka çalışanlarının % 26'sı kamusal sermayeli mevduat bankaları, % 48'i özel sermayeli mevduat bankaları, % 23'ü yabancı sermayeli mevduat bankaları ve % 3'ü ise kalkınma ve yatırım bankaları tarafından istihdam edilmiştir. 2009 yılı sonu itibariyle mevduat bankalarında çalışan sayısı 5.221, kamu bankalarında çalışan sayısı 14.952, özel bankalarda çalışan sayısı 7.479 ve yabancı sermayeli bankalarda çalışan sayısı ise 2.334 olmuştur (TBB 2009d: 29).

- **Bilanço Büyüklüğü**

2009 yılı sonunda 2008 yılına oranla toplam aktifler % 13,8 büyüyerek, 833,9 milyar TL olmuştur. Aktiflerin içinde en yüksek paya 35,5 oranıyla, menkul kıymetler portföyü sahiptir. Toplam bilanço içinde mevduat kaleminin oranı % 13,2 büyüyerek % 61'lik bir paya sahip olmuştur (BDDK 2009a: 39).

Mart 2009'da bankacılık sektörünün toplam bilançosu, diğer dönemlere oranla daha yavaş büyümüş ve 113,3 milyar TL artış kaydetmiştir. Bu artışın % 63'ü mevduattan; % 22'si mevduat dışı kaynaklardan % 13'ü öz kaynaklardan gelmiştir. Bu sağlanan kaynakların % 43'ü kredilere, % 34'ü finansal varlıklara, % 22'si likit aktiflere ayrılmıştır (BDDK 2009b: 3).

2009 yılının ilk çeyreğinde bilanço büyümesi yavaşlamış ve bilanço büyüklüğü dolar bazında azalmıştır. Ayrıca toplam krediler gerilemiş, kaynakların tamamına yakını kamu

kesimi borçlanma ihtiyacının artması sonucu menkul kıymetler portföyüne ayrılmıştır. Mart 2009'da bir önceki yıla göre aktif toplamı, fon bankası dışında mevduat bankalarında artmıştır. Kalkınma ve yatırım bankalarının aktif toplamı ise % 20 oranında artış göstermiştir. Mart 2009'da da mevduat bankalarının bilanço büyüklüğü % 18,5 artmıştır. Sektörde faaliyet gösteren 32 mevduat bankasının 11 tanesi sektör ortalamasının üzerinde büyüme göstermiştir (TBB 2009d: 3).

- **Sektör Payları**

2009 yılı sonunda toplam aktifler kalemi bir önceki yıla oranla % 13,8 büyümüştür. Bu büyümenin % 3,4'ü kredilerden, % 9,4'ü ise menkul değerler portföyünden gelmektedir (BDDK 2009a: 40).

2009 yılı Mart ayı itibariyle 2008 yılına oranla sektör toplam aktifleri içinde, mevduat bankalarının payı değişmeyerek % 97 ve mevduat kabul etmeyen bankaların payı ise yine değişmemiş, % 3 seviyesinde gerçekleşmiştir. Toplam aktifler içinde kamu bankalarının payı 1 puan artarken, yabancı bankaların payı 1 puan azalmıştır. Bunun yanı sıra toplam mevduat içinde özel bankaların payı 2 puan artarak % 51'e yükselirken; yabancı bankaların payı ise 2 puan azalmıştır. Toplam kredilerde kamu bankalarının payı 3 puan artarken; özel bankaların payı 1 puan ve yabancı bankaların payı 2 puan azalmıştır (TBB 2009d: 3).

2009 yılı sonunda toplam mevduatın % 76,3'lük kısmı kredilere dönüşmüştür. Geçen yıla oranla krediler içinde en yüksek artış % 11,3'lik bir artışla tüketici kredilerinde görülmüştür. Bu dönemde mevduat faiz oranlarında % 9,9; kredi faiz oranlarında ise % 6,5'lik bir düşüş görülmüştür (BDDK 2009a: 41).

- **Bilanço TL-YP Yapısı ve YP Aktifler-YP Pasifler**

2009 Mart ayı itibariyle bir önceki yıla oranla sektör bilançosunda TL aktifler % 17, YP aktiflerin TL karşılığı ise % 22 oranında büyümüştür. Buna karşın TL pasifler % 19, YP pasiflerin TL karşılığı ise % 18 oranında yükselmiştir. Bilanço içinde YP aktiflerin payı 1 puan artarak % 32'ye yükselmiş ve YP pasiflerin payı 1 puan azalarak % 35 düzeyine gerilemiştir. 2009 Mart ayında bankacılık sektörünün bilanço içi YP aktif ile YP pasif farkı, 14,5 milyar dolara gerilemiştir (TBB 2009d: 3)

2009 yılı Mart ayı itibariyle bankacılık sisteminin toplam varlıklarının % 32'sinin vadesi 3 ayın; % 53'ünün vadesi ise 1 yılın altındadır. Toplam varlıkların % 47'si 1 yıl ve

üzeri vadeye sahiptir. Buna karşılık toplam yükümlülüklerin % 72'sinin vadesi 3 ayın, % 79'unun vadesi ise 1 yılın altındadır. Toplam yükümlülüklerin % 21'i 1 yıl ve üzeri vadeye sahiptir (TBB 2009d: 4).

- **Aktiflerin Yapısı**

2009 yılı Mart ayında toplam aktifler içinde kredilerin payı % 50'ye gerilemiş; likit aktiflerin payı ise % 14'e yükselmiştir. Finansal varlıkların payı değişmemiştir. Karşılıkların takipteki kredileri karşılama oranı düşmüştür. Bunun nedeni ise; takipteki krediler özel karşılıklardan daha hızlı artmıştır (TBB 2009d: 4). 2009 yılı Eylül ayı itibariyle toplam aktifler içinde kredilerin payı 3 puan azalmış, menkul kıymetlerin payı ise 4 puan artarak % 30 olmuştur (TCMB 2009a: 47).

Bu dönemde YP krediler, TL kredilerden ve bilançodan daha hızla artmıştır. Bu gelişimde TL'nin dolar karşısında değer kaybetmesinin de etkisi olmuştur. TL kredilerin toplam aktiflerdeki payı 2 puan azalarak % 35'e gerilerken, YP kredilerin payı ise 1 puan artarak % 16'ya yükselmiştir. Mart 2009'da mevduatın krediye dönüşme oranı, % 79'a gerilemiştir. Bu oran kamu bankalarında % 54, özel bankalarda % 84 ve yabancı sermayeli bankalarda % 102 olmuştur (TBB 2009d: 4).

2009 yılı Mart ayı itibariyle takipteki alacaklar bir önceki döneme oranla % 37,9 artış göstermiştir. Karşılık öncesi takipteki kredilerin bilanço içindeki payı % 2,2, toplam kredilere oranı ise % 4,4 düzeyine yükselmiştir. Özel karşılıklar düşüldükten sonra takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payı ise % 0,9 olmuştur. Takipteki kredilerin % 79'u için özel karşılık ayrılmıştır. Mart 2009'da karşılık öncesi takipteki alacakların toplam kredilere oranı mevduat bankalarında % 4,5 olarak gerçekleşmiştir (BDDK 2009b: 4).

- **Pasiflerin Yapısı**

2009 yılı Mart ayında toplam mevduat, bir önceki yıla oranla % 18 artmıştır. TL mevduat % 17 artarken, YP mevduatın TL karşılığı ise % 20 büyümüştür. Toplam pasifler içinde toplam mevduatın payı % 64 düzeyindedir. YP mevduat dolar bazında % 6 azalmıştır. Mart 2009'da YP mevduat 169 milyar TL ve TL mevduat ise 293 milyar TL düzeyinde olmuştur. Mevduat dışı kaynaklar TL bazında % 24 oranında artarken, dolar bazında % 3 azalmıştır. Bu dönemde toplam mevduatın ortalama vadesinde bir değişiklik olmamış ve 2,4 ay düzeyinde gerçekleşmiştir. YP mevduatın ortalama vadesi 2,8 ay ile 2,2

aylık TL mevduattan daha uzundur. 2009 Mart ayında mevduat bankalarının sermaye yeterliliği oranı (SYR) ortalama % 17 olarak gerçekleşmiştir (TBB 2009d: 6).

- **Öz Kaynaklar**

2009 yılı sonunda toplam öz kaynaklar % 28,3'lük bir artış göstermiştir. Öz kaynaklardaki artışın en önemli etkisi, dönem karının % 50,4'lük bir artış yaşamasından kaynaklanmıştır (BDDK 2009a: 47).

2009 yılı Mart ayı itibariyle öz kaynaklar; ödenmiş sermaye, olağanüstü yedekler ve kar artışından olumlu etkilenmiştir. Bu dönemde serbest öz kaynaklar rasyosu (öz kaynaklar-duran aktifler-karşılık sonrası takipteki alacaklar/toplam aktifler) % 8,7'ye ve sermaye yeterlilik standart rasyosu ise % 18,6'ya yükselmiştir. Rasyodaki bu artışın nedeni ise; risk yapısındaki değişimdir (BDDK 2009b: 3).

2009 yılının Eylül ayında, toplam öz kaynaklar bazında bankacılık sektörü hisselerinin % 18,7'si halka arz edilmiştir. Halka arz edilmeyen % 81,3'lik bölümünün ise % 56,2'si Türkiye'de yerleşik olan, % 25,1'i Türkiye'de yerleşik olmayan yatırımcılara aittir. Bu dönemde mevduat bankalarında halka arz edilme oranı % 20,9, kalkınma ve yatırım bankalarında ise % 2,7'dir (TBB 2009c: 7). Mart 2009'da kamu bankalarının öz kaynak karlılığı % 7,5, özel bankaların % 6,0 ve yabancı bankaların % 5,1 olarak gerçekleşmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının öz kaynak karlılığı % 2,5 olmuştur.

2009 yılı Mart ayında sektörün net dönem karı 2008 yılına oranla % 32 artarak 5.008 milyon TL olmuştur. İlk üç aylık dönemde bankacılık sektörünün aktif karlılığı % 0,7, öz kaynak karlılığı ise % 5,7 oranında gerçekleşmiştir. Mart 2009'da yıllık bazda öz kaynak karlılığı, % 15,9'a yükselmiştir. Aktif karlılığı ise % 1,9 olarak gerçekleşmiştir (TBB 2009d: 6).

- **Gelir-Gider Durumu**

2009 yılı Mart ayı itibariyle sektörün faiz gelirleri 22,8 milyar TL, faiz giderleri 13 milyar TL olmuştur. Net faiz gelirleri ise bir önceki yıla oranla % 2 oranında artarak 9,8 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Faiz oranlarının düştüğü bir ortamda, ortalama aktiflerin vadesinin, ortalama pasiflerin vadesinden daha uzun olması nedeniyle, net faiz geliri artmıştır (TBB 2009d: 8). 2009 yılı Eylül ayı itibariyle faiz oranlarının düşmesiyle net ticari kar ve net faiz gelirlerinde artışlar olmuş, bu da bankacılık sektörünü karlılığını olumlu yönde etkilemiştir (TCMB 2009a: 49). 2009 yılı sonunda bir önceki yıla oranla

bankacılık sektörünün toplam karı % 50,4 artarak 20,2 milyar TL olmuştur (BDDK 2009a: 49).

Bu dönemde net ücret ve komisyon gelirleri % 12 oranında artarak 2,2 milyar TL'ye ulaşmıştır. Net ticari kar-zarar ise kambiyo zararının azalmasına bağlı olarak artmıştır. 2009 yılı Mart ayında net dönem karı % 31,6 oranında artarak, 5,2 milyar TL'ye yükselmiştir. Bunu sebebi ise; faiz oranlarındaki gerileme ve kambiyo zararındaki azalıştır (BDDK 2009b: 4).

- **Gayri Nakdi Krediler**

2009 yılı sonunda gayri nakdi krediler ve yükümlülükler daha önceki yıllara göre daha düşük bir büyüme yaşamış ve bilançoya oranı da geçen yıla göre gerilemiştir (BDDK 2009a: 47).

Mart 2009'da bilanço dışı yükümlülükler, % 9 oranında artarak 528 milyar TL'ye ve bilanço dışı yükümlülüklerin toplam aktiflere oranı ise % 70,1 ulaşmıştır (BDDK 2009b: 4). Emanet ve rehinli kıymetler ise % 31 oranında artarak 6.529 milyar TL'ye yükselmiştir. Böylece toplam nazım hesaplar % 29 oranında artarak 7.028 milyar TL olmuştur. Bu dönemde bilanço dışı yükümlülüklerdeki artış sınırlı olmuştur. Bunun nedeni ise; ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlama sonucu alım satım amaçlı türev finansal işlemler ile taahhütler kalemlerindeki artışın yavaşlamasıdır (TBB 2009d: 9).

7. 2008 Global Krizi

Mortgage sistemi, gelişmiş ülkelerin yıllardır uygulamakta olduğu en önemli gayrimenkul finansman sistemidir. Mortgage ile insanlar kira öder gibi konut sahibi olur ve belirli bir gayrimenkulü ipotek göstererek, uzun vadeli ve düşük faiz oranıyla kredi alırlar. Bu sistemle kişi aldığı krediyi, gayrimenkulüne ipotek konulmak suretiyle borcunu önceden belirlenen vadelerde ödemeyi taahhüt etmektedir. Eğer borç belirlenen vadede ödenmez ise kredi veren taraf ipotek konulan gayrimenkulü satma ve alacağını bu tutardan tahsil etme hakkına sahiptir (Ateş 2005: 50). 2008 krizi yasal bir zeminde düzenli olarak işleyen fakat zamanla sistemden kaynaklanan sorunların önlenemeden büyümesi ve konut kredi sisteminde oluşan bozulmalar sonucu ortaya çıkan bir krizdir (Akdemir; Şener ve Topkaya 2009: 24).

7.1. 2008 Krizinin Ortaya Çıkışı

Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan 2008 küresel krizinin temeli; mortgage piyasasına dayanmaktadır. ABD mortgage piyasası, 10 trilyon dolarlık büyüklüğüyle dünyanın en büyük piyasası konumunda yer almaktaydı. ABD'de, 6 yıl önce bazı finansal kuruluşlar kredibilitesi düşük olan kişilere toplam boyutu 1.5 trilyon doları bulan mortgage kredisi vererek, mali yapılarını güçsüzleştirdiler ve böylece finans kesimi büyük bir risk altına girdi (Susam ve Bakkal 2008: 73-74). Altı yıl öncesinde ABD'de faizlerin ve konut fiyatlarının son derece düşük olduğu için özellikle orta ve alt gelire sahip kişiler kazanç elde etmek amacıyla borçlanarak gayrimenkule yatırım yapmak amacıyla değişken faizli kredileri kullanmayı tercih ettiler (Dwyer ve Tkac 2009: 1294).

Amerikan Merkez Bankası 2006 yılına kadar faiz oranlarını yükseltmiştir. Kısacası düşük maliyetli kredi ortamında, konut sektörüne yönelen talep, fiyatları ve ABD Merkez Bankası'nın (FED) faiz oranlarını yükseltmiştir. Bu da konutsal kredi talebinin azalmasına yol açmış ve konut sektörü durgunluğa girmiştir. Kredilerin yükselmesiyle 2006'dan itibaren konut fiyatlarının düşmesine yol açmıştır (Standard&Poor's 2008: 1). Buna bir de kira ücretlerinin de düşmesi de eklenince mortgage kredisi kullanan düşük gelirli kişiler kredilerini düzenli olarak ödeyemez hale gelmişlerdir. Kredilerini toplamakta güçlük çeken yatırım bankaları ve mortgage piyasası için tehlikeli bir aşamaya gelinmiştir (NTV Haber 2008: 1).

2007 yılında borcunu ödeyemeyen konut sayısı 2006 yılına göre % 79 artarak, 1 milyon 400 bin civarında konutun borçları ödenemez hale gelmiştir (Mortgage Bankers Association 2008: 2). Bu mortgage borçları güveni düşük (subprime) tahvillerle finanse edildiğinden, bu tahvillere yatırım yapan tüm finans kurumları etkilenmiştir. 30 Nisan 2008 itibariyle mali kurumlar 280 milyar dolarlık mali kayba uğramıştır (Ertuna 2008: 3). Verdikleri kredileri tahsil edemeyen bankalar kaynak sıkıntısı içine girmişler ve finansal piyasalarda oluşan güvensizlik sonucu bankaların birbirlerine borç verme konusunda çekingen davranmaları, likidite sorununu doğurarak mali sistemin durmasına yol açmıştır. (Demir vd. 2008: 8). Mortgage krizi olarak ortaya çıkan durum bir likidite krizine dönüşmüştür. 2007 yılında ABD'de finans, sigorta, gayrimenkul, inşaat ve madencilik gibi sektörlerin yanı sıra ekonominin büyüme hızı da aynı oranda yavaşlamıştır. Yatırımcıların risk almadan kazanç elde etme isteği ve maliyeti düşük kredi imkânları sonucu kredi genişlemesi olmuş, bu da sistemin risk durumunu arttırmıştır (NTV Haber 2008: 1).

ABD mortgage piyasasındaki çöküş ve diğer sanayileşmiş ekonomilerde konut patlamasının tersine dönmesi tüm dünyaya kısa sürede yayıldı. Ayrıca, küresel mali sistemin diğer zayıf noktalarının su yüzüne çıkmasıyla bazı finansal ürün ve araçlar öylesine karmaşık ve çarpık hale geldi ki, bu sisteme olan güveni derinden sarsmıştır (Anup 2009: 3).

2008 yılı Ağustos ve Eylül aylarında gelişmiş ülkelerin Merkez Bankaları, finansal piyasalardaki gerginliği azaltmak amacıyla piyasalara yüklü miktarlarda likidite sağlamışlardır. Alınan önlemlere rağmen endişeler giderilememiştir. 7 Eylül 2008'de FannieMae ve FreddieMac'in yönetimini Federal Emlak Finansmanı Otoritesi (Federal Housing Finance Agency-FHFA) devralmış, 16 Eylül 2008'de American International Group (AIG) adlı dünyanın en büyük sigorta şirketinin hisse senetleri % 60 değer kaybetmiş ve ABD Merkez Bankası (FED) tarafından yüksek miktarda mali destek sağlanmıştır (TCMB 2008b: 1). Bunların yan sıra ABD'de 2007 yaz ayında ABD'nin en büyük yatırım bankalarından biri olan ve 158 yıllık bir geçmişe sahip bulunan Lehman Brothers'in çok yüksek düzeye çıkan borçlarını ödeyememesi sonucu 15 Eylül 2008'de iflasını açıklamasıyla kriz şiddetini arttırmış ve diğer piyasalara yayılarak global bir krize dönüşmüştür (Melvin ve Taylor 2009: 1243–1245). Taylor 2009 tarafından yapılan bir ampirik çalışma; krizin aşırı para genişlemesinden doğduğu ve hükümetlerin krize karşı beklenmedik bir tavır sergilemeleriyle genişlediğini ortaya koymaktadır (Taylor 2009: 2).

Bankaların kredi koşullarını yükseltmeleri birçok ülkede konutlara yapılan yatırımların daralmasına sebep olurken, banka kredilerindeki daralma otomobil kredisi yardımıyla gerçekleşen araç satışlarında da önemli bir azalmaya neden olmuştur. Ekim 2007 ile 2008 arasında Ford satışlarında % 33,8, General Motor'un satışlarında % 15,6 ve Toyota satışlarında ise % 32,3'lük bir azalma ortaya çıkmıştır (Erdönmez 2009: 88). 2008 Mortgage krizi ABD'nin güçlü olan bankacılık sistemini olmadığı kadar zora sokmuştur. 2008 krizi ekonomistlerce 1929 Büyük Buhranından sonra, dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak kabul edilmektedir (Ünal ve Kaya 2009: 4). Kriz gelişmiş olan ülkelerin ekonomilerini olumsuzluk içine itmesinin yanı sıra, gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarının da yavaşlamasına neden olmuştur (UNCTAD 2009: 2).

2008 krizinin uluslararası piyasalara yansımaları iki dönem olarak ele alınabilir. Birinci dönem 2007 yılının Temmuz ayından sonraki gelişmeleri, ikinci dönem ise 2008 yılının Eylül ayından sonraki gelişmeleri içerir. Küresel kriz 2008 yılının Eylül ayından

itibaren finansal kurumlarda ve bankalarda ortaya çıkan iflaslarla birinci süreçten, ikinci sürece girmiştir. Bu süreçteki yansımalar finansal sektör üzerinde görülmüştür. Amerika'da bankacılık sektöründe başlayan bu iflaslar yatırım bankacılığının sonu olarak değerlendirilmiştir (Erdönmez 2009: 86).

2008 ABD Mortgage krizi ülkeden ülkeye hızlı bir şekilde yayılmış ve 2008 Ekim ayı itibariyle Avrupa Bankacılık sistemi de etkilenmeye başlamıştır. Krizin temeli gelişmiş merkez ülkeleridir. Krizin etkisi ilk olarak finansal piyasalarda oluşan fiyatlar üzerinde görülmüş ve ilerleyen zamanlarda ise ülkeden ülkeye yayılan ekonomik durgunluk haline gelmiştir. Kriz sonucu fon akımlarının daralması, hem ülkeler arasındaki ticaretin azalmasına hem de ülke içi talebin düşmesine sebep olmuştur (TEPAV 2008: 1).

Kriz karşısında birçok ülke krizin etkilerini azaltmak ve derinleşmesini önlemek için farklı politikalarla Amerika'da, Avrupa'da ve farklı birçok ülkede yüksek miktarlarda finansal paketler açıklamışlar ve merkez bankalarının fiili müdahaleleri ile çeşitli önlemler almışlardır (Zengin ve Kurt 2010: 1). Bu önlemler banka bilançolarının finansal ve yapısal araçlarla yeniden yapılandırılmasına yönelik olmuştur. Ülke içerisinde faaliyet gösteren bankalar zararlarını açıkladıkça hükümetler bankaların bu zor durumlarından kurtulabilmeleri için onlara sermayelerini artıracak paketler açıklamaya başlamışlardır. Büyük Avrupa bankalarının kurtulması için hükümetler tarafından yardım paketleri açıklanmıştır. Alınan önlemler kapsamında bankalar vermiş oldukları kredi miktarlarında sınırlandırmaya gitmekle birlikte, kredi verirken aradıkları şartları da yükseltmişlerdir. Ülkeler, faiz ve zorunlu karşılık oranlarında değişikliğe gitmişlerdir. Ayrıca finansal sistemlerine yönelik olarak mevduat garantilerinin artırılması, bankaların yeniden sermayelendirilmesi, bankaların kredi ve borçlarına devlet garantisi verilmesi, kamulaştırma ve fona devir gibi önlemlerin alındığı görülmüştür (Altuntepe 2009: 10).

7.2. 2008 Krizi'nin Dünya Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkisi

2008 Küresel Krizi ABD'de başlamasına rağmen Avrupa finansal piyasalarına kadar yayılmıştır. Avrupa bankalarında görülen krizin nedeni olarak; ABD mortgage sisteminde ortaya çıkan sorunlar gösterilmektedir. Avrupalı bankalar sistemlerinde oluşan belirsizlik ve kredi geri ödemelerindeki sorunlar nedeniyle krizin Avrupa'ya da yayılmasına neden olmuşlardır. Bu etkiler bankaların birbirlerine kredi vermelerinde isteksiz bir durum ortaya çıkarmış ve sermayelerini hazine bonolarına ve düşük riskli

enstrümanlara kaydırılmışlardır (Roy 2008: 2). Mevcut konutların satılamaz hale gelecek kadar talebin düşmesiyle konut piyasası çökmüştür. Yatırımcıların ellerindeki ipotekli konut kağıtları nedeniyle tüm dünyada büyük boyutlu zararlar ortaya çıkmıştır. Mortgage krizinde 25 trilyon ABD dolarının hisse senedi piyasalarından kaybolduğu tahmin edilmiştir. Finansal refahın ve istikrarın yok olması Amerikan aracı kurumlarının da iflasına neden olmuştur (Naude 2009: 1).

Uluslararası finansal piyasalarda meydana gelen bu gelişmeler ve birçok ülkede finans kurumlarının iflas etmesi, finansal kurumlara olan güvenin azalmasına sebep olmuştur. Küresel piyasalar da görülen krizin en önemli etkisi; banka kredilerinin uzun bir süre kısıtlanmış olmasıdır. Bankaların kredi verme standartları yükselmiştir. Bankaların zararlarının açıklanması sürdükçe hükümetler bankaların sermaye tabanlarını artırmak için yardım paketleri açıklamışlardır. Buna rağmen kredilerin daha da daralması söz konusu olmuştur. Kredilerdeki daralmalar konut yatırımlarının birçok ülkede daralmasına neden olmuştur (OECD 2009:2).

Krizin etkisiyle küresel piyasalarda yaşanan olumsuz gelişmeler, sadece gelişmiş olan ülkelerin finansal yapılarını etkilemekle kalmamış, gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalarını da etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin yatırımcıları risk almak istememeleri nedeniyle dış finansman açısından ciddi daralma yaşamışlardır. Öte yandan yüksek gelir grubundaki bankalar ve yatırım fonları gelişmekte olan ülkelere fonlarını çekmişler ve risk oranı yüksek olan bu varlıkları daha likit enstrümanlara çevirmişlerdir. Bu gelişmeler hisse senedi fiyatları, tahvil piyasası ve ülke paraları üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmiş ve bu ülkelerde kredi koşullarının daralmasına neden olmuştur. Bu ülkelerde özel bankaların dışarıdan borçlanmaları aşırı derece de düşmüştür. Ocak 2008-Eylül 2008 döneminde Kazakistan'da 13,2 milyar dolar, Rusya'da 6,6 milyar dolar, Güney Afrika'da 3,7 milyar dolar, Ukrayna'da 2,1 milyar dolar ve Türkiye'de 3,1 milyar dolar azalma olmuştur (Dünya Bankası 2009: 21).

2008 yılı Ağustos ayı itibariyle tüm dünyada finansal şirketler yüksek riskli ipotek kredileri için 501 milyar dolar zarar yazmışlardır. IMF'nin tahminlerine göre ise Kasım 2008 itibariyle küresel piyasalarda finansal kurumların zararları 1,5 trilyon dolara ulaşmıştır. Ortaya çıkan bu zararlar bankacılık sisteminin sermayesinin büyük bir kısmının erimesine ve kredi akımlarının kesilmesine neden olmuştur (IMF 2008: 3). Mortgage krizi bankacılık sektöründe ortaya çıkan problemler ve yaşana ekonomik durgunluk nedeniyle

1929 Büyük Buhran'ına benzetilmektedir (Cline 2009: 1). Mortgage krizinin yarattığı finansal karışıklık ve ekonomik bozulmalar dünya genelinde çok fazla insanın işsiz kalmasına yol açmıştır. Uluslar arası Çalışma Örgütü'ne göre 2009 yılı sonunda 15 milyondan fazla kişi daha işlerini kaybetmiş olacaktır (Platform of European Social NGOs 2008: 1).

2008 Ekim ayından itibaren Avrupa bankacılık sistemi krizden ciddi şekilde etkilenmiş ve Avrupa bankalarının hükümetler tarafından desteklenmesi gerekmiştir. Krizden etkilene ülkelerin Merkez bankaları likiditesi azalan ve ödeme gücü çeken finansal kurumlarının problemlerini gidermek amacıyla likidite yardımında bulunmuşlar, faiz oranlarını indirmişler ve hükümetler tarafından önlem paketleri açıklamışlardır. Bu önlemlerle amaçlanan; finansal piyasalarda ekonomik büyümeyi sağlamak ve finansal sektöre olan güveni tekrar geri kazandırmaktır (Erdönmez 2009: 86).

Krizin etkisiyle ortaya çıkan olumsuz gelişmeler sonucu piyasalar da likidite azlığı, sorunlu aktiflerdeki belirsizlikler, sermaye eksikliği ve piyasalara olan güvenin tekrar artırılması için bir takım acil politik önlemlerin alınması gerekmiştir. Fakat bu önlemlerle finansal piyasalara olan güvenin yeniden kazanılması ve piyasa koşullarının iyileşmesi garanti altına alınmamıştır. Ülkelerin bankalarının sermayelerinin artırılması ve bankalar arası likidite alışverişinin yeniden başlaması için önlemler alınması gerekmiştir (Erdönmez 2009: 85). Bundan dolayı ABD ve Avrupa'da hükümetler ve merkez bankalarının çalışmalarıyla birçok önlem alınmış ve trilyon dolarları bulan kurtarma paketleri açıklanmıştır. ABD önlem paketlerini açıklayan ilk ülke olmuştur. Açıklanan kurtarma paketinde; sorunlu ipotekli konut kredisine ilişkin aktiflerin satın alınması ve bankalara yapılan sermaye enjeksiyonu önemli yere sahiptir. İngiltere ise sermaye enjeksiyonları ve bankalara likidite sağlayıcı önlemler açıklamıştır. Birçok Avrupa Birliği üye ülkesinde de benzer önlemler alınmıştır (Veld 2008: 1). Ayrıca mali krizin Latin Amerika'dan Orta Avrupa'ya kadar gelişmekte olan ülkeleri etkilemesi sonucu piyasalarda oluşan panik ve sosyal huzursuzluğun hızla yükselmesiyle batılı yetkililer bu ekonomileri istikrara kavuşturmak için koordineli eylem planları hazırladılar. Birçok ülkeye acil kredi sağlamak için uğraşan Uluslararası Para Fonu, yabancı sermaye konusunda umutsuz ülkeleri de içine alan büyük bir kredi hattı planlamaktadır (Landler 3008: 1)

7.3. Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkisi

2008 yılının üçüncü çeyreğinde etkisini arttıran global kriz Türkiye'yi doğrudan etkilenmemekle beraber, krizin etkileri Türkiye'de sınırlı bir negatiflik oluşturmuştur. Türk bankacılık sektörü krizin etkilerini hissetmesine rağmen bazı gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelere oranla krize çok daha hazırlıklı ve güçlü girmiştir. Bu da krizde Türk finansal sisteminin sağlam kalabilmesinde en büyük etkidir (Bastı 2009: 89-103). Türkiye'nin kriz karşısında bu kadar güçlü olmasının en büyük nedeni; 2001 krizi sonrasında bankacılık sektörünün yapılandırılması, düzenleyici ve denetleyici çerçevenin sağlamlaştırılması, bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi, problemlili bankaların sistemden çeşitli yöntemlerle uzaklaştırılması ve TCMB tarafından uygulanan makro ekonomik politikalar olduğu söylenebilir (Civelekyüce 2009: 2). Türk bankacılık sistemi 2001 krizinden aldığı dersle kredi vermek konusunda hassas davranmaktadır. 2008 küresel kriziyle de güven veren ve istikrara katkı yapan bir performans sergilemektedir. Fakat tek başına bankacılık sisteminin sağlıklı işlemesi, istikrarlı bir piyasa ekonomisi için yeterli görülmemekte, reel sektör-bankacılık ilişkisi mutlaka güçlendirilmelidir (Alptekin 2009: 2).

Mortgage sistemi birçok ülkede uygulanan bir sistem olmasına rağmen, Türkiye'de bu konuyla ilgili yasa Şubat 2007'de meclisten geçmiştir. Türkiye'de ABD'deki gibi bir mortgage sisteminden söz etmek mümkün olmadığı için Türkiye'de bir mortgage krizinden bahsetmek olanaksızdır. ABD'deki krizin Türkiye üzerindeki yansımaları farklı konularda olmuştur. Krizle beraber finansal piyasalarda başlayan tedirginlik ve yurtdışı borsalarında yaşanan kayıplar, İMKB'ye de olumsuz yansımış ve düşüşlere neden olmuştur. Türk Lirası'nda, yabancı yatırımcıların artan dolar talebi nedeniyle, büyük kayıplar görülmüştür (Apak ve Aytaç 2009: 218-219).

Kriz döneminde risk algılaması olumsuz etkilenmiştir. Böylece gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de yatırımcıların risk almalarında ki azalma sonucu sermaye çıkışları yaşanmış ve yabancı kaynak bulmak zorlaşmıştır (Ünal ve Kaya 2009: 4). Yanı sıra para birimlerinde ve yatırım araçlarında önemli derece de değer kayıpları olmuştur. Finansal koşullardaki sıkışıklığı önlemek için Kasım ve Aralık ayları içerisinde kısa vadeli faiz oranlarında toplam 175 baz puanlık bir indirime gidilmiştir. Ayrıca piyasa fonlamasıyla gerekli likidite sağlanmış, gecelik faiz oranlarının Merkez Bankası borçlanma

faizine yakın seviyelerde oluşmasına dikkat edilmiş ve para piyasasında oluşabilecek aşırı faiz değişimlerine izin verilmemiştir (Yılmaz 2008: 2).

Dünyanın önde gelen bankalarına çok fazla miktarlarda sermaye katkısı yapıldığı halde bankacılık sektörümüzün sermayesi yapısı 2001 krizinden sonra düzenli uygulanan reformlar sayesinde güçlü yapısını korumuş ve bankacılık sektörü büyümesini sürdürmüştür (TCMB 2008a: 1).

Kriz sonrası bankacılık sektörünün kredi büyümesi, diğer gelişmekte olan ülkelere oranla parasal sıkılaştırmanın da etkisiyle sınırlı kalmıştır. Ayrıca kurumsal krediler azalma eğilimi göstermiş ve bu kredilerin büyüme oranı düşmeye başlamıştır. Buna nedenle TCMB'nin yüksek faiz politikasının etkisi ile Türkiye portföy ve kısa süreli kredi plasmanlarını ülkeye çekmiştir. Böylece büyüme oranını bütçe açığı ve cari açık ile finanse etmiştir (Çolak 2009: 3).

2008 yılı üçüncü çeyreğinde Türk bankacılık sektörünün kârlılık performansı azalmıştır. Bunda ise tahsili gecikmiş alacakların artırmasının etkisi büyüktür. Sektörün sermaye yeterlilik rasyosu ise; öz kaynakların artışı ve risk ağırlıklı aktiflerin artış hızının yavaşlaması sonucu artmıştır. Bankacılık risklerinin arttığı bu dönemde sektörün sağlamlığının göstergesi olarak takip edilen Finansal Sağlamlık Endeksi; kârlılık, sermaye ve faiz riski endekslerindeki azalış sonucu Eylül 2008'de gerilemiş olmasına rağmen, olumlu seviyesini korumuştur. Küresel krizin etkileri sonucu finansal piyasaların geleceği açısından, risklerin etkin bir şekilde yönetilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, mali disiplinden taviz verilmemeli ve kamu otoritelerinin gereken tedbirleri zamanında alması sağlanmalıdır (TCMB 2008a: 1).

Krizin Türkiye'deki bir başka olumsuz etkisi; insanların likidite daralmasından dolayı aşırı borçlanmalarına neden olmuştur. Bunun sonucunda bilinçsiz kredi kartı kullanımları halkın ödeme imkanlarını aşan düzeylere ulaşmıştır (Ertuna 2003: 1).

Krizin ülkemizdeki diğer bir etkisi ise sorunlu kredi oranını arttırmasıdır. Toplam krediler içinde, sorunlu kredilerin payı giderek artmaktadır. Kriz sonrası süreçte bankaların, geri ödenemeyen krediler dolayısıyla el koydukları malların sayısı büyük oranda artmıştır. Bu dönemde küresel kredilerin azalması, kredi maliyetlerinin artması ve yurtdışı pazarlarının daralması sonucu krizden reel kesimde fazlasıyla etkilenmiş ve büyük kayıplar yaşamıştır. Reel kesimin daralması işsizlik oranlarını arttırmış ve işsizlik 2008 yılında ortalama % 11 olmuştur (Alptekin 2009: 2).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK UYGULAMA

2008 küresel krizinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkileri, 2001 krizi sonrası yapılan düzenlemeler de göz önünde tutularak Panel Veri analiz yöntemiyle bu bölümde ele alınmaktadır. Bu etkiler, 1999-2008 yılları arasında 24 bankaya ait toplam aktifler, takipteki krediler, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, öz kaynakların risk ağırlıklı varlıklara oranı, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, net faiz gelirlerinin toplam faaliyet gelirlerine oranı, net kambiyo kar-zararı gibi değişkenler yardımıyla ortaya konulmaktadır.

1. Uygulamaya İlişkin Literatür Taraması

Caprio ve Klingebiel (1996), 1970'li yıllarda banka iflaslarının yaygın olmasına vurgu yaparak bu iflasların sistematikleşmesinin ülkenin finansal, kurumsal ve politik kaynaklarına zarar verdiği ve bunun sonucunda büyüme oranlarının yavaşlaması, kaynak dağılımının etkisizleşmesi ve büyük kayıplar yaşanmasına yol açtığını belirtmişlerdir. Çalışmalarında, 86 banka iflasını incelemişler ve krizlerin neden-sonuçlarını ve hükümetlerin bu krizlere nasıl tepki gösterdiklerini incelemişlerdir. Çalışmada geliştirilen kriterlerle krizlerde hem makro hem de mikro ekonomik birçok faktörün rol oynadığı ortaya koyulmuş ve bankaların krizleri yönetebilmesi için onlara öngörü ve doğru yönetim teknikleri kazandıracak birtakım çerçeve düzenlemeler geliştirilmesi gerektiği ortaya konulmuştur.

Kraft ve Tırtıroğlu (1998), Hırvatistan'daki bankacılık sisteminde 1990 yılında yaşanan liberalleşmeye bağlı olarak ülkedeki banka sayısının iki katından fazla artmasından yola çıktıkları çalışmalarında Stokastik Sınır Metodu kullanarak eski ve yeni devlet ile özel bankaların 1994 ve 1995 verilerini analiz etmişlerdir. Çalışmalarında yeni bankaların, eski özel ve devlet bankalarına göre daha etkisiz oldukları ancak yeni ve özel bankaların daha karlı oldukları saptanmıştır. Dolayısıyla karlılık ve etkinlik arasında negatif ancak istatistiksel olarak düşük öneme sahip bir ilişki saptanmıştır. Çalışmalarının sonucu olarak, bu anormal durumu sıkıntıya düşen borçlular, sınırlı rekabet ve yeni bankaların kuruluş güçlüklerinin ortaya koyduğu borsa spekülasyonların yarattığı bir sonucu olduğunu belirtmişlerdir.

Kunt ve Detragiache (1998), bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasında etkili olan faktörleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki geniş bir örneklem kitlesinin 1980-1994 yılları arası verilerini çok değişkenli Logit Ekonometrik modeliyle incelemişlerdir. Elde ettikleri bulgular bankacılık krizlerinin makro ekonomik, zayıf bir ortam ve özellikle büyümenin düşük, enflasyonun ise yüksek olduğu dönemlerde çıktığını göstermiştir. Ayrıca yüksek reel faiz oranları bankacılık sektörünün sistematik problemleri ile yakından ilişkili olduğu ve ödemeler dengesi açıklarına bağlı olarak krizlerin çıkabilmesine dair deliller de saptanmıştır. Belirgin mevduat güvence sistemine sahip olan ülkeler ve düşük kanuni uygulamaların olduğu ülkelerin özellikle risk altında olduğu da çalışmanın bulguları arasında yer almaktadır.

Cleaessens ve diğerleri (2000), 80 ülkede 7900 bankanın 1988-1995 yılları arasındaki verilerini analiz ettikleri çalışmalarında bankacılık sistemindeki yapısal değişikliklerin bankalar üzerinde etkilerini incelemişlerdir. Çalışmalarında faiz hadleri, yönetim, vergiler ve karlılık gibi değişkenleri yerli ve yabancı sermayeli bankalar arasında ne oranda farklılaştığını incelemişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermayeli bankaları, gelişmiş ülkelerde ise yerli sermayeli bankaların daha yüksek kar oranlarına sahip olduklarını saptamışlardır. Ayrıca çalışmaları sonucunda bir ülkedeki yabancı varlığındaki artışın karlılığı düşürdüğü ve yerli bankaların faiz hadlerini sınırladıklarını ortaya koymuşlardır.

Jemric ve Vujcic (2002), çalışmalarında geçiş ekonomilerinin, yaşamış oldukları bankacılık krizlerine bağlı olarak ülkelerin yapısal dönüşüm süreçlerinde bankaların etkinliklerini incelemişlerdir. Hırvatistan'daki bankaların 1995-2000 yılları arası büyüklük, sahiplik yapısı, kuruluş tarihi ve varlık kalitesi verilerini Veri Zarflama yöntemi ile inceledikleri çalışmalarında yabancı sermayeli bankaların en etkili oldukları, yeni bankaların eski bankalardan daha etkili oldukları, küçük bankaların küresel etkinliğe sahip oldukları, büyük bankaların ise yerel etkinliğe sahip oldukları saptanmıştır. Çalışmalarının sonucunda, bankacılık sistemindeki yapısal düzenlemelerin bankaların sadece etkinliğini iyileştirmediği ayrıca faiz oranlarındaki büyük artışları sınırladığı ve buna bağlı olarak bankacılık sektöründe daha rekabetçi bir ortam yarattığı ortaya konulmuştur.

Rijkeghem ve Weder (2003), çalışmalarıyla yükselen pazarlardaki son kriz dönemlerinde, finansal istikrarsızlığın oluşumundaki bankaların rolünü göz önüne sermişlerdir. Çalışmada bankacılıkta yapılan toplu düzenlemelerin bankaların genel yapısındaki bozulmalara yol açması ve buradan diğer alanlara yayılmasından yola çıkarak

bankaların krizdeki rolünü Panel Data analiziyle incelemişlerdir. Bulguları, bankalar tarafından ortaya çıkarılan dışsallıkları Meksika ve Asya krizinden sonra ülkelerin krizleri öngörmesine yardımcı olduğunu fakat Rusya krizinde olmadığını göstermişlerdir. Bankacılık sisteminden kaynaklanan dışsallıkların önemi, ülkelerin finansal kaynaklarını dengeleyerek ve potansiyel kriz riski olan ülkelere aldıkları kredileri gözetim altında tutarak krizlerin yayılma riskini azaltabilmelerinden kaynaklanmaktadır.

Fries ve Taci (2005), bankalardaki yapısal dönüşümün etkilerini ortaya koyabilmek için 15 Doğu Avrupa ülkesindeki 289 bankanın maliyet etkinliğini Panel Data analizi ile incelemişlerdir. Çalışmalarında birçok kurumda olduğu gibi bankacılık sistemlerinin de hızlı bir dönüşüm geçirdiği Eski Sovyet Bloğu ülkelerini seçmişlerdir. Araştırmacılar çalışmalarında yabancı sermayeli bankaların toplam varlıklarındaki sahiplik oranlarının daha yüksek olduğu ve buna bağlı olarak maliyetlerinin daha düşük olduğunu saptamışlardır. Sonuç olarak, bankacılık reformlarının başlangıç dönemleri maliyetlerinin düşme eğiliminde, ilerleyen dönemlerde ise artma eğilimine girdikleri görülmekte; özel bankaların, devlet bankalarından genel olarak daha etkili olduğu, özel bankalar arasında ise büyük farklılıkların görülebildiği saptanmıştır.

Bastı (2005), 2001 finansal krizinin bankacılık sektörünün verimlilik ve etkinliği üzerindeki etkilerini araştırdığı çalışmada finansal krizlerin bankacılık sektörünü sıkıntıya sokarak bunun ülke ekonomisi için dolaylı maliyetler doğurabildiğini vurgulamış ve finansal krizlerin bankaların performansını hangi yönde etkilediğini belirleyebilmek için Malmquist Toplam Faktör Verimliliği kullanılarak, 1998-2003 dönemi boyunca Türkiye’de faaliyette bulunan 31 kamusal, özel ve yabancı sermayeli ticaret bankasını analiz etmiştir. Analizinin sonucunda 1999-2000 yıllarında % 3 - % 1 oranlarında artmakta olan Malmquist endeksinin 2001 krizinden çıkışıyla birlikte % 31 oranında gerilediğini ortaya koymuştur. 2001 yılında verimlilik düşüşünün tamamının etkin sınırın gerilemesinden kaynaklandığını da ortaya koymuştur.

Haas ve Lelyveld (2006), Doğu ve Orta Avrupa yerli ve yabancı bankalarının bankacılık krizlerinden farklı etkilenip, etkilenmediklerini araştırmışlardır. Bankacılık sistemindeki istikrarı ölçebilmek için krizin etkilerinin derin bir şekilde görüldüğü Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Latviya, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya gibi ülkeleri ele almışlardır. Çalışmalarında 250 bankanın 1993-2000 yılları verilerinden yararlanarak oluşturdukları Panel Data analizinde, kriz dönemlerinde yerel bankaların kredilerini daraltırken, yabancı bankaların ekonomik

büyümesinde yatırımcı ülkenin ekonomik yapısı etkili olmakta ve yatırımcı ülkenin ekonomik büyümesi ile bankanın kurulu olduğu ülkedeki kredi koşulları arasında anlamlı negatif bir ilişki saptamışlardır.

Öncü ve Aktaş (2007), çalışmalarında 1990 sonrası dönemde yaşanan krizlere karşı bankacılık sisteminde ortaya çıkan sorunların birçok ülkede bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma sürecinin başladığını vurgulamışlardır. Bu sürecin ise Türkiye’de 2000-2005 yılları arasında yoğunlaştığını belirtmişlerdir. Bu yapılandırma çalışmaları ülke koşulları arasındaki farklılaşmalara göre değişmesine rağmen temelde sektörün finansal, operasyonel ve yapısal alanlarını içermiş, bu süreç ise sektörün verimlilik performansını etkilemiştir. Çalışmada, Türkiye’deki bankacılık sektöründeki yapılandırma sürecinin sektörün toplam faktör verimliliği üzerindeki etkisi Malmquist Endeksi kullanılarak analiz edilmiş ve çalışma sonucunda bankaların üretim teknolojilerini geliştirerek mevcut girdilerini daha etkin kullanarak, daha fazla çıktı üretebildikleri ortaya konulmuştur.

Shehzad ve Haan (2008), finansal sektörü geliştirmesi ve ekonomik büyümeyi arttırması beklenen liberalizasyon çalışmalarının bankaları daha riskli yatırımlara yönlmesine ve bunun sonucunda bankacılık krizlerine yol açabildiğine değinmişlerdir. Bu bağlamda finansal liberalizasyon ile bankacılık krizleri arasındaki ilişkileri, 33 ülkedeki bankaların 1981-2002 yılları arası verilerini kullanarak Panel Data ile analiz etmişlerdir. Ve çalışmalarının sonucunda liberalizasyonun, birçok bankacılık krizinin sebebi olduğunu öne süren genel görüşün aksine sistemik krizlerin ortaya çıkabilme ihtimalini düşürdüğünü ortaya koymuşlardır.

Coşkun ve Balatan (2009), 2008 küresel finansal krizinin Türk bankacılık sektörüne etkilerini inceledikleri araştırmalarında, hedeflenen enflasyon ile beklenen enflasyon arasında büyük farkların oluşması sonucu bankacılık sisteminin likidite sorunu ile karşı karşıya kalmasına ve buna bağlı olarak bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasına neden olduklarını ileriye sürmüşlerdir. Araştırmacılar Veri Zarflama Analizi kullandıkları çalışmalarında Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren kamusal sermayeli ve özel sermayeli mevduat bankalarını ve bu bankaların kriz dönemlerinde personel sayısı ve mevduat yapılarındaki farklılaşmanın bankaların kredilerinde ve etkinliklerinde farklılık yaratıp yaratmadıklarını ölçmüşlerdir. Analizlerinin sonuçlarında ise, bankaların etkinlik farkının ölçek etkinliğindeki farklılardan kaynaklandığı, özel sermayeli mevduat bankalarının, kamusal sermayeli bankalara göre daha etkin olduğunu saptamışlardır.

2. Uygulamanın Amacı ve Veri Seti

Çalışmada, 24 bankaya ait 1999-2008 dönemlerini kapsayan toplam aktifler (TA), takipteki krediler (TK), toplam kredilerin toplam aktiflere oranı (TKTA), öz kaynakların risk ağırlıklı varlıklara oranı (OKRAV), faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı (FDGTA), net faiz gelirlerinin toplam faaliyet gelirlerine oranı (NFGTFG), net kambiyo kar-zararı (KKZ) değişkenleri kullanılmıştır. Analize dahil edilen 24 banka ekler bölümünde sunulmuştur. Çalışmada kullanılan verilerin tamamı yıllık panel veriler olup Türkiye Bankalar Birliği'nin internet sitesinden (www.tbb.org.tr) elde edilmiştir.

Çalışmada kullanılan Panel veri analizinin en önemli özelliği zaman serileri ile yatay kesit serilerini bir araya getirerek, hem zaman hem de kesit boyutuna sahip bir veri setinin oluşturulmasına olanak tanınmasıdır. Panel veri analizi yöntemi, zaman serisi ve yatay kesit veri yöntemlerine kıyasla bazı avantajlara sahiptir. Bu avantajlara, verinin hem zaman hem de birimsel boyutunun ele alınması, bunun sonucu olarak daha fazla bilginin kullanılması, gözlem sayısının artması, zaman boyutunun kısa olması durumunda kullanışlı bir yöntem olması gibi avantajlar örnek gösterilebilir.

3. Uygulamanın Teorik Çerçevesi

Çalışmanın bu bölümünde uygulanan panel veri analizinin teorik altyapısı üzerinde durulacaktır.

Zaman boyutuna sahip yatay kesit serilerini kullanarak ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemine “panel veri analizi” adı verilmektedir (Greene 2008: 180).

Panel veri analizinde örneklemedeki farklı zaman noktaları için birimsel gözlemler dikkate alınarak her bir birimsel veri için çoklu gözlemler oluşturulması sağlanmış olur. En basit şekliyle bir panel veri regresyon modeli aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta.X_{it} + \varepsilon_{it} \quad i=1,2,\dots,N ; t=1,2,\dots, T \quad (3.1)$$

Denklem (3.1)'de i firma, ülke gibi birimselleri; t ise zaman boyutunu ifade etmektedir. Panel veri analizinde kullanılan modeli, havuzlanmış (pooled) veri analizinde kullanılan modelden ayıran, birimsel etkiler olarak adlandırılan α_i 'lerin varlığıdır. Denklem (3.1)'deki var olan α_i 'ler birimsellere ait faktörler olup, yatay kesitten yatay kesite değişip, zaman içinde sabit olarak varsayılan gözlemlenemeyen heterojeniteyi ifade etmektedir.

Panel veri çalışmalarında yapılan varsayımlara bağlı olarak farklı modeller elde edilebilmektedir. Şimdi bu modelleri ele alacağız.

3.1. Havuzlanmış (Pooled) Regresyon

Eğer birimseller sadece sabit terim içerirse yani birimsel etkilerin tüm ülkeler için aynı olduğu varsayımını yaparak heterojeniteyi reddedersek o zaman En Küçük Kareler (EKK) yöntemi, ortak α_i ve eğim katsayısı için tutarlı ve etkin tahminler sağlayacaktır (Greene 2008: 183). En basit haliyle havuzlanmış regresyonu denklem (3.2)'de gösterildiği şekli ile modelleyebiliriz:

$$Y_{it} = \alpha + \beta.X_{it} + u_{it} \quad (3.2)$$

Denklem (3.2)'de görüldüğü gibi modelde yer alan α ve β 'nin indisleri yoktur. Bu yüzden EKK yöntemi ile tahmin sonucu her bir yatay kesit için toplamda bir adet α ve β tahmin sonucuna ulaştırır. Havuzlanmış veride yatay kesit heterojenitesine yer verilmemektedir. Ayrıca modelde yer alan u_{it} hata terimlerinin ortalamasının sıfır, varyansının sabit, kovaryansının ise sıfır varsayımları yapılmaktadır.

3.2. Sabit Etkiler (Fixed Effects)

Panel veri ekonometrisinde, değişkenler arasındaki ilişkiler inceleniyorken, ilişkinin bazı sabit faktörlerden etkilendiği düşünülüyorsa sabit etkiler (fixed effect) modeli, bazı tesadüfi faktörlerden etkilendiği düşünülüyorsa tesadüfi etkiler (random effect) modeli kullanılmaktadır.

Panel verinin hem zaman hem de birimsel boyutlarının bulunması nedeniyle, her iki model içinde (sabit ve tesadüfi) etkinin kaynağı araştırılıyorken de iki alt ayırım söz konusudur. Etkinin birimlerden kaynaklanan kısmına yatay kesit etkisi (cross section effect) ve zamandan kaynaklanan kısmına ise dönem etkisi (period effect) denmektedir. Bu etkiler aşağıdaki modelde olduğu gibi gösterilebilir:

$$Y_{ij} = \delta_i + \theta_j + e_{ij} \quad (3.3)$$

(3.3) no'lu denklemde Y birim ve zaman etkisi incelenmek istenen değişkeni, e hata terimlerini, δ dönem etkisi katsayılarını, θ yatay kesit etkisi katsayılarını, j yatay kesit boyutu, i zaman boyutunu ifade etmektedir.

Eğim katsayılarının zaman ve kesit birimleri için aynı olduğu ancak sabit katsayının ise yatay kesit birimleri arasında değiştiği panel veri modeline “sabit etkiler (fixed effects) modeli” adı verilir (Baltagi 2001: 1). Eğer, birimsel etkiler olan α_i 'ler gözlemlenemiyorsa, fakat X_{it} ile ilişkiliyse o zaman β 'nin EKK tahmincisi sapmalı ve tutarsız olur (Hsiao, 2003). Sabit etkiler modeli Within tahmincisi veya Kukla Değişkenli En Küçük Kareler (LSDV) yöntemi yardımıyla tahmin edilir. Within tahmincisi yardımıyla sabit etkilerin test edilmesi ile gölge değişkenler yardımıyla sabit etkilerin test edilmesi sonucunda elde edilen parametreler arasında bir fark bulunmamaktadır.

3.3. Rassal Etkiler (Random Effects)

Rassal etkiler (random effects) modelinde yer alan birimlere veya zamana göre meydana gelen değişiklikler, serbestlik derecesinde meydana gelen azalmayı önlemek amacıyla modele hata teriminin bir bileşeni olarak dahil edilmektedir (Baltagi, 2001).

Rassal etkiler modelinin uygulanabilmesi için kesit birimlerini oluşturan örneklemin rassal yani tesadüfi bir seçimle belirlenmiş olması gereklidir. Dolayısıyla rassal etki modeli yatay kesit birimlerinin büyük bir ana kütleden rassal olarak çekildiğinin varsayılması durumunda geçerlidir.

Rassal etkiler modelinin sabit etkiler modeline kıyasla avantajı, tahmin edilecek parametre sayısını azaltmasıdır. Rassal etki modelinde birimsel (spesifik) etkilerin açıklayıcı değişkenlerle ilişkisiz olduğu varsayımı yapılır ve bu varsayımın sağlandığına dair yapılan kontrol Hausman testi yardımıyla gerçekleştirilir. Bu varsayımın ihlal edilmesi durumunda, yapılan tahminler tutarsız olacaktır (Greene, 2008).

4. Sonuçlar ve Değerlendirme

Bu çalışmada, hem değişkenlerin zaman etkisinde nasıl bir değişme olduğunun gözlenmek istenmesi hem de birimsel etkilerden arındırılmak istenmesi nedeniyle sabit yatay kesit etkiler ve sabit dönem etkileri modeli birlikte tahmin edilmiştir. Yatay kesit birimsel etkiler ekler bölümünde verilmiştir. Dönemsel etki katsayıları ise metin içinde tablolar ve grafikler halinde sunulmuştur.

Tahmin yöntemi olarak panel EKK (En Küçük Kareler) yöntemi kullanılmıştır. Bununla birlikte, denklemlerde oluşabilecek herhangi bir otokorelasyon veya değişen

varyans sorunun ortaya çıkaracağı olumsuz etkilerin önlenmesi amacıyla White düzeltmesi yapılmış olup, düzeltilmiş standart hata ve t istatistiği değerleri kullanılmıştır.

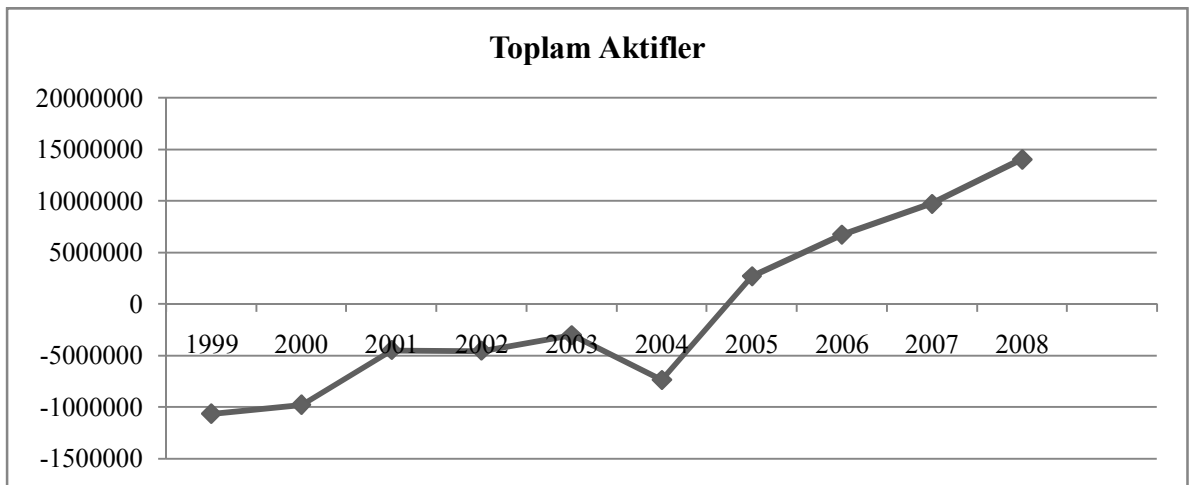
Modelin değişkenleri arasında olan Toplam aktiflerin dönemsel etkisi Tablo 3.1. yardımıyla ele alınmıştır.

Tablo 3.1. Toplam Aktiflerin Dönem Etkisi

Yıllar	Toplam Aktiflerin Dönem Etkisi
1999	-10644087
2000	-9782816.
2001	-4483118.
2002	-4546898.
2003	-3011109.
2004	-737945.5
2005	2708078.
2006	6737902.
2007	9731217.
2008	14028777

Tablo 3.1. Toplam Aktiflerin dönem etkisi verilerini göstermektedir. Tablo 3.1.'de 1999 yılından 2008 yılına kadar toplam aktiflerdeki değişimler ortaya konmuştur. 2001 programının ardından 2003 yılına kadar yatay bir seyir izleyen toplam aktifler, 2003 yılı ortalarından 2004 yılı ortalarına kadar düşüş göstermiştir. Bu düşüşün nedeni ise, TMSF bünyesindeki bankalarının payının daralması ve banka sayılarında meydana gelen düşüşlerdir. 2004 yılından sonra ise toplam aktiflerde istikrarlı bir artış gözlenmiştir.

Grafik 3.1. Toplam Aktifler

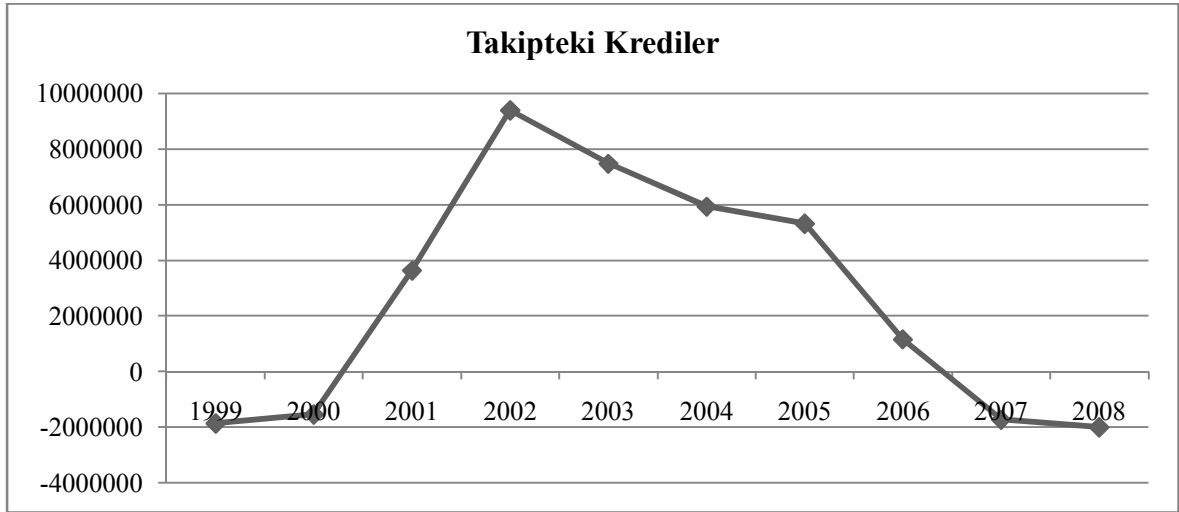

Grafik 3.1. Toplam aktiflerin 1999-2008 periyodu çerçevesindeki seyrini göstermektedir. Bankacılık sisteminin aktif büyüklüğü 1999 yılından 2001 yılına kadar artış eğilimini devam ettirmiştir. 2001 yılında krizin de etkisiyle artış durmuş ve 2003 yılına kadar yatay bir seyir izlemiştir. 2003 yılında gerçekleşen gerilemenin ardından 2004 yılından itibaren istikrarlı bir yükselişle 1999 yılındaki negatif değerlerden 2008 yılı itibariyle yaklaşık 10 kat artışla 10.000.000 düzeyine yükselmiştir. Türkiye Bankalar Birliği'ne göre, bankaların toplam aktiflerindeki artışın başlıca nedenleri, ekonomik faaliyete ve piyasa istikrarına yönelik olumlu beklentilerin sürmesi, TL'nin yabancı paralar karşısında değer kazanması ve böylece TL mevduatta görülen büyüme ve kar hacmindeki artışa bağlı olarak öz kaynakların artmasıdır.

Tablo 3.2. Takipteki Kredilerin Dönem Etkisi

Yıllar	Takipteki Kredilerin Dönemsel Etkisi
1999	-185039.3
2000	-152805.3
2001	363997.9
2002	94025.11
2003	74886.99
2004	5944.529
2005	53312.90
2006	116742.3
2007	-172113.5
2008	-198951.6

Tablo 3.2. Takipteki Kredilerin dönem etkisi verilerini göstermektedir. Takipteki krediler 1999 ve 2000 yılındaki düşük seviyelerinden 2001 yılında yaşanan krizin etkisiyle hızlıca yükselerek artış eğilimine girmiştir. 2002 yılındaki zirvenin ardından bir miktar gerileme ile yataya bir seyir izlemiştir. 2006 yılından itibaren ekonomik faaliyetlerin büyümesi, faiz ve enflasyon oranlarının düşmesi sonucu, sorunlu kredilerin artışı yeniden azalmaya başlayarak 2007 ve 2008 yıllarında, 1999 seviyelerindeki oran yakalanabilmiştir.

Grafik 3.2. Takipteki Krediler

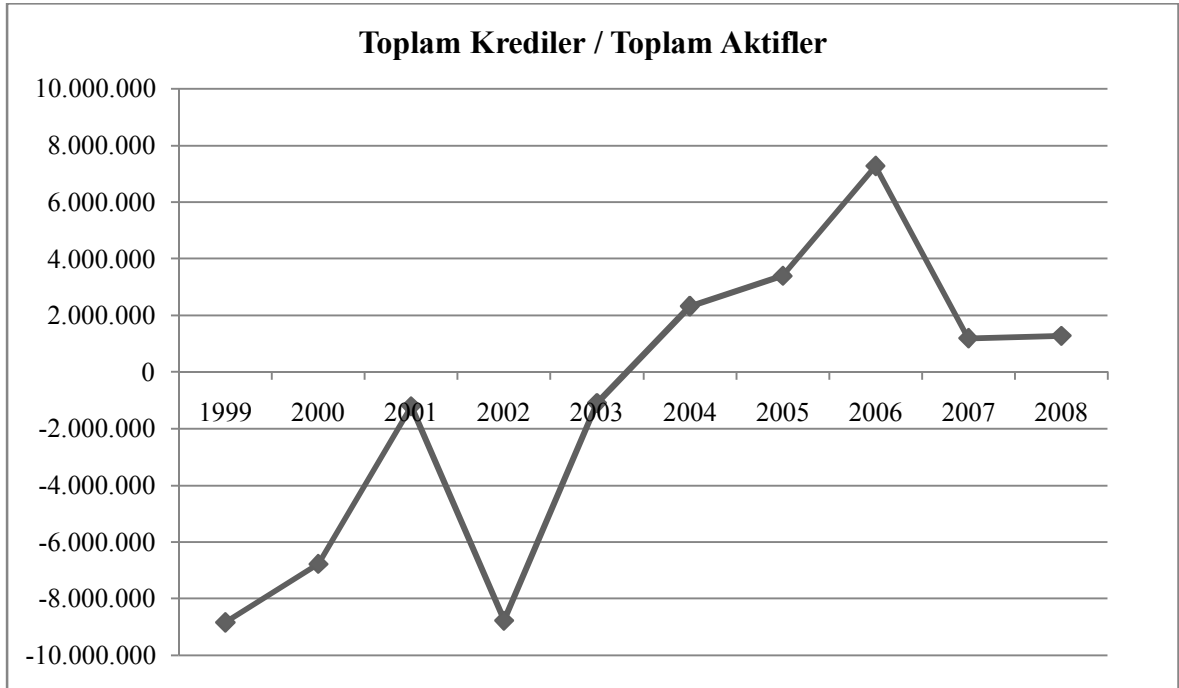
Grafik 3.2. Takipteki Kredilerin dönem etkisinin zaman içindeki seyrini göstermektedir. Takipteki kredilerde 1999'dan 2000'e küçük bir artış gözlenirken, 2000 ve 2001 yıllarındaki krizlerden bankacılık sisteminin olumsuz etkilenmesi ve kredi geri dönüşlerinde yaşanan sorunlar sonucu, takipteki krediler de bir sıçrama ile ciddi oranda artış gerçekleşmiştir. 2001 yılında uygulamaya konan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile gerçekleştirilen düzenlemelerin etkisiyle 2002 yılından itibaren gerileme süreci başlamış ve 2007 yılı itibariyle 2000 yılı seviyesine dönülerek, takipteki kredilerde kabul edilebilir seviyelere ulaşılmıştır.

Tablo 3.3. Toplam Kredilerin Toplam Aktifler İçindeki Payının Dönem Etkisi

Yıllar	Toplam Krediler / Toplam Aktiflerin Dönem Etkisi
1999	-8.837083
2000	-6.774583
2001	-12.09958
2002	-8.778750
2003	-1.099583
2004	2.321250
2005	3.392083
2006	7.267083
2007	11.88792
2008	12.72125

Tablo 3.3. Toplam Kredilerin Toplam Aktifler içindeki dönem etkisi verilerini göstermektedir. Toplam kredilerin toplam aktifler içindeki payı 2001 yılına kadar artış gösterirken, 2001 krizinin etkisiyle toplam krediler 2002 yılında büyük oranda azalmıştır. 2001 sonrası dönemde yeniden yapılandırma programının etkisiyle bankacılık sisteminde istikrarın hakim olmasıyla finansal sektöre olan güven artmış ve bankaların kredi değerliliği yükselmiştir. Buna bağlı olarak 2003 yılından itibaren faizlerdeki düşüşün etkisiyle de kredilerde hızlı ve keskin bir artış gözlenmiş ve bu artış 2008 yılına kadar devam etmiştir.

Grafik 3.3. Toplam Kredilerin Toplam Aktifler İçindeki Payı

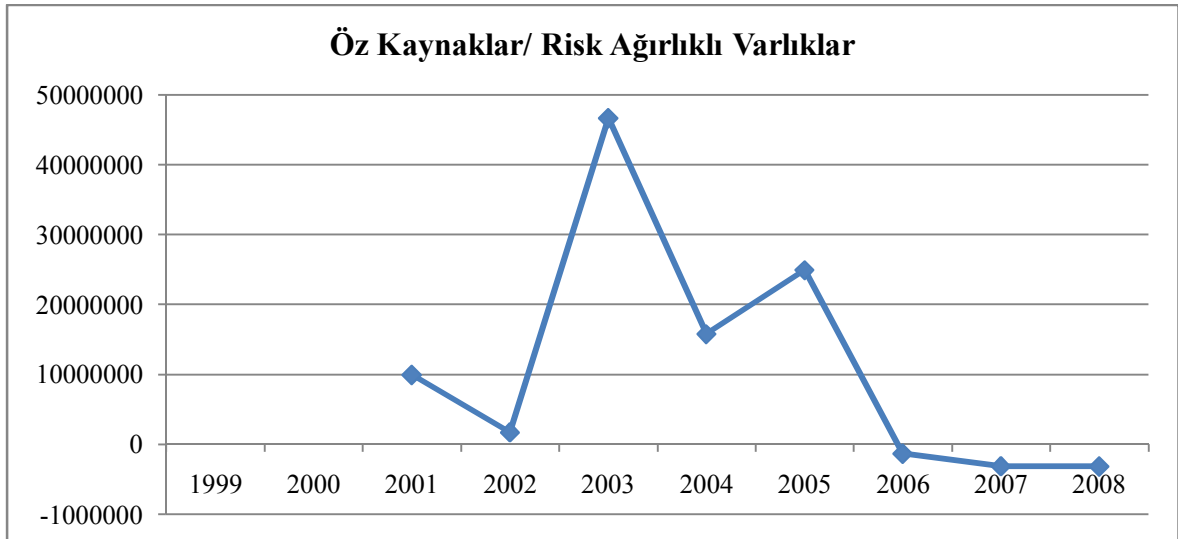

Kredilerin toplam aktifler içindeki payı 2001 yılına kadar artış göstermiştir. 2001 krizinin etkisiyle azalan krediler 2002 yılında en düşük seviyelerini görmüştür. Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre bu azalmanın nedeni, fon bünyesine alınan bankaların sistem dışına çıkması ve kredi talebinin sınırlı kalmasıdır. 2002 yılından sonra istikrar programı ve gerekli yapısal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinin de etkisiyle 2003 yılına kadar krediler hızlıca artarken, 2006'ya kadar ivme kaybetse de artış devam etmiştir. 2006 ortalarından itibaren ekonomik büyümenin hız kaybetmesi sonucu azalan krediler 2004 yılı seviyesinin altına düşerek 2007 yılından itibaren yatay bir seyir izlemiştir.

Tablo 3.4. Öz Kaynaklar / Risk Ağırlıklı Varlıkların Dönem Etkisi

Yıllar	Öz Kaynaklar / Risk Ağırlıklı Varlıkların Dönem Etkisi
2001	-9.975658
2002	-1.731428
2003	46.71715
2004	15.81299
2005	24.95882
2006	-13.19118
2007	-31.21201
2008	-31.37868

Tablo 3.4. Öz Kaynaklar içinde Risk Ağırlıklı varlıkların dönem etkisi verilerini göstermektedir. 2001 yılında normal düzeyde olan risk ağırlıklı varlıklar, yeniden yapılandırma programının etkisiyle 2002 yılında düşmüştür. 2003 yılına gelindiğinde belirgin bir oranda yükselen risk ağırlıklı varlıklar da, bu dönem itibariyle azalma yaşamıştır. 2004 ve 2005 yıllarında tekrar artış eğilimi gösterse de bu oran düşük düzeyde kalmıştır. 2006 yılından itibaren tekrar düşmeye başlayan risk ağırlıklı varlıklar 2007 ve 2008 yıllarında 2001'den çok daha düşük düzeylere ulaşmıştır.

Grafik 3.4. Öz Kaynakların Risk Ağırlıklı Varlıklar İçindeki Payı

2001 yılında gerçekleştirilen düzenlemelerin etkisiyle öz kaynaklar içindeki risk ağırlıklı varlıkların miktarı 2002 ortalarına kadar azalış göstermiştir. Fakat 2003 yılında TMSF bünyesindeki bankaların payının daralması sonucu, toplam aktiflerdeki azalma

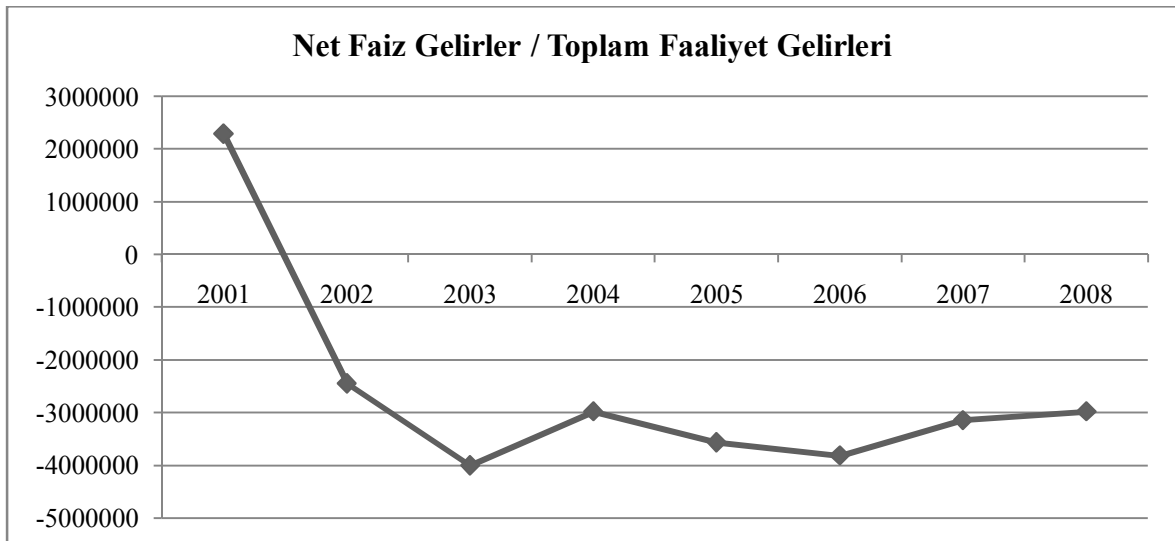
likidite riskini doğurmuştur. Bu sebeple 2002 yılı ortasından 2003 yılı ortalarına kadar keskin bir artış gösteren risk ağırlıklı varlıklar bu dönem itibariyle tekrar azalmaya başlamıştır. 2004'ten 2005'e artış ve 2005'den 2006'ya düşüş şeklinde devam eden süreç, 2006 başlarından itibaren 2002 yılı seviyesinin de altına sarkarak yatay bir seyir izlemiştir.

Tablo 3.5. Net Faiz Gelirler / Toplam Faaliyet Gelirlerin Dönemsel Etkisi

Yıllar	Net Faiz Gelirler / Toplam Faaliyet Gelirlerin Dönemsel Etkisi
2001	229.1906
2002	-24.45521
2003	-40.00938
2004	-29.79271
2005	-35.63438
2006	-38.13021
2007	-31.40938
2008	-29.75938

Tablo 3.5. Net Faiz Gelirlerinin Toplam Faaliyet Gelirleri içindeki payının dönem etkisi verilerini göstermektedir. 2001 krizinde faizlerin bir gecede çok yüksek seviyelere ulaşması neticesinde net faiz gelirleri 2001 yılı itibariyle zirve yapmış, sonraki 7 yılda bir daha bu seviyelere ulaşamamıştır. 2002'den itibaren faiz gelirlerinin toplam faaliyet gelirleri içerisindeki payı düşük düzeylerde kalmıştır. Türkiye Bankalar Birliği'ne göre bu düşüşün nedeni, enflasyondaki düşüğe bağlı olarak faiz oranlarında yaşanan düşüş ve menkul kıymetler portföyünden elde edilen faiz gelirlerinin azalmasıdır.

Grafik 3.5. Net Faiz Gelirlerin Toplam Faaliyet Gelirleri İçindeki Payı

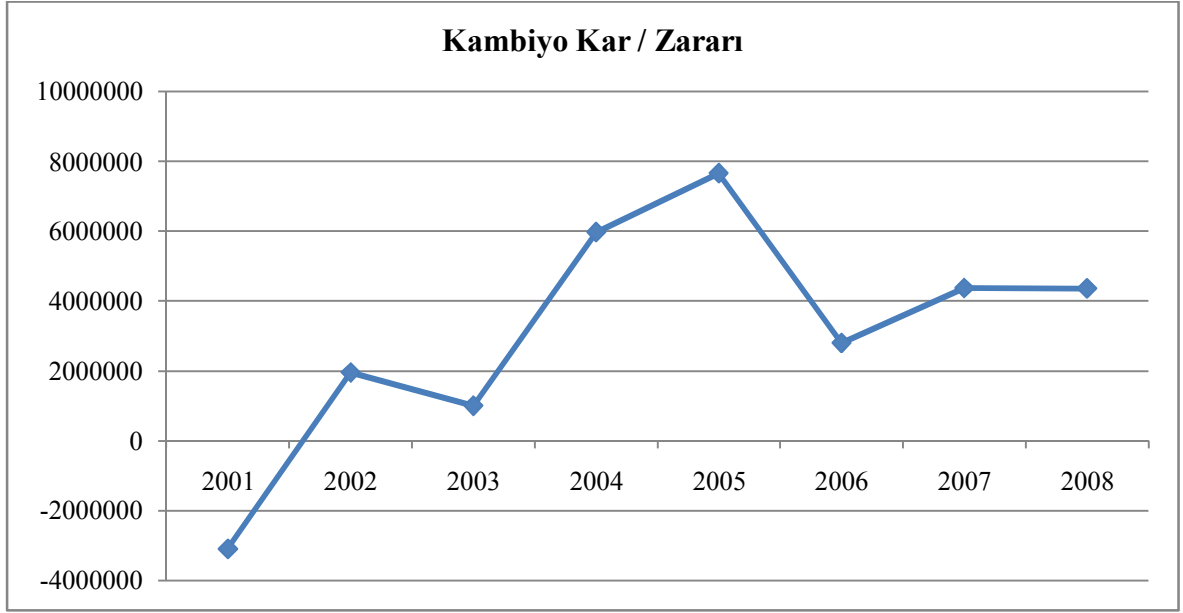

2001 yılındaki krizin etkisiyle hızlıca yükselen faizlerin etkisi grafik de net olarak ortaya konmuştur. 2001 şubat krizi ile yükselen faizlerin ortaya koyduğu seviyeye ulaşmak 2001 sonrası dönemde bir daha mümkün olmamıştır. Söz konusu dönemden itibaren başlangıçta oldukça hızlı bir azalış gerçekleşirken, 2002 yılı ortalarından itibaren ivme kaybeden azalış, 2003 yılıyla artışa ve 2004 yılından itibaren de yatay bir sürece dönüşmüştür. Net faiz gelirlerinin toplam faaliyet gelirleri içindeki payının 2001 yılı seviyelerine bir daha ulaşamaması, bankacılık sistemi ile ilgili yapısal düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanması ve faiz oranlarındaki istikrarlı düşüşün devamı ile sağlanmıştır.

Tablo 3.6. Kambiyo Kar / Zararı Dönemsel Etkisi

Yıllar	Kambiyo Kar / Zararı Dönemsel Etkisi
2001	-308053.3
2002	-19618.43
2003	101003.8
2004	59772.97
2005	76611.78
2006	2806.361
2007	43779.65
2008	43697.24

Tablo 3.6. Kambiyo Kar ve Zararının dönem etkisi verilerini göstermektedir. 2000 programı süreci ile uygulanan sabit kur rejiminin etkisiyle 2001 yılında kambiyo karlılığı söz konusu olurken, 2001 programı ile sabit kurdan vazgeçilmesinin etkisiyle karlılık azalmaya başlamıştır. 2003 yılından itibaren kambiyo karlılığı azalmaya devam ederek 2005 yılında dönemsel olarak en yüksek düzeye ulaşmıştır. Merkez Bankasına göre TL'nin başlıca paralar karşısında değer kaybetmesinden dolayı kambiyo gelirleri 2005 yılındaki iyileşmeden sonra tekrar eksiye dönmüştür. Kambiyo kar ve zararı, 2007 ve 2008'de ise yatay bir seyir izlemiştir.

Grafik 3.6. Kambiyo Kar / Zarar

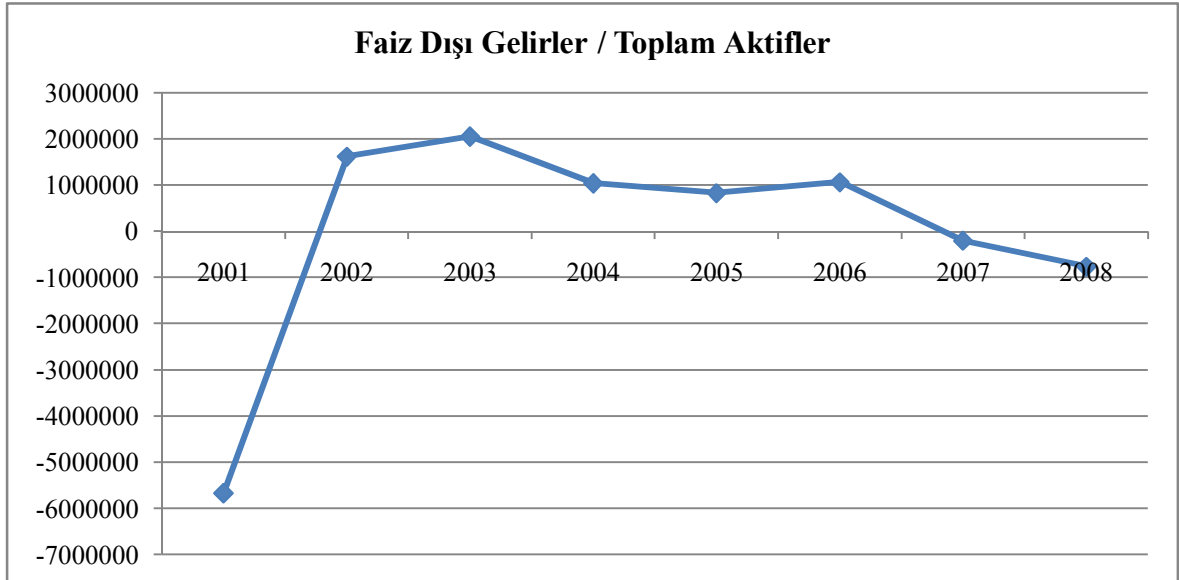
2000 programı ile kur çıpası uygulanmaya başlanması, bankacılık sisteminin kambiyo karlılığını olumlu etkilemiştir. Grafikte de görüldüğü üzere 2001 yılı şubat krizi ile kurların serbest bırakıldığı döneme kadar düşük kalan kambiyo kar/zarar rasyosu esnek kur uygulamasına geçiş ile tersine dönmüştür. 2001 yılı ikinci yarısından itibaren kambiyo zararları artmış, 2002 yılında kısmen gerilese de 2003 yılından itibaren 2005'e kadar, sermaye piyasası işlem karlarındaki hızlı büyüme ve kambiyo zararının kara dönüşmesi sonucu, hızla artmaya devam etmiştir. 2005 yılında tekrar gerileme yaşanırken, 2006 yılındaki küçük oranlı artışın ardından 2007 ve 2008 yıllarında yatay bir seyir izlemiştir.

Tablo 3.7. Faiz Dışı Gelirlerinin Toplam Aktifler İçindeki Payının Dönemsel Etkisi

Yıllar	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktiflerin Dönemsel Etkisi
2001	-5.667188
2002	1.624479
2003	2.057812
2004	1.045312
2005	0.832812
2006	1.070312
2007	-0.200521
2008	-0.763021

Tablo 3.7. Faiz Dışı Gelirlerin Toplam Aktifler içindeki payının dönem etkisi verilerini göstermektedir. 2001 Şubat Krizi ile yükselen faizlerin etkisiyle faiz gelirleri dönemsel olarak öne çıkarken, aynı dönemde faiz dışı gelirler düşük düzeyde kalmıştır. 2002'den itibaren artmaya başlayan faiz dışı gelirler, 2003 yılı itibariyle en yüksek seviyeye ulaştıktan sonra azalmaya başlamıştır. 2006 yılında 2004 rakamları geçilirken, 2007 ve 2008 yıllarında azalma devam etmiştir. Merkez Bankası'na göre bu azalmanın nedeni, kambiyo karının zarara dönüşmesi ve aktif satışından elde edilen gelirlerin düşmesidir.

Grafik 3.7. Faiz Dışı Gelirlerinin Toplam Aktifler İçindeki Payı

Faiz dışı gelirlerin toplam aktifler içindeki payı 2001 yılı itibariyle düşük düzeyde gerçekleşmiştir. 2000 programı ile kur çıpası uygulanmaya başlanması bankacılık sistemini kur riskini de üstlenerek açık pozisyonla faizden kazanmaya yönlendirmiştir. Bu beklentinin doğal sonucu olarak, 2001 yılı ilk yarısına kadar faiz dışı gelirler düşük kalmıştır. Güçlü ekonomiye geçiş programı ile sabit kurdan vazgeçilerek esnek kur sisteminin uygulanmaya başlanması, faiz oranlarındaki düşüş eğilimi ve bankacılık sistemindeki yapısal düzenlemeler ile 2001 yılının ikinci yarısından itibaren hızlıca artmış ve ardından ise azalan bir ivme ile artışa devam eden faiz dışı gelirler, 2004 ve 2006 yıllarındaki küçük azalışlar dışında yatay bir seyir izlemiştir.

SONUÇ

Kriz, önceden bilinmeyen ve tahmin edilemeyen bir zamanda, bir riskin gerçekleşmesi sonucu ortaya çıkan bir süreçtir. Krizler kısa süreli olabildikleri gibi uzunda sürebilir. Bu durum krize karşı alınan önlemlere göre değişiklik gösterir. Genel olarak krizler birçok şekilde ortaya çıkabilir. Bunlardan bazıları; para krizleri, dış borç krizleri, finansal krizler ve bankacılık krizleridir. Para krizleri, bir ülkenin parasında meydana gelen değer kayıpları sonucu döviz rezervlerinde azalmalara ve faiz oranlarının hızlı yükselmesine neden olur. Dış borç krizleri, uluslar arası alanda borçlanma faizlerinin yükselmesiyle, borçlarını ödeyemez hale gelen ülkelerin dış borç yükleri artmıştır. Finansal krizler, ekonomi ve piyasalar üzerinde yıkıcı etkilere sahip olabilen finansal göstergelerin bozulması durumudur. Bankacılık krizleri ise, banka bilançolarının kötüleştiği, likidite riskinin yüksek olduğu durumlarda ortaya çıkar. Bankalar her zaman risk olgusu yüksek işletmelerdir. Bankacılık sektöründe ortaya çıkan bir bozukluğun ve dengesizliğin önlenmesi geciktiği zaman krizlere neden olabilir.

Bu çalışmada bankacılık krizlerinin ortaya çıkması, mikro, makro ve yapısal nedenler olmak üzere üç bölümde incelenmiştir. Mikro nedenler içinde en önemli etken, bankaların sermaye yapılarıdır. Sermayesi yetersiz bir banka kriz anında en çok panikleyen ve krize daha kolay sürüklenendir. İkinci neden, bankaların aktif yapılarıdır. Bankalar kullandıkları kredileri geri almakta zorlandıkları zaman, bilanço yapıları ve aktif kaliteleri bozulabilir. Bu durum bankaların ödeme güçlüğü çekmesine neden olabilir. Üçüncü bir neden, bankalar karlılık amacı güden kuruluşlardır. Karlılıklarının düşük olması demek, öz kaynaklarının da yetersiz olması anlamına gelmektedir. Dördüncü neden ise, bankaların riske açık yapılarıdır. Bankaların aldıkları riskleri; piyasa riski, kredi riski, likidite riski, yönetim riski, operasyonel risk ve yasal düzenleme riski olmak üzere altı başlık altında toplamak mümkündür. Bu riskleri en aza indirecek şekilde bir takım önlemlerin alınması krizlerin ortaya çıkmasına engel olabilir. Bankacılık krizlerine neden olan makro nedenlerin başında, enflasyon, büyüme oranları, faiz oranları ve döviz kurunda meydana gelen istikrarsızlıklar gelmektedir. Enflasyon oranlarındaki bir yükselme faiz oranlarının ve döviz kurlarının da yükselmesine neden olur. Bu yükselmeler bankaların karlılığını azaltmaktadır. Ayrıca büyüme ortamlarında verilen krediler, büyüme oranlarında

istikrarsızlığın olduğu dönemlerde geri dönmekte zorlanmış, bu da bankaları zor durumda bırakmıştır. İkinci önemli neden, cari açıkların fazla olması ve sermaye hareketlerindeki istikrarsızlıklardır. Sabit döviz kurunun geçerli olduğu bir ülkede paranın aşırı değerlenmesi cari denge açıklarına neden olur. Bunun önlenmesi için, ülkeye girecek olan sermayenin hangi koşullarda girip çıkacağına bilinmesi gerekir. Üçüncü bir neden ise, dışsal şoklar ve siyasal istikrarsızlıklardır. Sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ile sermaye ülkeler arasında dolaşacak, bu da krizlerin ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Ayrıca siyasal istikrarsızlıklar, ülkelerin sermaye yapılarını ve ekonomik programlarını zayıflatıcı etkiye sahiptir. Bankacılık krizlerine neden olan yapısal nedenler içinde en etkili faktör, finansal liberalizasyondur. Bu etken faiz oranlarında düzensizliklere, ekonomide belirsizliğin artmasına ve likidite ile döviz kuru risklerine neden olabilmektedir. İkinci neden, politik müdahaleler ve kamu kesiminin büyüklüğüdür. Siyaset kesiminden kamu bankalarına kredi konusunda gelen müdahaleler, teminat alınmadan kredi verilmesine neden olmuş ve bu kredilerin geri dönmesinde yaşanan problemler kamu bankalarını zor durumda bırakmıştır. Üçüncü neden, mevduat sigortası, ilişkili kredilendirme ve aşırı risk almadır. Mevduat sigortası, mevduatları güvence altına alması yanı sıra ahlaki tehlike sorununu ortaya çıkarabilmektedir. Ayrıca ilişkili kredilendirme yönteminde, banka sahipleri ve bunlarla ilişkili kişilere daha ucuza kredi kullanırılması sonucu, bu firmaların sıkıntıya düşmeleri durumunda, geri ödenmekte zorlanan krediler bankacılık sistemini de zora sokmaktadır. Bankacılık krizlerine neden olan tüm bu nedenler de dikkate alındığında, bir bankanın var olan riskleri krize dönüştürmeden kurtulabilmesi mümkündür. Zamanında alınabilecek önlemler bankacılık krizlerine neden olan faktörleri ortadan kaldıracaktır.

Türkiye’de 1980’li yıllarda dışa açık politikaların uygulanmasıyla dıştan gelen etkiler, Türkiye ekonomisi üzerinde olumsuzluklara neden olmuştur. 1998 yılında Rusya krizinin de etkisiyle Türkiye’de döviz talebi yaşanmaya başlamıştır. Bankalar likidite sıkıntısı içine düşmüşlerdir. Ayrıca bir de siyasi istikrarsızlığın etkisi de eklenince kriz olasılıkları artmıştır. 9 Aralık 1999’da ekonomideki yapısal sorunlara çözüm bulmak ve enflasyonu tek haneli rakamlara indirmek amacıyla “Enflasyonu Düşürme Programı” uygulamaya konulmuştur. Fakat bu program kısa vadede olumlu sonuçlar ortaya koymasına rağmen, bu programla hedeflenenler tam olarak tutturulamamıştır. Bankacılık sektöründe faiz ve likidite riskleri, cari işlemler açıklarını ortaya çıkarmıştır. Arjantin ekonomisinde yaşanan olumsuzlukların da etkisiyle dış kaynak girişi azalmıştır. Bu da

likiditenin daralmasına neden olmuştur. Bütün bu olumsuz gelişmelerin etkisiyle Türkiye 22 Kasım 2000’de bir likidite krizine sürüklenmiştir. Bu durum bankacılık sistemine olan güvenin azalmasına neden olmuştur. Bankacılık sisteminin kırılgan yapısı ortadan kaldırılamamıştır. Döviz rezervlerinde artışların da fazlaşmasıyla Türkiye ikinci bir kriz olan Şubat 2001 krizi sürecine girmiştir. 2001 krizi sonucunda sabit kur sistemi bırakılarak, dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Krizin etkisinden kurtulabilmek, bankacılık sistemine olan güvenin tekrar sağlanması ve enflasyonun kontrol altına alınması amacıyla 14 Nisan 2001’de “Güçlü ekonomiye Geçiş Programı” uygulamaya konulmuştur. Bu programla ekonomik ve sosyal yapıda köklü değişikliklerin sağlanması amaçlanmıştır.

Güçlü ekonomiye geçiş programının uzantısı olan bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ile kamu, özel ve TMSF bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi, operasyonel ve finansal açıdan yasaların yeniden düzenlenmesi amaçlanmıştır. Yeniden yapılandırma programıyla, kamu bankalarının kurumsal ve örgütsel yapıları düzenlenmiştir. Kamu bankalarının piyasa gücü ve rekabet oranı yüksek, modern bankacılık standartlarına uydurulması hedeflenmiştir. Müşteri odaklı yaklaşım benimsenmiştir. Ayrıca kamu bankalarının görev zararları tasfiye edilmiş, mevduat faiz oranlarının piyasa faiz oranlarına uyumlu hale getirilmesine önem verilmiş ve sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla bir takım çalışmalar yapılmıştır. TMSF bünyesindeki bankaların kamu kaynaklarıyla yeniden yapılandırılması öngörülmüştür. Ayrıca birleşme, satış ve devir yoluyla yapılandırılmaları yöntemlerinden biri kullanılmıştır. TMSF bankalarının açık pozisyonlarını kapatmak ve kısa vadeli yükümlülüklerini azaltmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Özel bankaların yapılandırılmasında en önem verilen nokta sermaye yapıları olmuştur. Özel bankalara sermaye artırımı yapılması sağlanmıştır. Ayrıca bir defaya mahsus olmak üzere devlet tarafından desteklenmişlerdir. Bankacılık sisteminde gerçekleştirilen yeniden yapılandırma programıyla bankacılık sisteminin sermaye yapıları güçlendirilmiş, sisteme olan güven arttırılmış ve krize karşı bankaların kırılgan yapıları azaltılmıştır.

2008 yılının son dönemlerinde ABD ve diğer batı ekonomilerinde mortgage sistemine dayalı olarak finansal bir kriz ortaya çıkmıştır. Krizin sebebi, mortgage sistemine dayalı olarak verilen çok sayıda kredinin geri ödenmesinde yaşanan problemler ve bu problemlerin bankaların likidite yapısını etkileyerek bankaları zor duruma sokmalarıdır. Bankacılık sisteminden kaynaklanan kriz kısa sürede bütün alanlara yayılmıştır. Kriz

başlangıç yeri ABD olmasına rağmen, kısa sürede tüm dünya ekonomileri krizin etkisi altına girmiştir. Krize karşı dünya genelinde çeşitli önlemler alınmıştır. Durumu kötüye giden bankalara sermaye desteğinde bulunulmuş, kredi verme koşulları ağırlaştırılmış ve çeşitli yardım paketleri açıklanmıştır. Diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye’de küresel krizden ciddi şekilde etkilenmiştir. Küresel krizin, Türkiye ekonomisindeki olumsuz etkileri bankacılık sektörüne de yansımıştır. Fakat 2001 krizi sonrası gerçekleştirilen yapılandırma programının da etkisiyle bankacılık sektörü krizden çok fazla yara almadan çıkabilmiştir. Çünkü Türkiye’deki bankalar yeniden yapılandırma programıyla sermaye yapılarını sağlamlaştırılmışlar, problemliler bankalar sistemden uzaklaştırılmış, denetim ve gözetim çevreleri iyileştirilmiş ve bankalar krize dayanıklı hale getirilmişlerdir.

Çalışma da, 2008 küresel krizinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkileri, 2001 krizi sonrası yapılan düzenlemeler de göz önünde tutularak incelenmiştir. Bu etkiler, 1999-2008 yılları arasında 24 bankaya ait toplam aktifler, takipteki krediler, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, öz kaynakların risk ağırlıklı varlıklara oranı, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, net faiz gelirlerinin toplam faaliyet gelirlerine oranı, net kambiyo kar-zararı gibi değişkenlerden oluşup, model panel veri analizi metodu yardımıyla ortaya konulmuştur.

Bankacılık sisteminin aktif büyüklüğünde 2001 yılına kadar artış gözlenirken, 2001 krizinin etkisiyle artış durmuş ve 2003 yılına kadar yatay bir seyir izlenmiştir. Yeniden yapılandırma programının da etkisiyle, ekonominin düzelmeye başlaması, piyasa istikrarının sağlanması ve TL’nin yabancı paralar karşısında değer kazanması sonucu, 2003 yılında gerçekleşen gerilemenin ardından 2004 yılından itibaren toplam aktifler istikrarlı bir yükseliş göstermiştir.

Takipteki kredileri incelediğimizde, 2000 yılına kadar normal bir seyrinde olmasına rağmen, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler sonucu bankacılık sisteminin olumsuz etkilenmesi ve kredi geri dönüşlerinde yaşanan sorunların etkisiyle, takipteki krediler de ciddi oranda bir artış gerçekleşmiştir. Fakat 2001 yılında uygulamaya konan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile gerçekleştirilen düzenlemelerin etkisiyle 2002 yılından itibaren takipteki krediler de gerileme süreci başlamış ve 2008 yılı da dahil olmak üzere devam etmiştir.

Bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin içinde kredilerin payı 2001 yılına kadar artış göstermiştir. 2001 krizinin etkisiyle fon bünyesine alınan bankaların sistem dışına çıkarılması ile kredi talebi sınırlı kalmıştır. 2001 yılı itibariyle azalan krediler hazırlanan istikrar programı ve gerekli yapısal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinin de etkisiyle, 2003 yılına kadar hızlıca artmıştır. 2006 ortalarından itibaren ekonomik büyümenin hız kaybetmesi sonucu kredilerde azalma görülmüş ve 2007 yılından itibaren yatay bir seyir izlemiştir. 2008 yılında önemli oranda kredilerde azalma olmamış ve yatay seyir devam etmiştir.

Öz kaynaklar içindeki risk ağırlıklı varlıkların miktarı, 2001 krizi sonrası yapılan düzenlemelerin etkisiyle, 2002 ortalarına kadar azalış göstermiştir. Fakat 2003 yılında TMSF bünyesindeki bankaların payının daralması sonucu, toplam aktiflerdeki azalma likidite riskini doğurmuş ve 2002 yılı ortasından 2003 yılı ortalarına kadar risk ağırlıklı varlıklar da artış yaşanmıştır. 2004'ten 2005'e artış ve 2005'den 2006'ya düşüş şeklinde devam eden süreç, 2006 başlarından itibaren 2002 yılı seviyesinin de altına sarkarak yatay seyir devam etmiştir.

Toplam faaliyet gelirleri içinde net faiz gelirlerinin payı, 2001 krizinin etkisiyle oldukça yüksek seviyelere çıkmıştır. Kriz sonrası yapılan düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanması ve faiz oranlarında istikrarın sağlanması ile ivme kaybeden azalış, 2004 yılından itibaren de yatay bir sürece dönüşmüştür. Bu süreç 2008 yılında da devam etmiştir.

Kambiyo kar ve zararlarının 1999-2008 yılları arası değişimini incelediğimiz de, 2000 programı ile kur çıpası uygulanmaya başlanması sonucu bankacılık sisteminin kambiyo karlılığını olumlu etkilemiştir. Fakat 2001 yılı ikinci yarısından itibaren krizde etkisiyle kambiyo zararları artmış, 2002 yılında kısmen gerilese de 2003 yılından itibaren 2005'e kadar, sermaye piyasası işlem karlarındaki hızlı büyüme ve kambiyo zararının kara dönüşmesi sonucu, hızla artmaya devam etmiştir. Kambiyo karları, 2006 yılındaki küçük oranlı artışın ardından 2007 ve 2008 yıllarında yatay bir seyir izlemiştir.

Toplam aktifler içinde faiz dışı gelirlerin payı 2001 yılı ilk yarısına kadar düşük kalmıştır. Kriz sonrası dönemde güçlü ekonomiye geçiş programı ile sabit kurdan vazgeçilerek esnek kur sisteminin uygulanmaya başlanması, faiz oranlarının düşmesi ve bankacılık sistemindeki yapısal düzenlemeler sonucu, faiz dışı gelirler deki artış, 2004 ve 2006 yıllarındaki küçük azalışlar dışında yatay bir seyir izlemiştir.

Tüm bu sonuçlar göz önüne alındığında, 2001 kriziyle bankacılık sisteminde ve ekonomik yapıda bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Kriz sonrası dönemde uygulamaya konulan güçlü ekonomiye geçiş programı ile bankacılık sistemine yönelik bir takım düzenlemeler yapılması öngörülmüştür. Bu bağlam da sistemde var olan aksaklıklar ve bozukluklar giderilmeye çalışılmıştır. 2008 yılında küresel boyutta ortaya çıkan kriz, Türkiye ekonomisini de etkilemiş ve bu etki bankacılık sistemine de yansımıştır. Fakat yeniden yapılandırma programıyla sermayesi güçlendirilen bankacılık sektörü, düzenli uygulanan reformlar sayesinde güçlü yapısını korumuş ve bankacılık sektörü büyümesini sürdürmüştür. Bundan dolayıdır ki diğer ülkelere oranla Türkiye krize çok daha hazırlıklı ve güçlü girmiştir. 2001 krizi sonrası yapılan düzenlemeler bankacılık sistemini krizlere karşı dayanıklı hale getirmiş ve sistemi kırılganlıktan uzaklaştırmıştır.

KAYNAKÇA

- Active Araştırma Grubu. “Yeni Bin Yıla Girenken Türkiye’de Finans Sektörünün Taşları Oynadı”, *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Sayı: 10, Aralık 1999 - Ocak 2000, 20.
- Afşar, Muharrem. “Finansal Krizler ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi”, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1558, İkt. ve İd. Bil. Fak. Yayın No: 183, Eskişehir 2004, 77-78.
- Ağaoğlu, Abdülgaffar. "Türkiye'de Banka İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Gelişme Eğilimleri", T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1989, Ankara, 92.
- Akdemir, Ali; Sefer Şener; Özgür Topkaya. “2008 Küresel Krizi: Toplumsal Sorunlar Karşısında Bir Çözüm Olarak Sivil Toplum Kuruluşları”, *Dernekler Dergisi*, Sayı:8, 2009, 24.
- Akdış, Muhammed. *Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye*, Birinci Baskı, Beta Kitapevi, İstanbul, Haziran 2000.
- Akgüç, Öztin. “2005 Yılında Bankacılık Sistemimiz”, Cumhuriyet Gazetesi, 9 Haziran 2006.
- Akgüç, Öztin. *Finansal Yönetim*, Muhasebe Enstitüsü Yayını, Yayın No: 56, 5. Basım, Avcıol Matbaası, İstanbul, 1989
- Aktan, Coşkun Can; Hüseyin Şen. “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt II, 2001, 1225.
- Alptekin, Erdem. “Küresel Krizin Türkiye Ekonomisi ile Sanayisine Yansımaları ve Dipten En Az Zararla Çıkış Yolları”, *AR&GE Bülten*, Haziran 2009.
- Altay, N. Oğuzhan. “Türk Bankacılık Sektöründe Füzyon”, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl: 17, Sayı:195, Haziran 2002, 78-79.

Altınok, Tevfik. "Son Beş Yılda Tarihe Malolan Bankalar TMSF'ye Devir Noktasına Nasıl ve Niçin Geldiler", *Finans Dünyası*, Ekim 2003, 26-31.

Altıntaş, M. Ayhan. *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği*, 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, Mart 2006.

Altuntepe, Nihat. "A Dynamic Analysis Of The Effects Of 2008 Global Crisis On Countries Employment Structure", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2009.

<<http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sduvd/article/view/1372/1460>> (10.04.2010).

Anup, Shah. "Global Financial Crisis", July 25, 2009, <<http://www.globalissues.org/article/768/global-financial-crisis>, A crisis so severe the world financial system is affected> (10.01.2010).

Apak, Sudi; Ayhan Ataç. *Küresel Krizler*, Avcıol Basım Yayın, İstanbul 2009.

Ankara Sanayi ve Ticaret Odası. Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Raporları, Asomedy, Ocak 2001, 39-40.

Atan, Murat. "Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama", T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2002.

Ateş, Kamil. "Amerika Birleşik Devletlerinde Mortgage Uygulamasında Vergi", *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı:285, Mayıs 2005, 50-53.

Aydın, Aydan; Pelin Ataman Erdönmez; Alpan İnan; Burçak Tülay. "Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırma Ülkeleri Uygulamaları", *TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu*, Şubat 2000, 4.

Aydın, M. Erol. "Aktif-Pasif Yönetiminde Likidite ve Faiz Oranı Riski", *Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi*, 1993, 65-66.

Babuşcu, Şenol. "Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi (Rating) ve Türk Bankacılık Sektörüne Uygulanması", T.C. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, Ocak 1997, 76-77.

Babuşcu, Şenol. "Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi", *Akademi Consulting&Training*, Ankara, Ekim 2005, 21.

Babuşcu, Şenol; M. Köksal; A. Ünsün; Z. Yazıcı. "Yüksek Enflasyondan Düşük Enflasyona Geçiş Sürecinde Türk Bankacılık Sektörü", *İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı:174, 2000.

Baltagi, B.H. *Econometric Analysis of Panel Data*, Second Edition, John Wiley, 2001.

Bastı, Eyüp. "Global Financial Crisis And The Turkish Financial System", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, 2009, 89-103.

Bastı, Eyüp. "The Effects of 2001 Financial Crisis to the Productivity and Efficiency of Turkish Banking Sector", *İktisat İşletme ve Finans*, Vol. 20, No. 237, December 2005, 63-79.

BDDK. Finansal Piyasalar Raporu, Sayı: 16, Aralık 2009a, 36. <www.bddk.gov.tr> (09.02.2010).

BDDK. Finansal Piyasalar Raporu, Sayı:13, Mart 2009b. <www.bddk.gov.tr> (09.02.2010).

BDDK. Finansal Piyasalar Raporu, Sayı:23, Aralık 2008a. <www.bddk.gov.tr> (09.02.2010).

BDDK. Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Sayı:3, Aralık 2008b. <www.bddk.gov.tr> (09.02.2010).

BDDK. Banka, Şube ve Personel Yapısındaki Gelişmeler, Sayı:2, Aralık 2007. <www.bddk.gov.tr> (09.02.2010).

BDDK. Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Sayı:1, Ankara, Aralık 2006. <www.bddk.gov.tr> (09.02.2010).

BDDK. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Raporu ve İmar Bankası Olayı, 2004a, 12. <www.bddk.gov.tr> (09.02.2010).

BDDK. Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu, Şubat 2004b, 33. <www.bddk.gov.tr> (09.02.2010).

BDDK. Aylık Değerlendirme Raporu, Eylül 2003a, 17. <www.bddk.gov.tr> (09.02.2010).

BDDK. Türk Bankacılık Sektörünün Güçlendirilmesine Yönelik Çabalar ve İmar Bankası Olayı, Ekim 2003b, 12. <www.bddk.gov.tr> (09.02.2010).

BDDK. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu, Temmuz 2002.
<<http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYPGR0602.doc>> (18.11.2009).

Bibbee, Alexandra. “Turkey’s Crisis”, *OECD Observer*, 2001, 1.

Bozyiğit, Ali. “Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi Analizi ve Bilgi Kullanıcıları Açısından Önemi ve Ortaya Çıkan Eğitim İhtiyacı”, T.C. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002, 22.

Bozyiğit, Ali. “Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi Analizi ve Bilgi Kullanıcıları Açısından Önemi ve Ortaya Çıkan Eğitim ihtiyacı”, T.C. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002

Cade, E. *Marging Banking Risks*, Glenlake Publishing Company, Chicago, 1999, 60.

Cansızlar, Doğan. “Bankacılık ve Sermaye Piyasası”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 417, Eylül 2001, 6.

Caprio, Gerard; Daniela Klingebiel. “Bank Insolvency: Bad Luck, Bad Policy or Bad Banking?”, *World Bank Conference on Development Economics*, 1999.

Chhibber, Ajay. “The Economic Policy reform of Turkey”, October 2004, 7.

Civelekyüce, Burcu. “Küresel Finansal Kriz ve Türk Bankacılık Sektörü”, *Leaders*, Kasım 2009.

Claessens, Stijn; Asli Demirgüç-Kunt; Harry Huizinga. “How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets?”, January 2000.

- Coşkun, Y. Sevil; Zeynep Balatan. “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri Ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi İle Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi”, *Ege Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü 12. İktisat Öğrencileri Kongresi*, İzmir 7- 8 Mayıs 2009, Ege Üniversitesi İşletme Bölümü, İzmir, 2009.
- Çolak, Ö. Faruk. *Finansal Piyasalar ve Politikası*, Üçüncü Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2000.
- Çolak, Ö. Faruk. “2008 Krizinin 1929 Krizi ile Benzerlikleri Üzerine Bir Analiz”, *Tisk Akademi Özel*, Sayı:2, 2009.
- Çolak, Ö. Faruk; Aslan Yiğidim. *Türk Bankacılık Sektöründe Kriz*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ekim 2001.
- Damar, Bülent. “Bankacılık Sektörünün Kırılganlığının İzlenmesi”, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2004, 57-58.
- Demir, F; A. Karabıyık; E. Ermişoğlu; A. Küçük. ABD Mortgage Krizi, BDDK, Ağustos 2008, 8.
- Demir, Gülten. *Asya Krizi ve IMF*, Der Yayınları, İstanbul 1999.
- Dinçer, Ahmet. “Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler”, Devlet Planlama Teşkilatı, Uzmanlık Tezi, Ekim 2006, 94-96.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı). 2004 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı, 2004,73.
- DPT. Dokuzuncu Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2007.
- Duranlar, Selçuk. “2003 Yılı Türk Bankacılık Sistemi Üzerine”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl: 7, Sayı:83, Kasım 2004.
- Dünya Bankası. Global Economic Prospects, 2009, 21.
- Dwyer, Gerald P; Paula Tkac. “The Financial Crisis of 2008 in Fixed-Income Markets”, *Journal of International Money and Finance*, 2009, 1294.

Edwards, S. "Does the Current Account Matter?", National Bureau of Economic Research Working Papers, No:8275, 29.

Emsen, Ö. Selçuk. "Türkiye'de 1994-2001 Döneminde Uygulanan İstikrar Politikaları", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi IIBF İktisat Bölümü, 2003. <<http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd5/sbd-5-07.pdf>> (03.10.2009).

Erçel, Gazi. "2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması", Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ankara, Aralık 1999, 2. <<http://www.tcmb.org.tr/yeni/euds/yayın/paragrafa/baskanmat55.html>> (12.10.2009).

Erdoğan, Niyazi. "Türkiye'de Ekonomik Kriz ve Bankacılık Sistemi", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl: 7, Sayı:41, Ankara, 2001, 649.

Erdoğan, Niyazi. *Dünya'da ve Türkiye'de Finansal Krizler, Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları, Kamu Bankaları Deneyimi*, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2002.

Erdönmez, Pelin Ataman. "Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi", *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 68, 2009, 86-88.

Erdönmez, Pelin Ataman. "Türkiye'de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma", *Bankacılar Dergisi*, Türkiye Bankalar Birliği, Sayı:47, 2003, 38.

Eren, Aslan; Bora Süslü. "Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye'de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi", *Yeni Türkiye*, Sayı:41, Yıl:7, Eylül-Ekim 2001, 662-674.

Eren, Aslan. *Türkiye Ekonomisi*, Ekin Kitabevi, Bursa 2006.

Ertuna, Özer. "2008 Yılında Türkiye ve Dünya Ekonomisi", *Muhasebe ve Finansman Dergisi (Mufad Dergisi)*, Sayı:39, Temmuz 2008.

<http://www.mufad.org/index.php?option=com_content&task=view&id=495> (10.03.2010).

Fries, Steven; Anita Taci. "Cost Efficiency Of Banks In Transition: Evidence From 289 Banks In 15 Post-Communist Countries", European Bank for Reconstruction and

Development, One Exchange Square, London, EC2A 2JN, United Kingdom, January 2005.

Gerni, C. “Türkiye’de 1980-1990 Döneminde Uygulanan İstikrar Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, 3. İzmir İktisat Kongresi, Cilt:1, İzmir 1992.

Goldstein, Morris; Philip Turner. (Çeviren: Ali İhsan Karacan), “Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri, Kökenler ve Politika Seçenekleri”, *Dünya Yayıncılık*, İstanbul, 1999, 125-126.

Greene, W.H. *Econometric Analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 2008.

Güler, Nazlı. “Türk Bankacılık Sektöründe Krizleri Belirleyen Faktörler”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Master Tezi, Ankara 2006.

Haas Ralph De; Iman Van Lelyveld. “Foreign Banks And Credit Stability İn Central And Eastern Europe. A Panel Data Analysis”, *Journal Of Banking and Finance*, Vol:30, Issue:7, July 2006, 1927-1952.

Hsiao, C. *Analysis of Panel Data*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.

Hazine Müsteşarlığı. Kamu Bankalarında Reform, 2005. <<http://www.hazine.gov.tr>> (21.11.2009).

Hazine Müsteşarlığı. Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, 19 Haziran 2001. <<http://www.hazine.gov.tr>> (21.11.2009).

Hristov, Simeon. “The crisis in Turkey”, *Institute for Regional and International Studies*, Sofia, May 2001, 4.

IMF. World Economic Outlook, IMF, 1998, 75.

IMF. Global Financial Stability Report, October 2008. <www.imf.org> (10.01.2010).

Jemric, Igor; Boris Vujcic. “Efficiency of Banks in Croatia: A Dea Approach”, Working Papers, *Croatian National Bank*, February 2002.

Kaminsky, G.; C.M. Reinhart. "The Twin Crises: Causes of Banking and Balance of Payments problems", *American Economic Review*, Vol:89, No:3, 1999, 476.

Kandiller, Rıza. "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Ötesi", 2001, <<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/ekonomi1.doc>> (12.10.2009).

Kansu, Aydan; Cem Mehmet Baydur. "Faiz Düzeyinin Döviz Krizini Önlemedeki Rolü: Türkiye Şubat 2001 Krizinin Değerlendirilmesi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 10 / 1, 2008, 19-41.

Karabulut, Gökhan. *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*, Der Yayınları, 2002.

Karacan, Ali İhsan. "Bankacılık ve Kriz: Bir Yazın Taraması", *Creative Yayıncılık*, 1997, 28.

Karacan, A. İhsan. "Bankacılık ve Kriz", *Tütünbank Finans Dünyası Yayınları*, No:1, İstanbul, 1996, 31.

Karlık, Rıdvan. *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*, Beta Yayınları, İstanbul, 2005, 425.

Kaval, Hasan. *Bankalarda Risk Yönetimi*, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2000, 111.

Kazmirci, Kaya; Begim Başlıgil. "Denetim + Danışmanlık = İş Denetimi", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, 2000, 83.

Keskin, Ekrem. "2000 Yılında Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi", *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 37, 1999, 2.

Keyder, Nur. "Türkiye'de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları", *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı: 183, Haziran 2001, 45.

Kılınç, Gonca. "Planlama, Uygulama, Kontrol: Aktif-Pasif Yönetimi", *Bankacılar Dergisi*, TBB Yayınları, 1991, 56.

- Kozanoğlu, Hayri; Selçuk Bora. “Yeniden Yapılandırma Sonrası Türk Bankacılık Sistemi”, Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. İngilizce İktisat Bölümü, *Sosyal Bilimler Dergisi*, D. Öneri, Cilt.7, Sayı:28, Haziran 2007, 225-243.
- Kraft, Evan; Doğan Tırtıroğlu. “Bank Efficiency in Croatia: A Stochastic-Frontier Analysis”, *Journal Of Comparative Economics* 26, Article No. JE981517, National Bank of Croatia, Trg Burze 3, 10000 Zagreb, Croatia 1998.
- Kunt, Aslı Demirgüç; Enrica Detragiache. “The Determinants Of Banking Crisis And Developing and Developed Countries”, *IMF Staff Papers*, Vol:45 No:1, March 1998.
- Küçükbıçakçı, Ramazan. “Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları”, TCMB Bankacılık Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Yayımlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, Ağustos 2004, 14.
- Normal, L. Phelrs. “Setting up a Crisis Recovery Plan”, *The Journal of Business Strategy*, Vol:6, No:4, Spring 1986, 5.
- Leftwich, Adrian. “Governance, Democracy and Development in the Third World”, *ThirdWorld Quarterly*, Vol:14, 1993, 3.
- Mark, Landler. “West Is in Talks on Credit to Aid Poorer Nations”, October 23, 2008. <<http://www.nytimes.com/2008/10/24/business/worldbusiness/24emerge.html>> (14.02.2010).
- Mehmet, Eken. “Enflasyon, Bankacılık Üzerine Etkilerinin Risk ve Karlılık Açısından Değerlendirilmesi”, *TBB Yayınları*, Ankara 1994, 35.
- Melvin, Michael; Mark P. Taylor. “The Global Financial Crisis: Causes, Threats and Opportunities. Introduction and Overview”, *Journal of International Money and Finance* 28, 2009, 1243–1245.
- Mishkin, F. 1996. “Lessons From the Asian Crisis”, *NBER Working Papers*, 1-2, 1996. <<http://www.nber.org/papers/w7102>> (10.10.2009).
- Mortgage Bankers Association. Delinquencies and Foreclosures Increase in Latest MBA National Delinquency Survey, 2008. <<http://www.mbaa.org/NewsandMedia/PressCenter/64769.htm>> (09.10.2009).

NTV Haber. 10 Soruda Küresel Kriz, Eylül 2008,

<<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/460082.asp>> (02.02.2010).

OECD. Economic Surveys- Euro Area, 2009, <www.oecd.org> (23.01.2010).

Öncü, Semra; Rabia Aktaş. “Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi”, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt:14, Sayı: 1, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa 2007.

Özel, Saruhan. “Global Finansal Krizler”, *Deniz Kültür Yayınları*, No:13, 1. Basım, Temmuz 2005, 158.

Parasız, İlker. *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitapevi, Bursa 2004, 639.

Parasız, İlker. *Enflasyon Kriz Ve Ayarlamalar*, Ezgi Kitapevi, 2.Baskı, Ağustos 2002.

Parasız, İlker. *Kriz Ekonomisi*, Ezgi Kitapevi, Bursa 2001.

Platform of European Social NGOs. “Financial and Economic Crisis: Social NGOs Proposals for a European recovery Plan”, November 2008,

<<http://cms.horus.be/files/99907/MediaArchive/Policies/08.11.19%20Social%20Platform%20contribution%20to%20the%20European%20Recovery%20Plan.pdf>:1> (12.05.2009).

Roy, Patrick. “The Financial Crisis Intensifies and Spreads, International Economic Update”, *Federal Reserve Bank of Dallas*, October 30, 2008, <<http://dallas-fed.org/institute/update/2008/int0808>. Cfm> (14 Mayıs 2009).

Peker, Melih. “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın Finansal Sistem İstikrarının Sağlanmasındaki Rolü”, TCMB, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, 22 Mart 2002, 54-56.

Reisoğlu, Seza. *4491 Sayılı Yasa ile Değişik Bankalar Kanunu Şerhi*, Doğu Matbaacılık, Ankara, 2000, 624-625.

Rijkeghem, Caroline Van; Beatrice Weder. “Spillovers Through Banking Centers: A Panel Data Analysis Of Bank Flows”, *Journal of International Money and Finance*, Volume 22, Issue 4, August 2003, 483-509.

Senver, Bülent. "Banka Bilançolarının Tahlil Yöntemleri", *TBB Yayınları*, Ankara 1987, 9.

Serdengeçti, Süreyya. "Şubat 2001 Krizi Üzerine Düşünceler: Merkez Bankası Bakış Açısından Çıkarılacak Dersler", ODTÜ Uluslararası Ekonomi Konferansı, Ankara, 11 Eylül 2002, 2-3.

Seyidoğlu, H. *Uluslararası İktisat*, Güzem Can Yayınları, N:20, İstanbul 2003.

Seyidoğlu, Halil. "Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, 2003, 141-156.

Shehzad, Choundhry Tanveer; Jakob De Haan. "Financial Liberalization And Banking Crisis", *University Of Groningen, Netherland, Munich, Germany*, September 2008.

Standard&Poor's. National Trend of Home Price Declines Continues Through the Third Quarter of 2008 According to the S&P/Case-Shiller Home Price Indices, 2008. <http://www2.standardandpoors.com/spf/pdf/index/CSHomePriceRelease_112555.pdf> (03.10.2009).

Susam, N.; U. Bakkal. "Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek?", *Maliye Dergisi*, Sayı:155, Temmuz-Aralık 2008, 73-74.

Şamiloğlu, Famil. "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Bir Değerlendirme", *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:55, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, 84. <<http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/55MaliCozum/10%20%2055%20FAMILSAMILOGLU.doc>> (12.02.2010).

Şener, Selçuk, "Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, Yıl: 7 Sayı: 41, Eylül Ekim 2001, 723-724.

Taylor, John B. "How Government Created the Financial Crisis". *Wall Street Journal*, 09.02.2009, <http://www.stanford.edu/~johntayl/How_Government_Created_the_Financial_Crisis_-_WSJ-2-9-09.pdf> (03.09.2009).

TBB. *Bankalarımız 2008*, 2008 Türk Bankacılık Sistemi, TBB Yayınları, İstanbul, Mayıs 2009a.

- TBB. İstatistiki Raporlar-Personel, Şube, Banka Bilgileri, TBB İstatistik Raporları, Aralık 2009b, <istatistik@tbb.org.tr> (10.01.2010).
- TBB. Türkiye’de Bankacılık Sistemi Banka Grupları Bazında Sermaye Yapısı, TBB İstatistik Raporları, Eylül 2009c, <istatistik@tbb.org.tr> (10.01.2010).
- TBB. Türk Bankacılık Sistemi, TBB İstatistik raporları, Mart 2009d, <istatistik@tbb.org.tr> (10.01.2010).
- TBB. *Bankalarımız 2007*, 2007 Türk Bankacılık Sistemi, TBB Yayınları, İstanbul, Mayıs 2008a.
- TBB: *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi "1958-2007"*, TBB yayınları, Yayın No: 262, Kasım 2008b, 20.
- TBB. *Bankalarımız 2006*, 2006 Türk Bankacılık Sistemi, TBB Yayınları, İstanbul, Mayıs 2007.
- TBB. *Bankalarımız 2005*, 2005 Türk Bankacılık Sistemi, TBB Yayınları, İstanbul, Mayıs 2006a.
- TBB. “Bankacılık sektöründe konsolidasyon, Ülke deneyimleri ve Türkiye için öneriler”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı:39, Ekim 2006b, 76-77. <www.tbb.org.tr> (10.09.2009).
- TBB. “Türk Bankacılık Sistemi Eylül 2005”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı:55, İstanbul, Aralık 2005b.
- TBB. *Bankalarımız 2004*, 2004 Türk Bankacılık Sistemi, TBB Yayınları, İstanbul, Mayıs 2005a.
- TBB. “Türk Bankacılık Sistemi Eylül 2004”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı:51, İstanbul, Aralık 2004c.
- TBB. *Bankalarımız 2003*, 2003 Türk Bankacılık Sistemi, TBB Yayınları, İstanbul, Mayıs 2004a.
- TBB. “2003 Yılında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı:49, İstanbul, Haziran 2004b, 16.
- TBB. *Bankalarımız 2002*, 2002 Türk Bankacılık Sistemi, TBB Yayınları, İstanbul, Mayıs 2003a.
- TBB. “2002 Yılında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 45, Haziran 2003b.
- TBB. *Bankalarımız 2001*, 2001 Türk Bankacılık Sistemi, TBB Yayınları, İstanbul, Mayıs 2002a.

- TBB. “2001 yılında Türk Bankacılık Sistemi”, *Bankacılar Dergisi, TBB Yayınları*, Sayı:42, İstanbul, Eylül 2002b, 5.
- TBB. “Bankacılık ve Araştırma Grubu Raporu: Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler 1999-2001”, Ankara 2001. <www.tbb.org.tr> (10.09.2009).
- TCMB. Yıllık rapor 2009, Ankara 2010, 37, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).
- TCMB. Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2009a, 47, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).
- TCMB. Finansal İstikrar Raporu, Mayıs 2009b, 47-53, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).
- TCMB. Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2008a, 36, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).
- TCMB. T.C. Merkez Bankası 2008 Finansal İstikrar Raporu, Mayıs 2008b, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).
- TCMB. Yıllık Rapor 2007, Ankara 2008, 34, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).
- TCMB. Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2007a, 29, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).
- TCMB. Finansal İstikrar Raporu, Mayıs 2007b, 5, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).
- TCMB. Mali Piyasalar, Yıllık Rapor 2005, Ankara 2006a, 104, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).
- TCMB. Finansal İstikrar Raporu, Aralık 2006b, 43, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).
- TCMB. Finansal İstikrar Raporu, Haziran 2006c, 15, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).
- TCMB. Finansal İstikrar Raporu, 2005a. <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).
- TCMB. Mali Piyasalar, Yıllık Rapor 2004, Ankara 2005b, 106, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).
- TCMB. Mali Piyasalar, 2003 Yıllık Rapor, 2004, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).

TCMB. Mali Piyasalar, 2002 Yıllık Rapor, 2003, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).

TCMB. Mali Piyasalar, 2001 Yıllık Rapor, 2002, 121-124, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).

TCMB. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 2001 Yıllık Rapor, 2001a, 89, <www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).

TCMB. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, 2001b,
<www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf> (11.10.2009).

TCMB. 2000 Yılı Enflasyonla Mücadele Programı ve Gelişmeler, 2000a.
<www.tcmb.gov.tr> (11.09.2009).

T.C. Ziraat Bankası. "Bankacılıkta Risk Yönetimi", T.C. Ziraat Bankası Araştırma ve Geliştirme Dairesi Raporu, 2000b, 14-25.

TEPAV. Küresel Krizden Çıkış Arayışları: G-20 Zirvesinde Türkiye Ne Yapmalı?, Ankara 2008, 1.

Toprak, Metin. "Türkiye'nin Ekonomi Politikası ve Mali Krizler", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:7 Sayı: 42, Kasım-Aralık 2001, 1433-1459.

Tunalı, Halil. "Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Tunay, K. Batu. "Fiyat İstikrarı Sürecinde Uygun Enflasyon Hedefinin Belirlenmesi", *Active, Bankacılık ve Finans Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 20, Eylül-Ekim 2001, 48.

Tunç, Havva. "Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisi", *İSO Dergisi*, Sayı: 421, Nisan 2001, 20.

Uludağ, Dilek T. "Aracı Kurumların Mali Yapılarını Güçlendirmeye Yönelik Bir Yöntem: Sermaye Yeterliliği", *SPK Yayınları*, No:134, Nisan 2001, 7.

UNCTAD. The Global Economic Crisis: Systemic Failures and Multilateral Remedies, New York, 2009, 2.

Uyar, Seçil. *Bankacılık Krizleri*, Ziraat bankacılık A.Ş., Ankara 2000, 44-52.

Uygur, Ercan. “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni 2001/1, Ankara, 11.

Ünal, Ali; Hüseyin Kaya. “Küresel Kriz ve Türkiye”, *Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi*, İstanbul, Şubat 2009, 4.

Velde, Dirk Willem Te. “The Global Financial Crisis and Developing Countries”, Background Note, Overseas Development Institute, October 2008, 1.

William, R. Cline. “Trade, Finance and the Global Recession”, Peterson Institute for International Economics, 20 Şubat 2009, 1.

Wim, Naude. “The Financial Crisis of 2008 and the Developing Countries”, United Nations University, Discussion Paper No: 01, 2009, 1.

Yahşi, Fahrettin. “Uygulanmakta Olan Makro ekonomik Politikaların Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri”, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Haziran 2006.

Yay, Gülsün Gürkan. “1990’lı yıllardaki finansal krizler ve Türkiye Krizi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Kasım-Aralık 2001, Cilt:II, Yıl:7, Sayı:42, 1236-1245.

Yay, Turan; Gülsün Gürkan Yay; Ensar Yılmaz. “Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler”, *İTO Yayınları*, No:2001-47, İstanbul, 2001, 17.

Yeldan, Erinç. “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler”, *Bağımsız Sosyal Bilimciler Dergisi*, Temmuz 2001,

<<http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/iktisatg.htm>> (11.09.2009).

Yeldan, Erinç. “Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme”, *İletişim Yayınları*, İstanbul 2001, 160.

Yıldırım, Oğuz. Türkiye’de Bankacılık Sektörü, Tarihsel Gelişim, Temel Sorunlar, Mali Riskler ve Yeniden Yapılandırma, 2005,

<<http://www.ceterisparibus.net/arsiv/oyildirim.doc>> (23.10.2009).

Yılmaz, Durmuş. “Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri: Nasıl Başladı, Hangi Asamadayız?”, TCMB, Ankara, 27 Aralık 2008. <www.tcmb.gov.tr> (12.09.2009).

Zengin, Hilmi ve Serdar Kurt. “Nüfus ve Yatırımların Emek Verimliliği Üzerindeki Etkisi: AB Ülkeleri için Panel Eşbütünleşme Analizi”, 11. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, 28-30 Mayıs, Sakarya 2010.

EKLER

EK 1

Dependent Variable: TA
Method: Panel Least Squares
Date: 04/06/10 Time: 13:14
Sample: 1999 2008
Periods included: 10
Cross-sections included: 24
Total panel (balanced) observations: 240
White cross-section standard errors & covariance (d.f. corrected)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	12253182	3.85E-09	3.19E+15	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)
Period fixed (dummy variables)

R-squared	0.736745	Mean dependent var	12253182
Adjusted R-squared	0.696049	S.D. dependent var	20234107
S.E. of regression	11155426	Akaike info criterion	35.41983
Sum squared resid	2.58E+16	Schwarz criterion	35.89842
Log likelihood	-4217.380	Hannan-Quinn criter.	35.61267
F-statistic	18.10343		
Prob(F-statistic)	0.000000		

1 -12162638
2 26389395
3 -10694753
4 -10474697
5 -9685903.
6 -4914677.
7 -1769082.
8 -5995973.
9 -9113534.
10 -11774427
11 -11910601
12 -8965846.
13 -10580067
14 -11830119
15 -6971698.

16 -8218941.
 17 38339014
 18 22118698
 19 13068647
 20 32166839
 21 -11676016
 22 -9708916.
 23 8249314.
 24 16115983

EK 2

Dependent Variable: TK
 Method: Panel Least Squares
 Date: 04/06/10 Time: 13:16
 Sample: 1999 2008
 Periods included: 10
 Cross-sections included: 24
 Total panel (balanced) observations: 240
 White cross-section standard errors & covariance (d.f. corrected)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	225510.3	9.85E-11	2.29E+15	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

Period fixed (dummy variables)

R-squared	0.500869	Mean dependent var	225510.3
Adjusted R-squared	0.423708	S.D. dependent var	526004.7
S.E. of regression	399310.6	Akaike info criterion	28.75995
Sum squared resid	3.30E+13	Schwarz criterion	29.23853
Log likelihood	-3418.194	Hannan-Quinn criter.	28.95278
F-statistic	6.491267		
Prob(F-statistic)	0.000000		

1 -206802.7
 2 -72346.40
 3 -194403.6
 4 -217275.0
 5 -196735.7
 6 -162040.1
 7 -120530.4
 8 -178838.9
 9 -80359.40
 10 -225510.3
 11 -218194.2

12	-132342.0
13	-220035.8
14	-224820.6
15	-208558.2
16	-200410.1
17	757766.2
18	182790.7
19	552416.1
20	619894.4
21	-187874.8
22	-192973.4
23	388801.4
24	738382.9

EK 3

Dependent Variable: TKTA

Method: Panel Least Squares

Date: 04/06/10 Time: 13:16

Sample: 1999 2008

Periods included: 10

Cross-sections included: 24

Total panel (balanced) observations: 240

White cross-section standard errors & covariance (d.f. corrected)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	39.03708	2.55E-16	1.53E+17	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

Period fixed (dummy variables)

R-squared	0.811849	Mean dependent var	39.03708
Adjusted R-squared	0.782763	S.D. dependent var	21.49448
S.E. of regression	10.01830	Akaike info criterion	7.573783
Sum squared resid	20775.82	Schwarz criterion	8.052371
Log likelihood	-875.8540	Hannan-Quinn criter.	7.766619
F-statistic	27.91188		
Prob(F-statistic)	0.000000		

1	-34.05708
2	-0.467083
3	9.212917
4	-0.997083
5	-4.297083
6	3.112917
7	8.672917

8	11.50292
9	32.63292
10	-36.22708
11	-16.22708
12	0.932917
13	7.052917
14	-27.09708
15	2.722917
16	42.69292
17	-5.137083
18	3.092917
19	-16.36708
20	-3.357083
21	5.262917
22	11.29292
23	1.152917
24	4.892917

EK 4

Dependent Variable: OKRAV

Method: Panel Least Squares

Date: 04/06/10 Time: 13:18

Sample (adjusted): 2001 2008

Periods included: 8

Cross-sections included: 24

Total panel (unbalanced) observations: 186

White cross-section standard errors & covariance (d.f. corrected)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	64.10914	1.72E-15	3.74E+16	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

Period fixed (dummy variables)

R-squared	0.593103	Mean dependent var	64.10914
Adjusted R-squared	0.514349	S.D. dependent var	129.4170
S.E. of regression	90.18894	Akaike info criterion	11.99270
Sum squared resid	1260777.	Schwarz criterion	12.53033
Log likelihood	-1084.321	Hannan-Quinn criter.	12.21057
F-statistic	7.531069		
Prob(F-statistic)	0.000000		

1	147.5284
2	-34.98414
3	-51.20566

4	-49.25914
5	-43.15914
6	-47.20914
7	-52.00566
8	-41.12164
9	396.9563
10	186.2284
11	-22.63414
12	-49.74664
13	-51.89138
14	-13.92164
15	-49.47164
16	70.07836
17	-17.24664
18	-49.39664
19	-17.25914
20	-40.47164
21	32.26586
22	-34.64852
23	-48.13414
24	-50.22164

EK 5

Dependent Variable: NFGTFG

Method: Panel Least Squares

Date: 04/06/10 Time: 13:19

Sample (adjusted): 2001 2008

Periods included: 8

Cross-sections included: 24

Total panel (balanced) observations: 192

White cross-section standard errors & covariance (d.f. corrected)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	97.35938	1.65E-15	5.89E+16	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

Period fixed (dummy variables)

R-squared	0.172781	Mean dependent var	97.35938
Adjusted R-squared	0.018641	S.D. dependent var	373.5519
S.E. of regression	370.0539	Akaike info criterion	14.81200
Sum squared resid	22047321	Schwarz criterion	15.33795
Log likelihood	-1390.952	Hannan-Quinn criter.	15.02501
F-statistic	1.120932		1.295964
Prob(F-statistic)	0.317682		

1	6.390625
2	-23.05938
3	-119.5594
4	434.3656
5	-49.28438
6	-12.30938
7	363.5156
8	-35.63438
9	-11.79688
10	-35.72188
11	-18.22188
12	-15.73438
13	-208.0094
14	-22.15938
15	-31.69688
16	-13.54688
17	-10.94688
18	-43.38438
19	-24.25938
20	-39.73438
21	-42.89688
22	-15.75938
23	-45.22188
24	14.66563

EK 6

Dependent Variable: KKZ

Method: Panel Least Squares

Date: 04/06/10 Time: 13:21

Sample (adjusted): 2001 2008

Periods included: 8

Cross-sections included: 24

Total panel (balanced) observations: 192

White cross-section standard errors & covariance (d.f. corrected)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-43723.28	5.48E-12	-7.98E+15	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

Period fixed (dummy variables)

R-squared	0.319024	Mean dependent var	-43723.28
Adjusted R-squared	0.192134	S.D. dependent var	261533.5
S.E. of regression	235069.8	Akaike info criterion	27.71998
Sum squared resid	8.90E+12	Schwarz criterion	28.24593
Log likelihood	-2630.118	Hannan-Quinn criter.	27.93299
F-statistic	2.514181		
Prob(F-statistic)	0.000122		

1	42295.15
2	-299363.7
3	51221.17
4	-2116.348
5	112025.4
6	-4446.723
7	-101347.0
8	44755.78
9	43725.40
10	43651.28
11	40770.53
12	17441.40
13	-32750.10
14	46058.28
15	46436.03
16	51700.65
17	32682.40
18	-26539.47
19	60681.03
20	-99407.27
21	49135.65
22	32252.78
23	-41687.10
24	-107175.2

EK 7

Dependent Variable: FDGTA

Method: Panel Least Squares

Date: 04/06/10 Time: 13:22

Sample (adjusted): 2001 2008

Periods included: 8

Cross-sections included: 24

Total panel (balanced) observations: 192

White cross-section standard errors & covariance (d.f. corrected)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	2.396354	9.03E-17	2.65E+16	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

Period fixed (dummy variables)

R-squared	0.328715	Mean dependent var	2.396354
Adjusted R-squared	0.203631	S.D. dependent var	6.567805
S.E. of regression	5.861078	Akaike info criterion	6.521370
Sum squared resid	5530.709	Schwarz criterion	7.047319
Log likelihood	-595.0515	Hannan-Quinn criter.	6.734383

F-statistic	2.627950
Prob(F-statistic)	0.000057

1	-2.983854
2	-0.783854
3	-4.846354
4	-3.771354
5	5.916146
6	-0.771354
7	-2.383854
8	1.878646
9	1.091146
10	7.566146
11	-1.033854
12	1.316146
13	-4.571354
14	-0.596354
15	-0.221354
16	0.466146
17	-1.808854
18	0.303646
19	-0.608854
20	0.503646
21	5.391146
22	-1.421354
23	0.466146
24	0.903646

EK 8. Modelde Kullanılan Bankalar

ADABANK A.Ş.
AKBANK T.A.Ş.
ALTERNATİF BANK A.Ş.
ANADOLU BANK A.Ş.
ARAP-TÜRK BANKASI A.Ş.
CİTİBANK A.Ş.
DENİZBANK A.Ş.
FİNANSBANK A.Ş.
HSBC BANK A.Ş.
İLLER BANKASI
İMKB TAKAS VE SAKLAMA BANKASI A.Ş.
ŞEKER BANK T.A.Ş.
TEKSTİL BANK A.Ş.
TURKISH BANK A.Ş.
TÜRK EKONOMİ BANKASI A.Ş.
TÜRK EXİMBANK
TÜRKİYE CUMHURİYETİ ZİRAAT BANKASI A.Ş.
TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.

TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.
TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.
TÜRKİYE KALKINMA BANKASI A.Ş.
TÜRKİYE SİNİ KALKINMA BANKASI A.Ş.
TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.Ş.
YAPI KREDİ BANKASI A.Ş.